A. PHILIPPIDE

Specialistul Romîn

CONTRIBUȚIE

LA

ISTORIEA CULTURII ROMÎNEȘTI

DIN

SECOLUL XIX

IAȘI
EDITURA „VIEȚII ROMÎNEȘTI"
1907

LEU 50.

A. PHILIPPIDE

SPECIALISTUL ROMÎN

CONTRIBUȚIE

LA

ISTORIEA CULTURIĬ ROMÎNEȘTĬ

DIN

SECOLUL XIX

IAȘĬ
EDITURA „VIEȚIĬ ROMÎNEȘTĬ"
1907

TIPOGRAFIA „DACIA" ILIESCU, GROSSU & Comp.—IAȘI.

SCURTĂRĬ

A.—Vasile Alexandri, Opere complete, Poeziĭ, vol. I, Bucureştĭ, 1875.

A. II.—Vasile Alexandri, Opere complete, Poeziĭ, vol. II, Bucureştĭ, 1875.

A. III.—Vasile Alexandri, Opere complete, Poeziĭ, vol. III, Bucureştĭ, 1897.

A. T.—Vasile Alexandri, Opere complete, Teatru, Bucureştĭ, 1875.

AL.—Istoriea luĭ Alexandru cel mare, Bucureştĭ, 1850.

ALEXICĬ I.—G. Alexicĭ, Texte din literatura poporană romînă, tom. I, Budapesta, 1899.

ANT.—Antim Ivireanul, Predice, Bucureştĭ, 1886.

B.—Bibliea, Bucureştĭ, 1688.

BA. AR.—I. Bărac, Istoriea preafrumosuluĭ Arghir, Bucureştĭ, 1847.

BAR. I.—G. Baronzi, Opere complecte, vol. I: Limba romînă şi tradiţiunile eĭ, Galaţĭ-Brăila, 1872.

BA. TIL.—I. Bărac, Tilu Buhoglindă, Braşov, 1840.

BAL.—Bălcescu, Istoriea Romînilor sub Mihaĭŭ Viteazul, Bucureştĭ, 1878.

B. ET.—Beldiman, Eteriea, Iaşĭ, 1861.

BIB.—Bibicescu, Poeziĭ populare din Transilvania, Bucureştĭ, 1893.

B. P.—Beldiman, Istoriea luĭ Numa Pompilie, t. I şi II, Buda, 1820.

BR.—D. Brandza, Prodromul floreĭ romîne, Bucureştĭ, 1879—1883.

C.—Konaki, Poeziĭ, Iaşĭ, 1887.

CAL.—Calendariŭ, Buda, 1814.

CAL. II.—Calendariŭ, Buda, 1844.

CANT. I—D. Cantemir, Istoriea ieroglifică, Bucureştĭ, 1883.

CAR. T.—Caragiale, Teatru, Iaşĭ, fără an.

C. L.—Convorbirĭ literare (Revistă).

CO.—Contemporanul (Revistă).

COLUMNA—Columna luĭ Traian (Revistă).

COR.—Coresi, Psaltirea, ed. Academieĭ, Bucureştĭ, 1881.

COŞ. F.—Coşbuc, Fire de tort, Bucureştĭ, 1898.

CR.—Creangă, Poveştĭ, Iaşĭ, 1890.

CR. A.—Creangă, Amintirĭ, Iaşĭ, 1892.

CUL.—Culegere de doĭne, strigăturĭ şi chiuiturĭ, Braşov, 1891.

CUV.—

D.—Donicĭ, Fabule. Iașĭ, 1842.

DAMÉ. T.—Damé. Incercare de terminologie poporană romînă, Bucureștĭ, 1901.

DEL. S.—Delavrancea, Sultănica, Bucureștĭ, 1885.

DION.—Dionisĭu Eclesiarhul, Cronograf, în IL. TEZ. II 159 sqq.

DOS. PRO.—Dosofteĭŭ, Viața și petrecerea sfinților, Iașĭ, 1682, lunile Septembre—Februar.

DOS. PS.—Dosofteĭŭ, Psaltirea în versurĭ, ed. Academieĭ, Bucureștĭ, 1887.

DR.—Robinson Cruzoe, compus de Kampe și tradus pe romînie de Vasile Drăghicĭ. Iașĭ, 1835.

E.—Eminescu, Poeziĭ, Bucureștĭ, 1895 (ed. VII).

EC.—Molnar, Economiea de cîmp, Buda, 1806.

E. N.—Eminescu, Nuvele, Iașĭ, fără an (ed. Șaraga).

E. V.—Văcărescu, Istoriea împăraților otomanĭ, în IL. TEZ. II 245 sqq.

FRÎNCU M.—Frîncu și Candrea, Moțiĭ, Bucureștĭ, 1888.

FUND.—Fundescu, Basme, orațiĭ, pîcîliturĭ și gicitorĭ, ed. IV, vol. I, Basme, Bucureștĭ, 1896.

GH. A.—Ion Ghica, Amintirĭ din pribegie, Bucureștĭ, 1890.

GH. S.—Ion Ghica, Scrisorĭ către Alexăndri, Bucureștĭ, 1887.

GOR.—Gorjan, Halima, Sibiĭŭ, 1835—1838.

GR.—Grecescu, Conspectul floreĭ romîne, Bucureștĭ, 1898.

GR. A—Gr. Alexăndrescu, Meditațiĭ, elegiĭ, epistole, satire și fabule, Bucureștĭ, 1863.

HASDEU—Hasdeu, Etymologicum magnum.

HOD.—Hodoș, Poeziĭ poporane din Bănat, Caransebeș, 1892.

I.—Ispirescu, Legende saŭ basmele Romînilor, Bucureștĭ, 1882.

IL. TEZ.—Ilarian, Tezaur de monumente istorice, Bucureștĭ, 1862—1864.

I. N.—Iacob Negruzzi, Scrierĭ complecte, Bucureștĭ, 1893—1897.

ION. CAL.—I. Ionescu, Calendar pentru bunul gospodar, Iașĭ, 1845.

ION. D.—I. Ionescu, Agricultura din județul Dorohoĭŭ, Bucureștĭ, 1866.

ION. P.—I. Ionescu, Agricultura din județul Putna, Bucureștĭ, 1869.

I. UNC.—Ispirescu, Din poveștile unchĭașuluĭ sfătos, partea I, Bucureștĭ, 1879.

LET.—Letopisețele țăriĭ Moldoveĭ, ed. I Cogălniceanu, Iașĭ, 1852 (Cînd nu se specifică volumul, inseamnă vol. I).

LET.₂. — Letopisețele țăriĭ Moldoveĭ, ed. II Cogălniceanu, Bucureștĭ, 1872—1874.

M.—Moxa, Cronograf, în CUV. I 345 sqq.

MAG.—Magazinul istoric, Bucureștĭ, 1845 sqq. (Cînd nu se specifică volumul, inseamnă vol. I).

MAR. DESC.—S. Fl. Marian, Descîntece, Suceava, 1886.

1892.

MAR. N.—S. Fl. Marian, Nunta, Bucureștĭ, 1890.
MAR. O.—S. Fl. Marian, Ornitologiea, Cernăuțĭ. 1883.
MAR. SAT.—S. Fl. Marian, Satire, Bucureștĭ, 1893.
MAR. SERB.—S. Fl. Marian, Sărbătorĭ, Bucureștĭ, 1898 sqq.
MAR. T.—S. Fl. Marian, Tradițiĭ, Bucureștĭ, 1895.
MAR. VRĂJĬ.—S. Fl. Marian, Vrăjĭ, Bucureștĭ. 1893.
MIN. O.—Mineĭul, luna luĭ Octomvrie, episcopiea Rîmnicu-luĭ, 1776.
MÎNDR.—Simeon C. Mîndrescu, Literatură și obiceĭurĭ poporane din comuna Ripa de jos, comitatul Mureș Turda (Transilvania), Bucureștĭ, 1892.
N.—C. Negruzzi, Scrierĭ, Bucureștĭ, 1872 sqq.
NIF.—Viața părinteluĭ nostru Nifon, scrisă de chir Gavril, maĭ marele Sfetagoreĭ, Bucureștĭ, 1888.
O.—Odobescu, Scrierĭ, Bucureștĭ, 1887. (Cînd nu se specifică volumul, înseamnă vol. III).
OGL.—Piscupescu, Oglinda sănătățiĭ, Bucureștĭ, 1829.
P. E.—Anton Pann, Noul Erotocrit, Sibiĭŭ, 1837.
P. H.—Anton Pann, Năzdrăvăniile luĭ Nastratin Hogea, Bucureștĭ, 1853.
P. PO.—Anton Pann, Culegere de proverburĭ saŭ povestea vorbeĭ, Bucureștĭ, 1852--1853.
P. M.—Petru Maior, Istorie pentru începutul Romînilor, Buda, 1834.
POP. RET. P.—I. Pop Reteganul, Poveștĭ ardeleneștĭ, Brașov, 1888.
POP. RET. TR. — I. Pop Reteganul, Trandafirĭ și viorele, Gherla, 1891.
P. P. A.—Alexăndri, Poeziĭ populare, Bucureștĭ, 1866.
P. P. I.—Iarnik Bîrseanu, Doĭne și strigăturĭ din Ardeal, Bucureștĭ, 1885.
P. P. T.—G. Dem. Teodorescu, Poeziĭ populare, Bucureștĭ, 1885.
PRA.—Carte romînească de învățătură dela pravilele împărăteștĭ, Iașĭ, 1646.
RĂȘC.—P. Rășcanu, Lefile și veniturile boerilor Moldoveĭ în 1776, Iașĭ, 1887.
ROM. GL.—Romînul glumeț, partea I, proverburĭ și gîcitorĭ, Bucureștĭ, 1874.
RUDOW.—W. Rudow, Neue Belege zu türkischen Lehnwörtern im Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie, XVII, XVIII, XIX; Neue Belege zu rumänischen Wörtern nichttürkischer Herkunft, în Zeitschrift für romanische Philologie XXII.
SĂGHINESCU VOC.—V. Săghinescu, Vocabular romînesc de vreo cîteva miĭ de cuvinte, Iașĭ, 1901.
SB.—Ion G. Sbiera, Familia Sbiera, Cernăuțĭ, 1899.
SB. P.—Ion al luĭ G. Sbiera, Poveștĭ poporale romîneștĭ, Cernăuțĭ, 1886.

SEV.—E. Sevastos, Cîntece moldoveneștĭ, Iașĭ, 1888.
SEV. N.—E. Sevastos, Nunta la Romînĭ, Bucureștĭ, 1889.
STĂNC. B.—D. Stăncescu, Basme, Bucureștĭ, 1892.
Ș.—Șincaĭ, Hronica Romînilor, Iașĭ, 1853—1854.
ȘCH.—Psaltirea ș̦cheĭană, ed. Academieĭ, Bucureștĭ, 1889.
ȘEZ.—Șezătoarea (Revistă).
ȚIC.—Țichindeal, Fabule, Buda, 1814.
UR.—Uricarĭul, de T. Codrescu, Iașĭ, 1857 sqq. (vol. I, II, III se citează după ed. II).
VA.—Varlaam, Carte romînească de învățătură, Iașĭ, 1643.
VL. D.—A. Vlăhuță, Dan, Bucureștĭ, 1894.
VL. P.—A. Vlăhuță, Poeziĭ, Bucureștĭ, 1894.
VOR.—Praxĭul dela Voroneț, ed. Academieĭ, Cernăuțĭ, 1885.
Z.—Zanne, Proverbele Romînilor, Bucureștĭ, 1895 sqq.
ZIL.—Zilot Romînul, Domniea a treĭa a luĭ Alexandru vodă Suțul, în Revista Tocilescu V 65; Zilot Romînul, Adunare de stihurĭ, în Revista Tocilescu V 331.

---

1. Numărul însoțit de indice dedesupt înseamnă fila cu pagina la VA., PRA., MIN. O., DOS. PRO.: VA. 10_1=VA. fila zece, pagina întîĭa; DOS. PRO. 10_2=DOS. PRO. fila zece, pagina a doŭa.

2. Numărul însoțit de indice sus înseamnă pagina și coloana: B. 20^1=B. pagina doŭăzecĭ, coloana întîĭa; MIN. O. 4^2_1=MIN. O. fila patru, pagina întîĭa, coloana a doŭa.

3. Numărul paginiĭ însoțit de notarea *jos*, de ex. DOS. PRO. 24_1 jos înseamnă paginile despre sfîrșitul cărțiĭ respective, unde numerele de ordine sînt puse în josul paginiĭ.

4. In DOS. PRO.: Dela 24_1 jos—37_1 jos numerele sînt greșite. Fila 38 jos este notată 40 jos și de aicĭ înainte până la fila 78 jos merg numerele regulat (afară de 69 jos în loc de 59 jos). Dela 79 jos incluziv înainte încep ĭarăș numerele sus, însă greșit: 78 în loc de 79; pentru aceĭa filele ultime 79—90 am continuat de a le nota tot cu numere jos fără să țin socoteală de notarea textuluĭ.

5. Numărul însoțit de *pr.*, de ex. B. 2 pr. înseamnă pagina nenumerotată din titlu și din prefață.

Cuvintele discutate sînt scrise cu ortografiea obicĭnuită, de pildă *gh*=exploziva fonică palatală, *g* înainte de *e*, *i*=affricata *dž*, etc. Numaĭ cînd necesitatea uneĭ afirmărĭ maĭ puternice cere, se dă și ortografiea maĭ preciză fonetică.

I

O recensie este o istorie literară în mic; adecă, în vreme ce istoriea literară se ocupă cu literatura unuĭ popor, orĭ a uneĭ perioade de timp, orĭ a unuĭ gen literar, recensiea se ocupă cu opera orĭ cu operele unuĭ scriitor. Istoriea literară apare apoĭ în volum, recensiea apare ca articul de revistă orĭ de zîar. Macarcă mică, dar e foarte importantă recensiea, căcĭ ea ţine în curent pe învăţat cu noutăţile apărute în domenĭul acestuĭa. După recensiile publicate în reviste anume destinate acesteĭ meseriĭ învăţaţiĭ se hotărăsc adeseorĭ dacă trebuesc eĭ însiș să cetească cutare operă orĭ ba. Ba sînt mulţĭ, maĭ ales la noĭ, care prin recensiĭ se dispensează de osteneala de a maĭ ceti în general vreo carte. Specialistul romîn maĭ ales excelează în chipul de a se cultiva astfel prin procurator, și este așa de meșter, încît e în stare ca pe baza uneĭ recensiĭ să facă el însuș o recensie maĭ lungă decît acea a procuratoruluĭ.

Recensiea trebue să împlinească toate condiţiile uneĭ istoriĭ literare, astfel că în ea cetitorul să găsească reflexul fidel al opereĭ însăș. Recensentul trebue să ceteaască *cu adevărat*, apoĭ să priceapă, și apoĭ să judece din punct de videre al genuluĭ literar căruĭa aparţine opera. Calităţile și defectele trebuesc constatate din punctul de videre al noţiuniĭ acestuĭ gen literar, noţiune pe care recensentul trebue numaĭ decît să o poseadă. In sfîrșit recensentul trebue să ţînă socoteală de raporturile opereĭ, de împrejurările adecă în care ea a apărut și în care se găsește.

Din nenorocire adesea orĭ recensiile nu împlinesc aceste condiţiĭ și din cauza aceasta opiniea publică este înșelată. Recensentul, în loc să vorbească adevărat, minte, și lectorul, maĭ ales acela care ĭa drept marfă bună tot ce poartă o firmă oarecare, îș umple capul de neadevărurĭ.

Sînt însă treĭ soĭurĭ de a minţi. 1. Citeodată recensentul zice că a cetit, dar n-a cetit, zice că a priceput, dar n-a priceput, comite însă aceste douĕ greșelĭ nu cu hotărîre de a face bine orĭ rău, ci din lipsă de timp orĭ din prostie. 2. Altă dată recensentul răsfoește cartea, o petrece de colo pănă colo din fuga ochĭuluĭ, apoĭ o judecă cu părtinire, orĭ lăudînd, orĭ dezaprobînd, dupăcum e prietin orĭ dușman cu autorul. 3. Altă dată în sfîrșit recensentul cetește cu băgare de samă, pricepe cît poate, apoĭ spune alta decît aceĭa ce a cetit, cu scopul de a face rău.

Recensentul întîĭu comite o negligenţă, recensentul al doilea comite o mare greșală, recensentul al treilea e un mișel, un

calomniator. Toți însă tot atît de primejdioşi sînt față de adevăr, căruia numai trebue să se închine omul de ştiință. In special să nu se creadă că acel care laudă opera vreunui autor, fără ca acest din urmă să merite lauda, ar face mai puțin rău decît acel care dezaprobă pe cine nu merită să fie dezaprobat. Lauda nemeritată e o nedreptate tot aşa de mare ca şi dezaprobarea nemeritată. Eŭ cred că mai mare, pentrucă omul cu instincte bune nu se încurajează cu laude şi se oțeleşte la muncă prin nedreptate; apoi pe cel nedreptățit îl poți domoli cu o laudă, învremece e cu neputință de îndreptat o laudă nemeritată printr-o dezaprobare post festum.

Pentru onoarea ştiinții trebue să recunoaştem că recenseuții de forma a treia sînt rari, şi mai curînd saŭ mai tîrziŭ se contopesc în masa calomniatorilor de meserie, a escrocilor şi a asasinilor. Numai acolo, unde, ca la noi, nu există o opinie publică, asemenea mişei mai găsesc încă o bucată de vreme lectori, ba chiar protectori.

Cu atît mai deşi sînt însă recensenții de clasa întîia şi a doua, pe care-i vom numi, pentru a scurta vorba, *recensenți fără scrupul*.

Ei procedează în două feluri.

a. Spun ceva, dar fals. De pildă, tu ai făcut o carte didactică pentru clasele primare, şi recensentul ți-o judecă din punct de videre al unei cărți destinate universității, te acuză că n-ai dat bibliografiea trebuitoare, că n-ai făcut istoricul cărților analoage, că n-ai citat pe Conhlaconhla *), că n-ai cunoscut o operă, apărută cu o noapte mai înainte în Capetown, asupra chestiei. Ori, tu te sileşti să probezi că teoriea învățatului X este greşită şi cauți să explici nişte fenomene oarecare cu totul altfel, iar recensentul zice cam aşa: «Domnul cutare, adecă tu, apără cu noi dovezi teoriea învățatului X». E cu neputință, va zice lectorul, să fie cineva uşuratec în aşa grad. Ba asemenea pseudorecensii sînt dese prin renumite reviste şi iscălite de profesori universitari. Să daŭ exemple. Un învățător dela Roşia (Ungaria) a publicat un «Curs practic de istoriea literaturii romîne pentru şcoalele poporale», şi un recensent îi acuză că nu a dat bucăți din Vlăhuță. «Eŭ nu sunt de vină că acesta scrie mai mult pentru clasele culte decât pentru popor!» strigă bietul autor cu dreptate (Cultura română III, 144). Intr-un studiŭ asupra accentului latinesc eŭ am căutat să resping teoriea lui Corssen-Seelmann că în limba anteclasică latină ar fi existat un altfel de accent decît în limba clasică, şi să explic fenomenele limbistice, pe care se bazaŭ acești învățați, cu totul altfel, anume prin analogie. Asupra acestui mic studiŭ s-aŭ făcut mai multe recensii, dar niciunul din recensenți nu l-a înțeles. Unul din ei, Louis Havet, profesor la universitatea din Paris, a cărui nepricepere în chestie o scosesem eŭ cam în glumă la iveală, m-a

*)

injurat, socotind că, dacă e cineva Franțuz poate să-șĭ permită să fie și răŭ crescut*). Alțiĭ aŭ spus tot felĭul de minunățiĭ. Unul însă a atins culmea, care pe noĭ ne interesează. E profesor la universitatea din Bordeaux și zice așa în Revue critique LI 274: «Et nous voilà ramenés à la théorie de Seelmann, qui est au fond celle qu'a reprise ici M. H.» Va să zică, tu una spuĭ și el bașca înțelege. Fireşte, nu e un cap de țară, dar oricum te doare cînd cineva, profitînd de ocaziea că are puterea să impună lectorilor părerile sale despre o lucrare a ta, care te-a costat poate multă muncă, țĭ-o tăvălește așa ca pe o cîrpă.

b.) Recensentul nu spune nimic asupra lucruluĭ, ci înșiră numaĭ niște fraze goale, cum se zice, niște generalitățĭ care se potrivesc la orĭce. Recensiea se reduce atuncĭ la un fel de formular, unde sînt lăsate în alb numele autoruluĭ, opereĭ, țăriĭ, timpuluĭ și negațieĭ (*nu*, *ne*, un adiectiv orĭ un adverb antinomic). Locul în alb al acesteĭ din urmă este maĭ ales important, pentrucă numaĭ negațiea desparte recensiea cea care laudă de recensiea cea care dezaprobă, recensiea pozitivă de cea negativă. Negațiea în asemenea soiŭ de recensiĭ maĭ este importantă și ca cea maĭ puternică probă pentru inanitatea lor, căcĭ numaĭ atuncĭ, cînd cineva spune lucrurĭ goale de înțeles, formule generale, platitudinĭ, un singur *nu* este de ajuns pentru a preface lauda în dezaprobare. Ca tip daŭ următoarea recensie dintr-o revistă romînă (Convorbirĭ literare, 1901 pag. 255 sqq.: Ion Bogdan, Lucrările filologice ale D-luĭ Ovidiu Densușanu). Negațiea o puĭ în parentez «Scrierea D-luĭ * * * se presintă din capul loculuĭ ca o lucrare ce (nu) se ridică mult pe deasupra lucrărilor obicinuite de... Ea (nu) dovedește stăpînirea domeniuluĭ de cunoștințe căruĭa aparține, competință în feluritele științe ajutătoare, stăruință în urmărirea detaliurilor celor maĭ micĭ, claritate în expunerea principiilor și faptelor grupate. Soluțiunile ce se daŭ chestiunilor controversate și aprecierile ce se fac asupra teoriilor hazardate (nu) sînt cele maĭ potrivite și cele maĭ juste în starea de astăzĭ a cercetărilor de... (Nu) se poate zice că cartea D-luĭ *** este de o cam dată ultimul cuvînt al științeĭ. —Scriere senină (pătimașă).— Dl. * * * (nu) tratează chestiunea după ultimele cercetărĭ ale învățaților apusenĭ.—Dacă cîteva din opiniile D-luĭ *** (nu) sînt discutabile, această împrejurare nu scade (nu mărește) întru nimic valoarea constatărilor făcute de D-sa.— Nu pot intra aci în detaliurĭ.— Conclusiunile, la care ajunge autorul asupra.... (nu) sînt ultimul cuvînt al științeĭ în această chestiune.—Imĭ este cu neputință să intru în aprecierĭ de detaliŭ.—Spiritul (nu) strict științific.— O publicațiune, care (nu) represintă resultatele trainice ale unuĭ studiŭ temeinic, urmărit anĭ de zile fără întrerupere,—productul unuĭ spirit distins (mărginit), care (nu) îmbogățește literatura ...». Cu asemenea

*) Injurăturile luĭ aŭ fost reproduse de un recensent No. 3 într-o revistă romînă orĭ într-un ziar romînesc, nu mĭ aduc bine aminte.

banalităţĭ recensentul a dovedit cu toate acestea să-şĭ impună voinţa sa uneĭ autorităţĭ oarecare asupra soarteĭ catedrelor de filologie romanică, filologie clasică, economie politică, etc.

Golicĭunea afirmărilor sale recensentul caută să o ascundă prin citaţiĭ din autor, precedate de aprobările orĭ dezaprobările cele deosebite numaĭ prin adverbul *nu*. Aceste citaţiĭ sînt însă alese cu băgare de samă printre locurile cele maĭ banale şi maĭ lipsite de interes, astfel încît lectoruluĭ să-ĭ fie complect indiferentă aprobarea orĭ dezaprobarea recensentuluĭ. Maĭ ales platitudinile, locurile comune, lucrurile ştiute şi răsştiute, sînt preferite. «D-l * * * observă foarte bine (rău) că influenţa... asupra... n-a putut fi mare». «Foarte justă (nedreaptă) este şi observarea că...., constatare făcută şi de alţiĭ înaintea D-luĭ * * *». Vorba luĭ Trahanache: «Bine zice fiu-meŭ, că o soţietate fără prinţipurĭ va să zică că nu le are.» Numaĭ rareorĭ părăseşte recensentul acest teren indiferent pentru a-şĭ lua citaţiile din locurĭ maĭ importante, maĭ puţin cunoscute, pentrucă se expune la primejdiea de a fi dovedit ca ignorant, în caz cînd ar admira un lucru, pe care oameniĭ de meserie îl ştiŭ de mult. Primejdiea e maĭ mare atuncĭ, cînd autorul e dintre aceĭ care *împrumută* ideile altora fără să citeze pe aceştĭ din urmă. «D-l * * * *constată* că în inscripţiĭ *„nu se găseşte nimic ce ar fi special romînesc"*.» Această constatare a D-luĭ * * * (pela 1901) se găseşte însă înregistrată într-o carte didactică de clasa VII din anul 1888 (A. Philippide, Introducere în istoriea limbiĭ şi literaturiĭ romîne, pag. 23) astfel: «Limba latină populară adusă de coloniştĭ în Dacia nu prezintă nimic caracteristic, prin care să se poată deosebi de limba latină contemporană vorbită în alte provinciĭ ale imperiuluĭ... Ca să găsească deosebirĭ dialectale în limba latină depe vremea imperiuluĭ s-a încercat mai întîiŭ Corssen (Ueber Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache, Leipzig, 1858, I 297, 302), apoĭ, după Corssen şi cu maĭ puţin rezultat încă, Carl Sittl (Die lokalen Verschiedenheiten der lateinischen Sprache, Erlangen, 1882). Schuchardt însă, cel maĭ profund cunoscător al limbiĭ latine populare, mărturiseşte că despre vreo deosebire dialectală între diversele provinciĭ ale imperiuluĭ nicĭ pomenire nu trebue să se facă, judecînd după mijloacele pe care le avem, op. c. I 76—103.» «D-l * * *» zice apoĭ recensentul «are unele explicărĭ noŭă, interesante şi din punct de vedere cultural, din consonantismul romîn, de pildă, explicarea luĭ *zînă* din *divina*.» Această descoperire a D-luĭ * * * (pela 1901) se găseşte însă înregistrată într-o carte apărută în anul 1894, A. Philippide, Principiĭ de istoriea limbiĭ, pag. 97, 138, 184, astfel: «*divina* a dat naştere luĭ *zînă*», «*zînă—divina*». Deja Miklosich Beitr. Voc. II 54 (anul 1881): «*zînă*—divina». Deja Cihac (anul 1870): «*zînă*—divina». Este un secret de Polişinel acest *zînă*, pe care l-a descoperit D-l * * * spre maĭ marea uĭmire a recensentuluĭ.

Negreşit, sînt gradaţiĭ, dela treapta cea maĭ mare a lipseĭ de scrupul, unde recensenţiĭ No. 1 şi No. 2 maĭ maĭ se confundă

cu recensentul No. 3, până la treapta cea maĭ mică a aceleĭ lipse; însă, în general vorbind, recensiile fără scrupul constituesc marea majoritate a acestuĭ soiŭ de istorie literară. De ele gem revistele cele maĭ serioase, ca Revue critique orĭ Litterarisches Centralblatt, şi multe din ele sînt iscălite de oamenĭ celebri. Un tip clasic este acel al recensieĭ, pe care Gaston Paris a făcut-o în Romania XVI, 624 asupra lucrăriĭ luĭ W. Meyer-Lübke Die lateinische Sprache in den romanischen Ländern (Vezĭ Specialistul romîn în Omagiu luĭ Tit Maiorescu, 102). De acelaş feliŭ este şi recensiea, pe care Tobler a publicat-o în Herrig 's Archiv 1896 asupra dicţionaruluĭ romîn-german al luĭ Tiktin: «Opera renumituluĭ învăţat... promite a fi un mijloc de a studia limba romînă, precum nu se maĭ oferise altul până acum lectorilor germanĭ în ce priveşte partea lexicală. Ba se poate spune că nicĭo limbă vie n-a fost descrisă, în ce priveşte partea lexicală, pentru străinĭ cu atîta îngrijire şi cu atîta bogăţie, cum a fost descrisă aicĭ limba romînă.... Cît de bogată va fi şi învăţătura sintaxeĭ din opera luĭ Tiktin, se arată deja din prima fascicula, în care cuvinte aşa de importante, ca prepoziţiea *a*, şi numeroase pronume demonstrative şi adverbe sînt discutate în chipul cel maĭ satisfăcător... De mare valoare sînt şi observaţiile gramaticale adaose la multe articule....» Acestea-s fraze goale, generalităţĭ fără miez, care constituesc însă, atuncĭ cînd sînt spuse de un Tobler, o reclamă, pe care dicţionarul luĭ Tiktin nu o merită. Îmĭ propun în paginile de maĭ la vale să probez acest lucru.

II

1. Maĭ întîiŭ ceĭa ce atrage atenţiea în dicţionarul luĭ Tiktin (Rumänisch-deutsches Wörterbuch von D-r H. Tiktin, I Band, A—C, Bukarest, 1895—1903, 1 vol. 8°, VIII+498 paginĭ) este lipsa cea mare de cuvinte. Această lipsă e atît de mare, încît pentru a da o idee lectoruluĭ am recurs la următorul mijloc. Am luat din *A* cuvintele *a-—ac-*, din *B* cuvintele *ba-*, din *C* cuvintele *ca-*, şi am însemnat cuvintele care lipsesc în aceste treĭ categoriĭ. Notez prin ! neologizmul, pentru care am citaţiĭ; prin !! neologizmul, pentru care n-am citaţiĭ, dar e foarte cunoscut; prin * cuvîntul neaoş romînesc, pentru care n-am citaţiĭ, dar e foarte cunoscut; prin ? cuvîntul dialectal; prin † cuvîntul cunoscut numaĭ din lexice; cuvintele fără semn sînt drepte romîneştĭ, unele maĭ vechĭ, altele maĭ noŭă, unele maĭ întrebuinţate, altele maĭ puţin întrebuinţate, pentru care pentru toate am citaţiĭ; cuvintele tipărite cu litere cursive lipsesc în corpul dicţionaruluĭ luĭ Tiktin şi aŭ fost adăogite de abia în *Supliment, la volumul I* (pag. 475—498 ale volumuluĭ).

* abaldă	abărlăŭ	abdes
? abalgibaş	abătătoare	abdest
abaroca	abdal	! abdicare

* abeș
abețedar
abiruire
! abitațiune
! abiturient
ablaș
ablișoară
(sub albișor la Tikt.)
! abnormitate
abo
aboa
! abolire
! aboliție
! abominabil
! abonare
abór
(=obor)
! abordabil
abotesc
! abracadabrant
abrașa
! abreviativ
! ! abreviator
! ! abreviatură
! ! abrutizez
abruzană
! abscisă
! absidă
! absintez
! ! absoarbere
! absolutist
! absolutoriŭ
! ! absolventă
! absorbitor
! absorviruesc
! abstinere
! abstin
! ! abținere
† absidar
! ! abundent
! abundint
aburire
abut
abuŭ
! abuzant
! abuzare
! abzic
! academicește
! acaparare
! acapăr
! acatastasie
acatest
! acatolic
acaț (copac)
acațin
ácăr
acăriță (insectă)
acar (instrument)
acar (fabricant)
! acar (la căile ferate)
acar (insectă)
acar (conjunct.)
acăstăĭ
** acățare
** acățăcĭos
** acățărare
** acățătoare
** acățos
acăŭ
accea
! accedere
! accedez
! ! accelerare
! ! accelerație
! accelerațiune
! accentez
! accentuare
! ! accentuesc
! acceptare
! accesibilitate
! ! accesie
! ! accesit
! accesiune
! ! acciză
! accreștere
acelalalt
acelalant
acelălalt
acelălant
* acer
* acerat
acestalalt
acestalant
acestălalt
acestălant
acestlalt
! acetonă
! achenie
! achĭamare
achian
achilimit
achințiŭ
achipuesc
achiŭ (plantă)
acic
! acicular
! ! aciditate
! acidulat
acintuș
acir
aciră
acĭuare
aciŭaș
! aclamare
! ! aclamator
! ! aclimatare
! ! aclimatizare
! ! aclimatizație
! ! aclimatizez
† aclo
* acmac
† acnu
† acnuma
† acol
** acolisire
acolisitoriŭ
acolit
acoloș
acom
! ! acomodabil
! ! acomodant
! acomodament
! ! acomodare
! acompaniare
! ! acompaniatoare
! ! acompaniatoriŭ
! acompaniman
* aconciez
acoperit (subst.)
acoperitoriŭ
acoperitură
! acordesc
! ! acotiledon
! acotiledonic
acov
! acreditare
acrid

acridă
* * acrire
acriș (zăr)
acritoare
! ! acrobată
! acrobatic
acroĭŭ
! ! acromatizm
! acrostihidă
acrotalasie
acrovolizm
! ax
! axil
! actă
actic
actinamea
! actoraș
! actoriță
! acție
* * acufundare
* * acufundătură
! aculeat
! aculeiform
! aculeol
* aculm
! acumbent
! acumen
! acuminat
! ! acumulare
! ! acumulație
! ! acumulațiune
acumuș
! acurăteață
! ! acuză
! acuzător
! acvilon
! acvir
baargic
babaŭ
babein
babeingiŭ
! *babelic*
babie
babură
† baca
bacală
bacalîm
bacalbașa
! bacaloreat
! bacaloreată
baccea
! bacciform
! ! baccil
† bace
bacfon
bacliŭ
† bacolțĭ
bacriŭ
* bacșorez
badahîrcă
badană
badeĭ
badiĭ
! badin
badoacă
* baederă
! bagadel
! bagatea
bagcea
baghiță
bagĭonetă
bagreanorodnic
bagrin
braghin
bahadîrcă
* * bahahue
baharaŭcă
baharoasă
bahu
bahuesc
bahuitoare
baĭb
baĭcă
baĭculaș
bainet
baĭo
baĭoș
baĭozo
baĭur
bal (vot)
! baladin
! baladină
! balansez
! balanțier
balaoacheș
balbuț
baldar
! * baldrian
balhuĭŭ
bali
balircă
balistă
balic
balomidă
* baloș
! balotarisesc
baltagibaș
balță
bambură
* * bamburcă
! banatit
banc
band
! ! bandajare
! ! bandare
banderĭu
! ! bandez
* bandiță
bandoală
bandrabucă
bandrabură
bangăhăŭ
bangăŭ
banoveț
banț
banțur
† bapcă
! baptistar
† barabar
barabuliște
† barac
baragă
baranță
! barat
bară (băltoacă)
! barbar
barbaric
! ! barbaric
! barbaricesc
! barbarie
barbarină
! barbarizm
barbă
† barberie
barbiric
! barbuĭlez
! barburie

barcaciŭ
! bargel
!! baricadare
barloĭŭ
! barme
barnă
! barnebit
barnee
barnie
!! baroană
! baroscop
† barșonesc
bartă
bartiță
basalic
† basamă
bastara
bașă
bașbaĭac
bașbuza
** bașbuzucie
** bașoaldă
batalan
batastine
† batărăș
† batcă (=bapcă)
batcă (un pește)
batcă (căpcană)
bate
batere
batic
baticel
batiște
batră
batucel
bauesc
baun
baur
!! bavard
baz
bazageanbașă
!! bazaltic
bazăconie
bazma
cabac
caban
cabaniță (=colibă)
cabanlăŭ
** *cab*
cabeniță
cablucă
* *cabul*
** caca
cacalisaura
cacancea
** cacealma
** cacealmagiŭ
cacearma
cacerdisesc
* cacĭor
cacĭoresc
caco
cacodemon
! cacofonic
cacovean
cacu
caculi
cadalîc
cadalma
cadel
! cadet
cadiascher
cadilniță
cadișcă
! cadrez
!! caețel
cafeluță
caftangiŭ
caftar
cagan
caghelarĭŭ
cahal
cahleață
cahvegidină
caĭlac
caĭlă
caĭmacamaș
caĭmăcămie
caisină
caisiŭ
caișmir
calabrin
calafaciŭ
calambohi
! calamină
calap
cală
calăf
calbează
calcat
calcaură
!! calcinare
!! calcinație
! calcinațiune
!! calcinez
! calcopirită
!! calculabil
!! calculare
!! calculator
! calculător
calec
calfed
calfie
† calfiŭ
! calibru
calicesc (adĭectiv)
calicește
calicime
! calicinal
calicĭos
** calicire
** calicit
! caliculat
! calificare
! calificat
* caligulicĭoară
! calita
calițcă
! caliŭ
* caliĭŭ
calm (plantă)
calomel
calpacă
calpuzănie
calvin
calvinesc
** calvinește
!! calvinizm
** camardiner
camatnicie
cambiŭ
!! { camlot
! { camblot
! cameriera
! camerling

! camforă
{ camforcă
{ camfurcă
! ! camgar
camhă
* camin
camiță
! camizol
campadură
! campană
! campanulaceŭ
! campanulat
! campanulă
! campion
camuhaĭ
! camva
caná (plantă)
! canaliculat
canaluță
cananarhisesc
cananit
! canapeŭ
canară
* canariță (plantă)
† canceaŭă
† cancet
* *cancioc*
! candelar
candeș
! ! candidez
candie
candilarĭŭ
! canescent
! caneva
cangelarĭŭ
canie
! caniș
caniv
canonicește
! canonieră
canonir
canonisire
! cantaloș
! cantalup
cantariatică
! cantatriță
† cantă (cană)
cantă (fimee proastă)
! cantonist
! cantoral
! cantorie
canțelist
! canțonetă
! caolin
capangă
capară
capasîz
capăr
capeĭcă
! capilar
! ! capilaritate
capiolan
! capitez
capitolă
! { capitol
! ! { capitolĭu
! capitulan
capovenie
! capselă
! capșon
! ! captare
! ! captator
! ! captație
! ! capturare
! capturez
! capțios
! capudan
capudan-pașă
caraban
carabană
carabăț
carabete
* caraboĭŭ
carabura
! caracterisesc
! caracteristică
! caracterizare
carafefiz
caragea (I, II, III)
caragiŭ
caral
caraman
caramană
carambie
carange
carantan
carasir
* * caravanseraĭŭ
caravelă
caravion
caravlah
carăboĭŭ
carăpit
! ! carbol
! ! carbonar
! ! carbonific
! carbonil
carboș
† carbunculus
! ! carbură
† carc
! carcan
carcĭofoĭŭ
* card
cardaș
carea
carecteĭ
! ! cariat
! ! cariatidă
! caricat
! ! caricaturez
! ! cariez
! carinat
! carineform
! cariofilacee
! cariofilee
! cariopsă
carlogesta
† carmajin
† carmăn
carmilă
! carnalită
! ! carnețel
! ! carnifice
caro (*fugĭ* în limba cîrîitorilor).
! ! carp
! carpelă
! carpentă
! carpie
carsac
carstace
! carstenită
† cart (doniță)
! cartel

! cartilaginificație
cartofărie
! cartografie
caruhă
! ! carusel
carvană (plantă)
casabașalîc
casabert
casan
casaoc
! ! casare
casăgin
cascare
† cascanet
! caseină
! casieriță
! casiterită
caslava
casrîc
† casteĭŭ
! castorină
! ! castrare
castriet
! castru
* * casă
* cașcă
caștelan
castelean
caștie
! catafract
! ! catagrafie
catagrafisesc
catahrizmie
catalfoase
! ! catalogare
! ! catalogez
catandichi
catandisesc
catarag
! cataresis
catastiv
cată
catehis
catihis
catehisie
catehizare
! catehumen
! catenă
catergă
caterisire
caterisis
catigorisire
catihetic
catihetie
catihizez
catîraș
catîrc
catolicesc (I, II)
* * catolicește
catrafoĭŭ
! ! catramină
* catur
cațabae
cațaonesc
caŭ
! caudat
! caul
! caulică
! caulinar
! caulomic
caut (adĭectiv)
! ! cautelă
! cauționamînt
! cauționator
cauzilarĭ
cavac
cavadiș
! cavalerizm
! cavaleros
! cavalin
cavarbașă
! ! cavernă
! ! caviar
! ! *cavoŭ*
cavză
cazacincă
cazacĭoc
! cazacă
cazacliesc
cazaclie
cazagiŭ
cazan-ahcesi
! cazarmadă
! cazarmez
cazilbășește
! cazină
caznic

Adecă 693 de cuvinte lipsă. Categoriile *a-* — *ac-*, *ba-*, *ca-* ocupă în manuscriptul meŭ spațiurile următoare: *a-* — *ac-* 253 paginĭ, *ba-* 584 paginĭ, *ca-* 972 paginĭ. Manuscriptul întreg *A—C* are 11280 paginĭ. Decĭ în primul volum al dicționaruluĭ luĭ Tiktin trebue să fi lipsind 4320 de cuvinte, ĭar în întregul dicționar, fiindcă *A—C* e a patra parte, ar lipsi 17280 de cuvinte.

Poate că, va zice cineva, Tiktin nu însemnează din neologizme decît pe cele maĭ însemnate. Aceasta nu e adevărat. T. e așa de primitor de neologizme, încît înregistrează și pe *aferat*, *basetă*, *boră* (un vînt pe Adriatica), *calmar*, *casoletă*, *castet*, *chilific*, *colaps*, *comedon*, *contramină*, *conventicul*, și chĭar pe *cascarilă*, *cateter*, *cauter*, *cavalet*, pentru care de altfel nu are nicĭo citație și dintre care pe cel din urmă chĭar l-a scornit după francezul *chevalet*.

Poate că, va zice altcineva, Tiktin nu înregistrează cuvinte [illegible] cuvinte dia-

lectale. Aceasta nu e adevărat. Din contra, T. e așa de primitor de cuvinte vechĭ puțin întrebuințate pe vremea lor, încît inregistrează și pe *catastasis*, pentru care are o singură citație dintr-un document, pe *citlembec*, un nume turcesc al copaculuĭ *pistacia terebinthus*, pe care l-a găsit numaĭ odată întrebuințat în Ralleti Suvenire, pe *cheșf* expertiză, pentru care n-aduce nicĭun exemplu, pe *Core*, care s-a răsculat contra luĭ Moise! Iar dintre cuvintele dialectale înregistrează pe *agestesc*, *airea*, *bițuță*, *blagă*, *bolf*, *bolînd*, *clop*, *acpt*, *Agust*, *ahăsta*, *ahaia*, *aitură*, *aĭasta*, *alăŭ*, *ariștă*, *belceŭ*, *chĭujar*, *crăvaĭŭ*, *crer*.

Orĭ poate cuvintele înșirate de mine sînt acum întîĭaș dată de mine scoase la iveală și n-aŭ maĭ fost înregistrate de alțĭ lexicografĭ înainte. Aceasta e adevărat pentru multe din ele, însă ĭar este adevărat că multe din ele sînt publicate prin dicționare anterioare celuĭ al luĭ Tiktin. De pildă Hasdeu are pe *abătătoare*, *abeș*, *abaldâ*, *abiruire*, *abo*, *acaț*, *acărîță*, *acar*, *acătare*, *acățacĭos*, *acățărare*, *acățătoare*, *acer*, *acerat*, *achilimit*, *acintuș*, *acir*, *acmac*, *aclo*, *acnu*, *acmuna*, *acolisitor*, *acoperit*, *acoperitură*, *acriș*, *acritoare*, *baccea*, *badiĭ*, *bahadîrcă*, *baĭcă*, *balhuĭŭ*, *banoveț*, *barabuliște*, *bară*, *barbaric*, *baruce*, *bastara*, *batcă*, *baur*. Iar Pontbriant, ca să citez pe unul din dicționarele cele sărace, are pe *abdicare*, *abolire*, *abominabil*, *abonare*, *abordabil*, *abreviativ*, *abreviator*, *abreviatură*, *absolutist*, *abținere*, *academicește*, *accelerare*, *accelerație*, *accelerațiune*, *accentuesc*, *acceptare*, *accesit*, *accesiune*, *acciză*, *aciditate*, *acidulat*, *aclamare*, *aclimatizare*, *aclimatizez*, *acompaniare*, *acompaniator*, *balistă*, *barbar*, *barbaric*, *barbarizm*, *baricadare*, *caca*, *cacofonic*, *cadet*, *caisiŭ*, *calăf*, *calcinare*, *calcinez*, *calculare*, *calculator*, *calibru*, *calicime*, *calicire*, *calificare*, *calițcă*, *calvin*, *calvinesc*, *calvinește*, *calvinizm*, *campion*, *canonicește*, *capilar*, *capturare*, *capturez*, *caracterizare*, *carbură*, *caricaturez*, *carnifice*, *cascare*, *castrare*, *castru*, *catagrafie*, *catehizare*, *catenă*, *catihizez*, *catolicesc*, *catolicește*, *cavernă*, *cazarmez*.

Dar T., va zice ĭarăș careva, n-a cercetat alte dicționare, ci a scris numaĭ după citațiile culese din izvoare. Însă maĭ întîĭu aceasta ar fi o greșală de neertat, ca un lexicograf, care vine, să zic, al douăzecelea la rînd, să nu țină socoteală de ceĭ nouăsprezece de maĭ înainte, dar apoĭ nu e adevărat. T. a cercetat maĭ multe lexice chĭar decît mine și necontenit pomenește de ele, necontenit spune că cutare cuvînt, orĭ cutare înțeles, l-a găsit în cutare dicționar orĭ în dicționare. Apoĭ atuncĭ cum se explică lucrul?

Trebue să se maĭ ĭa în sfîrșit în considerare timpul cel lung, de care a dispus T. pentru a-și aduna materialul, și numărul cel mare al izvoarelor cercetate. T. în adevăr, dupăcum mărturisește în Introducere, a început să adune materialul de «pe la începutul deceniului al șaptelea al veacului trecut [1870].» Decĭ l-a adunat, până la 1895, cînd a început să publice dicționarul, în curs de 25 de anĭ. Eŭ am adunat un material cu mult

maĭ bogat, și din punct de videre al numărului cuvintelor, precum am arătat până acum, și din alte puncte de videre, cum voiŭ arăta în paginile următoare, numaĭ în doĭ anĭ. Este adevărat că am avut patru ajutoare, dar aceasta înseamnă că unul numaĭ dintre noĭ ceĭ cincĭ ar fi adunat materialul nostru cel foarte bogat în zece anĭ. Iar izvoarele luĭ Tiktin sînt maĭ numeroase decît ale mele. Ca să daŭ o aproximativă idee, învremece *scurtările* luĭ Tiktin se etalează pe 13 paginĭ, eŭ le-am putut îngrămădi pe ale mele pe 4 (într-o tipăritură de probă făcută de academica romînă). Apoĭ atuncĭ cum se explică lucrul? Timp la îndămînă aĭ, cărțĭ cetiștĭ nenumărate, toate dicționarele altora le aĭ supt ochĭ, și cu toate acestea te prezințĭ cu miĭ de cuvinte lipsă, printre care unele ca *baccea*, *bahadîrcă*, *bamburcă*, *barbar*, *barbarie*, *barbă*, *calibru*, *calicesc*, *calicime*, *calvin*, *calvinesc*, *camfurcă*, *campion*, *camva*, *cantalup*, *cantonist*, *capcîcă*, *capitoliu*, *capșon*, *capțios*, *caracteristică*, *carbol*, *carbonar*, *cariatidă*, *caricaturez*, *cartel*, *cartografic*, *carusel*, *castre*, *catagrafic*, *cataloghez*, *catihis*, *catenă*, *catolicesc*, *cautelă*, *cavalerizm*, *cavalin*, *cavernă*, *caviar*, *cavoŭ*, *cazarmez*, *bîja*, *bîrsă*, *bojogar*, *bojogăreală*, *bojogăresc*, *boldiș*, *bugezesc*, *bulbuc* (verb), *buric* (verb), *călțunariŭ*, *călțunăreasă*, *căsnicesc* (verb), *cătănesc* (verb), *cergă*, *ceteală*, *cetit*, *chez*, *chiclaz*, *chirfoseală*, *chirfosesc*, *chiroteală*, *chirotesc*, *chiroșcă*, *chitab*, *cifră*, *chiscuiŭ*, *cinime*, *cîrnosesc*, *cîtime*, *clempuș*, *clevetitor*, *condac*, *corcie*, *cramcalîc*; învremece din contra îmĭ înregistrezĭ pe *basetă*, *aferat*, *boră* un vînt pe Adriatica, *cascarilă*, *cateter*, *cauter*, *cavalet*, pe *citlembec*, pe *cheșf* și pe *Core*, care s-a răsculat contra luĭ Moïse. Aceasta înseamnă lipsă de metodă, procedare fără sistemă. Păcat de timp și păcat de operele cele multe cetite! (Orĭ poate n-aŭ fost cetite, ci numaĭ așa răsfoite, ca să se înmulțească numărul scurtărilor din cele 13 paginĭ?). Lexicograful n-a știut să profite nicĭ de unul nicĭ de celelalte.

2. Aceĭaș sărăcie se observă și la înțelesurile cuvintelor. Negreșit în această privință, a însemnăriĭ înțelesurilor cuvintelor, Tiktin e superior lexicografilor anteriorĭ luĭ; dar o așa de mare distanța dela ceĭa ce putea face, chiar fără să fie un renumit învățat, într-un timp așa de îndelungat și cu un material așa de bogat, până la aceĭa ce a făcut, încît superioritatea aceĭa pierde foarte mult din valoare. Voiŭ da exemple, pe care le voiŭ lua din diferite categoriĭ de cuvinte.

a. O prepoziție. CĂTRĂ. Are următoarele înțelesurĭ:

‖ **A.** Loc. Propriŭ și figurat. ‖ 1. Locul *încotro*. *Ad*, *versus*. *Vers*. (Gîndul meŭ la tine zboară, ca o pasăre ușoară *cătră* cuĭbul înverzit. A. 143). ‖ 2. Locul *înspre*, *dinspre*, *pela*. *Ad*. *Vers*. (Nu maĭ făcu zece pașĭ și zări *cătrе* un deșiș un fel de casă. I. 59. — Maĭ *cătrе* mijlocul grădineĭ se făcea că era o fîntînă de marmură albă. I. 244). ‖ 3. Locul *pelîngă*. *Ad*. *A*.

(*Către* toate aste dară ș-împăratul a poftit, ca să vază cine este ăst cîntăreț prăpădit. P. E. I. 33). ||| 4. *Față cu. Coram. Vis-à-vis, devant* (Moș Nichifor s-a răsuflat, la un păhar cu vin, *către* un prieten al săŭ. CR. 136). ||| 5. Tendința *spre. Ad. Vers* (De din vale de Rovine grăim, doamnă, *către* tine. E. 243). ||| **b** Timp. ||| 1. *Pela. aproximativ pe vremea. Circiter. Sur. vers.* (Către căpătîĭul dintîĭŭ al vremilor să povestește că omul era croit din alte foarfecĭ. DEL. S. 79). ||| 2. *Spre, cînd tocmaĭ se apropie timpul. Sub. Vers, sur* (A treĭa zi *către* sară pornește și el, mergind în pasul caluluĭ. CR. 198). |||| **c**. Scop. *Ad. Pour.* (Îngerul l-aŭ întărit *către* acel războĭŭ. DOS. PRO. 145₂. — Stăpînul lumiĭ toate au supus *către* lucrare. C. 285). |||| **d**. Obĭect nedrept. *Ad. A.* (Aflînd vreme pre voe a supunere țeara Moldoviĭ *către* sine. LET. 215. — Și de atunce sînt date [satele] *către* Smil. LET. 253. — Reniĭ, sat de țară pre Dunăre ascultătorĭŭ *către* ocolul Galaților. LET. 253). |||| **e**. Obĭect drept. *Ad. Vers, envers.* (Avețĭ *către* domnul teamă. DOS. PS. 68. — Am arătat asprime *către* mulțĭ N. I. 149. — Se vede că pentru ĭubirea ce aĭ *către* împăratul. stăpînă, te uĭțĭ așa de galeș la mine. I. 15). |||| **f**. *In privința, despre. De. Sur. quant à* (*Către* aceste să cauțĭ ce scrie iscusitul istoric... LET. 77. — Este fără îndoire păgubire *către* aceĭ ce fac zidirĭ. UR. I. 198. — Așa este, cît *către* noroadile cele politicite, dar pentru niște varvarĭ ca aceștiĭa ce cuvînt [se poate pune înainte?]. DR. 265.) |||| **g**. *In contra. Contra. Contre* (Deșert *cătr* aproape tot omul grăĭaște. DOS. PS 37). — |||| **Izolări**. *De către.* ||| 1. Loc. *Despre, din partea; dinspre. Ab, de; ad. . . versus. De, de la part; du côté de* (Frunză verde de pe mal, bădiță *de către* deal, ce lașĭ vremea-așa uĭtată și nu viĭ la noĭ vreodată? P.P.I. 158). ||| 2 Timp. = **b** (Cînd o fi *de către* seară, să mi te paĭ ca de ceară. P.P.I. 259). ||| 3. Cauză. *De; ab. Par* (Materiea eĭ [cărțiĭ e] tratată cu seriositate *de către* conștiincĭosul autor. O. III. 11). ∽ *Până către.* Toate înțelesurile luĭ *către* cu arătarea continuitățiĭ în timp și în spațĭu dela un punct până la altul. *Usque ad* (*coram, circiter, sub, de, contra*). *Jusque vers* (*à, vis-à-vis. devant, sur, pour, envers, contre*) (Ea cum veni, nicĭ una nicĭ alta, se prinse lîngă ficĭorul de împărat și numaĭ lîngă dînsul jucă *pînă către* seară. I. 185).

Tiktin însă pentru cele 5 înțelesurĭ de loc dă unul: «(Richtung) gegen. zu (.. hin.) an.» Pentru cele două de timp dă unul: «(zeitlich) gegen.» Și în schimbul tuturor celorlalte categoriĭ de înțelesurĭ (scop, obĭect nedrept, obĭect drept, în privința, încontra) dă unul, pe care-l numește «persönliche Beziehung» și-l lămurește cu un exemplu ce se potrivește cu raportul de obĭect drept («ertătorĭ și milostivĭ *către.*»)

β. O conjuncție. CÎND. *Quando; cum. Quand; lorsque.* Are următoarele înțelesurĭ.

|| 1. Propozițiĭ subordinate temporale pentru a arăta coincidența ... duș

man de lup trăgea cu urechea, *cînd* vorbia capra cu [ezii] CR. 21). ||| 2. Ințelesul de supt 1 cu elipsa predicatuluĭ (*Cînd* aproape aproape să pun mîna pe dînsul, ĭ-am perdut urma. CR. 52.—După Beligrad am sosit la Rușava. *Cînd* acolo, vameșiĭ dela hotar încep a cotrobăi prin lăzile mele. A. T. 71). ||| 3. Conjuncție copulativă și adversativă. Arată legătura bruscă și neașteptată între două acțiunĭ. *Și deodată, dar deodată* (Avea încă multe de spus moș Tîndală, *cînd* a luat sama că nu-l asculta nime. N. I. 252). ||| 4. *Orĭdecîtcorĭ.* Ἡνίκα ἄν. *Quoties. Toutes les fois que* (*Cînd* să vreà suì nórul des [sic=de] la córt, înjugà fiiĭ luĭ Israil cu márfa lor. B. 69[2] [ἡνίκα δ'ἂν ἀνέβη]). ||| 5 Cu elipsa propozițieĭ principale. în exclamație. *Să dea Dumnezeŭ! Bine ar fi!* (*Cînd* aĭ ști cît foc este în astă ticăloasă inimă! N. I. 51). ||| 6 Propozițiĭ subordinate condiționale. *Dacă* (*Cînd* ar ști omul ce ar păți, dinnainte s-ar păzi. CR. 31). ||| 7. Cauză. *Odată ce, deoarece, fiindcă. Du moment que* (Lumea ce-mĭ folosește, *cînd* a ochilor meĭ lume din videre îmĭ lipsește? C. 100). ||| 8 Concesie. *Măcar că. Quoique* (Aceastea dară, *cînd* pre scurt, o ĭubite priĭatine, în cămilă și în firea eĭ așea se socotesc, și cu tot adevărul așea și sînt. CANT. I. 91).— ||| **Izolărĭ**. *Ca cînd. Quasi. Comme si* (Țipă, *ca cînd* o beleşte cineva de vie. ROM. GL. I. 53). ∽ *Ca și cînd=Ca cînd.* ∽ *Cînd colo* =3 (*Cînd colo*, epele nicăerĭ E. N. 20). ∽ *Da cînd?* ∽ *D-apoĭ cînd? Ce se va întîmpla atuncĭ cînd?* (Ce ĭ-oiŭ maĭ face și eŭ, vețĭ vedea voĭ.—*D apoĭ cînd* or veni aĭ noștri?—Atuncĭ voĭ să vă facețĭ moarte-n popușoĭ. CR. 13). ∽ *De cînd. Ex quo tempore, ex quo. Depuis que* (*De cînd* căzu un trăsnet în dom, de atuncĭ în somn ca plumbul surd și rece el doarme ziŭa toată. E. 210) ∽ *In vreme cînd.* ||| 1. = *Pe cînd.* (Tu dormĭ, *în vreme cînd* toțĭ ceĭalalțĭ varsă sudorĭ de moarte muncind. DR. 10). ||| 2 = *Deoarece* (Robinson cum era să le cunoască, *în vreme cînd* nicĭ văzusă, nicĭ aŭ mîncat de aceste! DR. 63). ∽ *Oricînd. Orĭdecîtcorĭ. Quoties. quotiescunque. Toutes les fois que* (Impărat e cerșitorĭul: *oricînd* bea, se veselește. C. 287). ∽ *Pe cînd. In vreme ce. Cum. Pendant que* (*Pe cînd* la cuĭbu-ĭ paserea zboară, Zamfira tristă din cort eșise. A. 19). ∽ *Pănă cînd.* ||| 1. *Cîtă vreme. Quamdiu, quoad. dum. Tant que* (*Pănă cînd* duhul minciuniĭ nu calcă pe adevărul acesteĭ nalte științe, omul se ndulcĭa de hazul ce cerĭul ĭĭ dăruise. C. 302). ||| 2. *Pănă ce. Quoad. Jusqu'à ce que* (Amîndoĭ într-o durere se uscaŭ depe picioare, *pănă cînd* odinioară aŭ sosit fericit ceasul de dorită întîlnire. C. 84). ∽ *Cînd a fost odată. Intr-o bună diminecață* (*Iar cînd aŭ fost odată*, nu s-aŭ săturat de bine și de cinstea ce avea. LET. II. 209). ∽ *Cînd este la adicălea. Dacă trebue să vorbim serios* (Ș-apoĭ *cînd este la adicălea*, te-aș întreba ca ce fel de zăticneală aĭ putea să întimpinĭ din pricina asta? CR. 203) ∽ *Cînd la dică, nu ĭ nimică. Tocmaĭ cînd te aștepțĭ să capețĭ ceva, nu găsești nimic* (Na țĭ o bună, zise Trăsnea; *cînd la dică, nu ĭ nimică.* CR. A. 114)

Tiktin însă dă conjuncțieĭ neizolate numaĭ 2 ințelesurĭ: «1. wenn, [illegible] numaĭ

timp. Cumcă e și condiționalĭ, copulativă, cauzală, concesivă, de aceasta habar n-are.

7. Un verb. BAT. Are următoarele înțelesurĭ. (Insemn cu o steluță pe acele care lipsesc la Tiktin). ||| a Transitiv. ||| 1. *Lovesc, daŭ loviturĭ.* Propriŭ și figurat. *Battuere, icere, ferire. Battre, frapper.* (Moțoc îĭ sărută mîna, asemenea cîneluĭ care, în loc să muște, linge mîna, care-l *bate.* N. I 141.—Cugetul pe care făcător de rele nu *bate?* S. M. 89). ||| *2. *Izbesc. Offendere, illidere, impingere. Pousser, heurter* (Barba ntîiŭ mi s-a albit, căcĭ fața mĭ stă dezvălită și capul acoperit, că pe barbă totdeauna elementele o *bat*, ea sufere vînturĭ, gerurĭ, brume, ploĭ, neîncetat. P. II. 72.—*Bate* cizma, n o cruța, că d aĭa-ĭ dat baniĭ pe ea. CUL. 183.—Eșĭ afară, soacră mare, c-aducem pe norătare, ț-aducem un ajutor, să te *bată* de cuptor și, ca să maĭ schimbe-odată, să te *bată* și de vatră MÎNDR. 170). |||* 3. *Ajung pănă la, ating, lovesc.* Propriŭ și figurat. *Porrigi, pertinere, excurrere, procurrere, attingere. S'étendre jusqu'à, atteindre* (Numaĭ cît sunetul cuvintelor le *bat* urechile. P. M. 256. —Peteala-mĭ *bătea* călcîile. CO. VI II 102). ||| 4. *Cad peste, daŭ peste, numeresc.* Despre brumă, ploae, grindină, lumina soareluĭ și a luniĭ. *Tangere, contingere, cadere in, incidere in. Atteindre, toucher* (Ploile *bat* fața ogoruluĭ. ION. CAL. 71.—Brumele *bat* porumbul. ION. D. 146.—Păpușoiŭ *bătut* de pĭatră, ca copilul fără tată. ȘEZ. I. 48 —Te *bate* soarele). ||| 5. *Infig. Infigere, figere. Enfoncer* (De-ĭ găsi o para frîntă în toată casa, să mĭ-o *bațĭ* în frunte. A.T. 157.—*Bătu* țepușele în pămînt. I. 83). ||| * 6. *Lovesc spicele orĭ cĭocălăiĭ, ca să se dezghioace boabele. Terere, deterere, perticio flagellare, spicas baculis excutere, spicas fustibus tundere vel cudere, frumentum pulsibus tribularum deterere, messem tribulis exterere. Battre* (Ghedeon *bătea* griŭ în teasc. B. 177₂.—In Ĭanuarie se *bate* pînea și la arie și supt stodolă. ION. CAL. 5). ||| 7. *Cĭocănesc. Pulsare. Battre* (Decînd îmĭ *batețĭ* toaca, chĭar ca toaca m-am uscat. CO. I. 405.—Decît slugă la popa, maĭ bine *să bațĭ* doba. MÎNDR. 165). ||| 8. *Pedepsesc, osîndesc. Punire, puniri. Punir* (M aĭ pus cap preste alțiĭ, *să bat* pe toț necurațiĭ. DOS. PS. 16. —Nu știŭ zilele mi-s rele, orĭ mă *bat* faptele mele. nu știŭ locu-mĭ este răŭ, orĭ mă *bate* dumnezăŭ. Nu mă *bate*, sfinte doamne, nu mă *bate* cu canoane, dacă nu m-*aĭ fost bătut*, cînd faptele le-am făcut. P. P. I. 194). ||| 9. *Atăc, bombardez* (o cetate). *Aggredi, tormentis et telis aggredi. Attaquer, canonner, bombarder* (Moscaliĭ aŭ început *a bate* Orul din pușt și din cumbarale. LET. II. 429.—Tunurile *băteaŭ* necontenit cetatea. N. I. 173). ||| 10 *Inving, dovidesc. Vincere. Vaincre* (Acel împărat *bătuse* pe toțĭ împărațiĭ. I. 11.—Brațul luĭ fără-ncetare *bate* oardele tătare P. P. A. 173). ||| *11. *Intrec, rămîn pe cineva in ceva. Superare. Surpasser* (Doamne, Cuță, cît eștĭ de frumușică, n-are maică-ta nevoe de zestre, *bațĭ* o fată de boeriŭ. CO. VI I. 486). ||| *12. *Supun cu războiŭ, prăd cu războiŭ, străbat cucerind. Bello occupare* [illegible] ratul

cinsprezece miĭ de oaste, să *bată* tot Bugeagul. LET. II. 336. – Robĭ Sarmate ĭarăș fac turburare și *bat* marginile împărăţieĭ. P. M. 180). ||| *13 *Umblu mult, străbat. Pervagari, pererrare, discurrere. Parcourir, battre* (Numaĭ eŭ, rămas acelaș, *bat* mereŭ acelaș drum. E. 24 —Bărbaţĭ-s cu plugurile, nevestele *bat* crîjmile. MÎNDR. 109). || 14. *Fac să cadă jos din copac fructele orĭ scuturînd copacul orĭ lovind fructele cu o prăjină. Decutere. Faire tomber en secouant* (Nu *bate* poamele ceale necoapte. ȚIC. 211. - Să nu *baţĭ* merele până în ziŭa de sf. Ilie. ȘEZ. III 48). ||| *15. *Scutur. Quatere, quassare, concutere. Secouer* (In groapa aceasta se scutură toate albinele roĭuluĭ celuĭ noŭ *bătînd* tare cojniţa. EC. 191.— Io la joc, mama la joc, mălaĭu-ĭ de joĭ în foc. Mama-l *bate* de cenușă, copii-s de cap la ușă. MÎNDR. 135). || *16. *Amestec repede. Peragitare* (*rudicula*), *miscere* (*rudicula*). *Remuer, agiter, brouiller, mêler* (*ou mélanger*) *ensemble en remuant, battre* (*des oeufs*) (Ia doao albușurĭ de oaă, *bate*-le cu doao treĭ nuelușe curate. OGL. 303.—Aŭ început *a bate* laptele, până ce s-aŭ ales untul. DR. 140.—Tăricĭoare de grîŭ *se bate* cu treĭ oŭă. ȘEZ. IV. 127). ||| 17. *Ating suflînd* (Despre vînt). *Afflare Souffler contre ou vers* ([Valurile] le *bătea* vîntul dinnainte. VA. 257.—Murgule, coamă rotată, du-mă la mîndra odată, că ţ-oĭ face grajdĭŭ de pĭatră, vîntul să nu mi te *bată*. HOD. 47.) |||*18. *Impingsuflînd. Flando propellere. Pousser en soufflant* (Vîntul *bătea* glasul tocmaĭ către acea parte. DR. 225). ||| *19. *Fac să vină, aduc. Adducere. Amener* (Ce vînturĭ te-*aĭ bătut* pela noĭ ? SB. P. 57). ||| *20. La jocuĭ de noroc, precum cărţĭ, șah, table : *Am un instrument de luptă, de pildă o carte, o figură, de maĭ mare valoare decît acel pe care mi-l opune adversarul. Vincere, superare. Battre* (la șah), *couper ou emporter* (la jocul de cărţĭ) (Cînd eŭ am dat pe riga, *baţĭ* cu alta maĭ mare ? Astfel de neștiinţă e lucru de mirare. GR. A. 265.—Nu pot *să bat* măcar o carte. A. T. 458). || *21 *Joc*, despre cărţile de joc. *Paginis ludere. Jouer* (aux cartes) (Manĭa cu împarateasa *bătĕ* cărţili. Tot *o bătut* iĭ cărţili pînĭ supri mnedzu nopţĭ. ȘEZ. IV. 202). || 22. *Bătătucesc, bătăturesc. Terere, bene occulcare, fistucare. Fouler, frayer, battre* (Pintre spinĭ și peste pĭetre șleah *bătut* i se părea. CO. I. 406.—Nu apuca bine *să se bată* un drum, și din noŭ începea să ningă. CO. VIII. 287.- De-*a fi* [untul]-n putine *bătut*. MAR. DESC. 134). || *23. *Fabric* (banĭ, monedă) *Cudere, percutere, signare. Frapper* ([de la] monnaie), *battre* (monnaie). (Iţĭ dăm slobozenie *să baţĭ* banĭ însămnaţĭ cu caracterul tăŭ. Ș. I 240.— De mult ce eștĭ avut, banĭ de aur *aĭ bătut*. P. P. A. 211). || 24. *Făuresc, lucrez un metal. Tundere, procudere. fabricari. Forger, battre le fer* (Oţelul din coroană cu glorie-ĭ *bătut*. A. III. 497). || 25. La ţesut : *Trec printre firele urzeleĭ, de a curmezișul, alte fire*. Propriŭ și figurat. *In stamine subtemen intexere. Tramer* (Eram să-ţĭ ţes o haĭnă urzită în descîntece, *bătută*-n fericire. E. N. 9.--O pereche de iţarĭ strînșĭ pe vînă, cu p... *bătuţĭ* în lînă. ȘEZ. ... catrinţe.

ȘEZ. III 71). ||| *26. *Ascut* (coasa). *Acuere*, *exacuere* (falcem). *Aiguiser*, *fusiller* (la faulx) (Era o mămăligă, la a căreĭ umbră puteaĭ *bate* coasa. POP. RET. P. I. 65). ||| 27. *Jugănesc*, despre berbecĭ și țapĭ. *Castrare*. *Châtrer* (Fata îl învață să să ducă în tîrg, să tundă berbecii și să vîndă lîna, apoĭ să caute un meșter ca să-ĭ *bată*. ȘEZ. I. 100. || *28. *Strîng*. *Stringere*. *Etreindre* (Să încolăci preste dînsul un șarpe, *bătîndu*-ĭ toate mădulările. MIN. O. $40^2{}_1$). — || 29. *Sun*, *produc un sunet*. *Sonare*. *Sonner* (Fiind și ceasornic, de *bătea* toate ceasurile zileĭ. LET. III. 174. — San Marc sinistru miezul nopțiĭ *bate*. E. 56). || *30. La păscuit: *Mișc apa cu lopețile*, *fac zgomot prin apă*. *Aquam quatere inter piscandum*. *Agiter l'eau pendant la pêche* (Un al treile pàscar vine cu luntrea și *bate* apa, pînă ce se sfîrșește de strîns tot năvodul. ION. P. 408). || 31. *Chinuesc*, *năcăjesc*, *nu las în pace*. *Agitare*. *Agiter* (Suflete *bătut* de gînd! E. 189 — Bun creștin, dar multe, doamne, l-*aŭ bătut*! COȘ. F. 71. — Uneorĭ îl *bătea* gîndurile să-șĭ facă seamă singur. I. 214). ||| *32. *Mișc*. *Movere*. *Mouvoir* (Peste vîrfurĭ trece luna, codru-șĭ *bate* frunza lin, dintre ramurĭ de arin melancolic codrul sună. E. 151). ||| *33. *Leg*, *strîng*, *ferec*, *fixez*. *Figere*. *Fixer* (L-aŭ prins, l-*aŭ bătut* în feră și l-aŭ trimis în Ardeal. Ș. II. 257. — Cu izmene de fuĭor *bătute* pe la picĭor. ȘEZ. I. 143 — Alțiĭ cu cĭocanele *să bată* potcoavele. ȘEZ. II. 10). ||| *34. *Fac să bată* (Despre ploae). *Efficere ut cadat* (imber). *Faire tomber* (de la pluie) (Pleacă Ioan botezînd, sfînt Ilie fulgerînd, sfîntul Petre ploĭ *bătînd*. P. P. T. 34). ||| *35. *Iaŭ mierea și ceara dintr-un stup*. *Eximere vel demetere* (favos). *Châtrer* (les ruches) (Un Grec carele aŭ fost de *aŭ fost bătut* stupiĭ luĭ Gavriliță vornicul și aŭ dat știubeelor foc. LET. II. 252. — Matcele *se bat* toamna. ION. D. 249). || 36. *A face actul de perpetuarea specieĭ*, despre harmasarĭ. *Salire* (equam). *Couvrir* (une jument) (Aceștĭ harmasarĭ *bat* hergheliea. ION. D. 262). ||| *37. *Joc*. *Saltare*. *Danser* (O *băteam* [polca] vîrtos cînd eram mic. A. T. 1130). ||| *38. *Pun în mișcare*, *fac să funcționeze* (Despre telegraf). *Movere*. *Mettre en mouvement*, *faire fonctionner* (le télégraphe) (Parcă avea el neamurĭ, fețe marĭ politiceștĭ, să le *bată* telegraful pe minut la Bucureștĭ? CO. VI II. 255. — *Bat* o depeșă). ||| *39. *Cînt cu un instrument*. *Canere*. *Battre* (Meterhaneaŭa domnuluĭ *bătea* în toate zilele chindiea. LET. III. 174. — Cine a dat ordin să *bată* alarma? I. N. V. 501). ||| 40. *Acoper cu*, *bucșesc*. *Praefigere vel suffigere aliquid aliqua re*, *inducere aliquid super aliquid*. *Garnir ou revêtir de quelque chose* (Are Barbu-o fată mare cu cozile pe spinare tot *bătute* cu parale. BIB. 262. — Pe drăguțu din vecinĭ să-l amuțĭ sara cu cînĭ și să-ĭ *bațĭ* urma cu spinĭ. MÎNDR. 83. — Fata îĭ coase un rînd de strae numaĭ cu pietre scumpe *bătute*. ȘEZ. I. 8). || *41. *Năpădesc*. *Opprimere*, *invadere*. *Assaillir* (Cînd pela vreme de noapte, pe Vălean sudorĭ îl *bate*. SEV. 298). || *42. *Latru după*. *Latrare*, *allatrare*, *collatrare*, *oblatrare*. *Aboyer à ou contre q.* (*Bate*, *bate* cînĭ-n sat pe Măriea din Bănat fugită dela bărbat.

ALEXICĬ I. 137).— ‖‖ **Izolări.** In juràminte: *Să mă bată crucea* (*dumnezeŭ*) (Zăŭ, bădică, *să mă bată dumnezeŭ* de am furat-o. CO. I. 852).— In blesteme: Orĭ verbul singur fără subĭect orĭ cu subĭect şi anume: *ceriul, cercul delîngă lună, cîrniea, concina, crucea, cucul, domnul sfînt, dorul mîndreĭ, dragostea, dumnezeŭ, fața turteĭ, focul, gardul, hazul, întunericul, mama luĭ dumnezeŭ, năpasta, norocul, noriĭ, para, pîrdalnica, pîrdalnicul, pustiea, scîrba, sfințiĭ, toaca, urîtul, vina, ziŭa de mîne,* etc. (Of, *bată*-le *cucu* marşan-de-mode, că mare scumpe-s! A. T 335). ∽ *Bat apa în piŭă*, orĭ **bat apa în piŭă să se aleagă unt. Pĭerd vremea* (Degeaba maĭ *bațĭ apa-n chiŭă să s-aleagă unt*, că nu s-a alege niciodată. CR. 118). ∽ **Bat apa să se aleagă unt. Pĭerd vremea. (Bate apa să s-aleagă unt.* ŞEZ. I. 220). ∽ **Bată-l crucea. Dĭavolul* (MAR. SERB. I. 2; ALEXICĬ I.260). ∽ **Bat ca la fasole. Bat foarte tare.* ∽ *Bat ca mărul. Bat foarte tare* (Şi unde mi să pun amîndoĭ bețiviĭ pe el şi dă-ĭ, dă-ĭ, pănă-ĭ sfîrticară toate haĭnele şi-l *bat ca mărul.* POP. RET. P. IV. 24). ∽ *Imĭ bat capul. Mă gîndesc, cuget, mă socotesc cu mintea, chibzuesc* (Şi-şĭ *bate capul* cum ar face răŭ altuĭa. ȚIC. 6). ∽ *Bat capul cuĭva. Stăruesc de cineva, rog pe cineva cu stăruință, mă țin de cineva* (Joe umbla după Junona *bătîndu-ĭ capul.* I. UNC. 11). ∽ **Ce-țĭ bațĭ capul! Ce socoteştĭ d-ta? Sigur!* (Doar lenea-ĭ împărăteasă mare, *ce-țĭ bațĭ capul?* CR. 332). ∽ *Bat cîmpiĭ. Vorbesc într-aĭurĭ, bîiguesc, vorbesc halandala, vorbesc ca un nebun* (*Bate cîmpiĭ* I. UNC. 26). ∽ *Bat cu mîna pe* (orĭ *peste*) *umăr.* Ca semn de manifestare a uneĭ marĭ mulțămirĭ (*L-a bătut* vodă *cu mîna pe umăr.* CR. A. 20). ∽ **Bat dela roate. Bat tare, înving complect* (Şi aşa învinse Stefan pe aprigiĭ săĭ duşmanĭ, *bătîndu-ĭ dela roate* şi tăind în eĭ ca în curechiŭ. MAR. T. 117). ∽ **Bat dobză. Dobzălez, bat măr, bat tare* (Aşa e, mamă, zise zmeul plîngînd de frică, că-l *bătea* mamă-sa *dobză*, cînd se mînia. POP. RET. P. I. 39). ∽ **Mă bate fericea. Am noroc* (BAR. I. 46; P. PO. II. 42). ∽ **Bat gîndul în doŭă. Îmĭ bat capul, mă gîndesc* (Nu-țĭ maĭ *bate gîndu-n doŭă* a ne strica viața noŭă. ŞEZ. I. 50). ∽ **Bate lela. Derbedeŭ.* (Hasdeu din Th. Codrescu Dialoguri 1880, pag. 234). ∽ **Bate poduri=Bate lela.* (BAR. I. 96). ∽ *Imĭ bat joc de cineva. Ĭaŭ peste pĭcĭor, ĭaŭ în rîs, batjocoresc, necinstesc* (Te văz bine că tu *îțĭ bațĭ joc* de mine. BAR. AR. 54). ∽ **Bat joc cu cineva=Imĭ bat joc de cineva* (Priveşte un țăran cum *bate joc* cu noĭ. D. I. 10). ∽ *Mă bate soba la cap. Sufer din cauza exhalațiilor cărbunilor din sobă).* ∽ **Bat la stroŭă* (Porunceşte să aducă nişte palce, că am să-ĭ *bat* [pe dracĭ] *la stroŭă*, să pomenească cît or trăi. CR. 305). ∽ *Bat la talpă orĭ la tălpĭ.* ‖ 1. *Bat la falangă.* ‖ 2. —avere, banĭ. *Rîsipesc* (Cea întîiŭ treabă ce a să facă a să fie să-ĭ vîndă stînjiniĭ de moşie, care i-ĭ veĭ da zestre, şi dupăce-ĭ va *bate la talpe.* are să-țĭ lepede fata. N. I. 299) ∽ **Bat lăturile* orĭ *laturile. Umblu fugar* (BAR. I. 43). ∽ **Bat lela. Umblu lela, bat pavelele, hoĭnăresc, umblu fără scop şi fără să mă gîndesc, umblu* [illegible] *lela*, de

nu-ĭ căutaşĭ? POP. RET. P. I. 38*)*. ∽ *Bat măr pe cineva. Bat tare.* (Bĭetul băĭat, *bătut măr* de tată-său, se întoarse supărat. MAR. O. II. 365*)*. ∽ *Bat mătănii. Fac mătănii.* (Eŭ *bat* la sfinţĭ *mătănii.* VL. P. 5*)*. ∽ **Îmĭ bat mendrele. Îmĭ fac mendrele, trăesc cum vreŭ în cea maĭ mare libertate* (Lasă, lasă, n aŭ să ţie cît lumea mişeliile astea, nu *vă veţĭ bate voĭ* mult *mendrele.* CO. IV. 503*)*. ∽ *Bat mingea. Joc mingea.* ∽ **Bat mîna. Daŭ mîna în semn de deplină înţelegere cu cineva asupra unuĭ lucru* (Florico, mă duc şi viŭ îndată, ca *să batem mîna* împreună. A.T. 918*)*. ∽ **Bat obrazul cuĭva. Dojenesc, fac imputărĭ cuĭva* (*Să nu-ĭ bată obrazul* bărbatul, că a luat-o cu degetul orĭ cu cît iĭ pe ea. SEV. N. 47*)*. ∽ **Bat pe cineva o sută de bătăĭ. Bat tare* (BAR. I. 42*)*. ∽ *Bat palma=Bat mîna* (ĭar să fie un Jidan, îndată *ar bate palma* CO. VIII. 12*)* ∽ **Bat pavelele=Bat lela.* ∽ **Bat perele cuĭva. Învăţ pe cineva, daŭ poveţe cuĭva* (Până nu pleca de acasă, *bătutu i-a muerea perele,* cum să se poarte, de s ar întîlni cu omul cel bun. POP. RET. P. IV. 25*)*. ∽ *Îmĭ bat picĭoarele. Mă ostenesc* (Săracele fetele, multu-ş *bat picĭoarele* pe toate răzoarele. P. P. I. 439*)*. ∽ **Bat pizmă cuĭva. Pizmuesc, invidiez, voesc răul cuĭva* (Doĭ voevozĭ, ce ĭ *bătea pizmă,* îl vicleniră. DOS. PRO. 48₁ jos*)*. ∽ **Bat popicile. Joc popicile.* ∽ **Bat pristav. Anunţ prin pristav* (*Bătuse pristav* că aceluĭ iĭ va da. FUND. 117*)*. ∽ **Bat putineĭul. Aleg unt amestecînd smîntîna în putineĭŭ* (*Veĭ bate* şi *putineĭul,* ca să alegĭ untul. ŞEZ. V. 131*)*. ∽ *Bat războĭŭ. Fac războĭŭ, am războĭŭ, mă bat în războĭŭ* (Alexandru zise: «Multe *războae am bătut,* ĭară acuş puţin să ne ostenim şi ĭarăş ne vom întoarce la lume. AL. 94*)* ∽ **Bat unt=Bat putineĭul* (*Să se bată untul* singur, budăĭu-n spate-şĭ leagă. CO. III 261*)*. ∽ **Bătut cu leŭca. Prost* (MAR. O. I. 348*)*. ∽ **Bătut cu lopata. Îndesat, făcut des, posedînd în mare număr şi unele lîngă altele nişte lucrurĭ oarecare* (Părul par că *era bătut cu lopata* de pere multe ce avea. CR. 293*)*. ∽ **Bătut de dumnezeŭ. Nebun, zărghit, zălud, smintit* (Cînd văzură pe Ţugulea, rămaseră ca *bătuţĭ de dumnezeŭ.* I. 331*)*. ∽ **Bătut de stele=Bătut de dumnezeŭ* (Cum poţĭ dar, *bătut de stele,* să mă baţĭ fără de jele? MAR. SAT. 4*)*. ∽ **Bătut la cap. Prost, tîmp, gogoman* (*E bătut la cap* tocma ca un ţap. P. PO. I. 10*)*. ∽ **Cale bătută. Şleah, drum bătut, cale cunoscută de mult.* Propriŭ şi figurat (Toţĭ ceilalţĭ se duc pe *cale bătută,* fără să-şĭ maĭ bată capul de a maĭ socoti. ION. CAL. 243*)*. ∽ **Drum bătut=Cale bătută.* ∽ **L-aŭ bătut cărbuniĭ la cap. S-a îmbătat* (P. PO. I. 111). ∽ *Lapte bătut. Lapte covăsit:* se fierbe laptele, se lasă să se răcească, se amestecă cu cîteva linguri de smîntînă şi apoĭ *se bate* (BAT a 16); după ce s-a bătut, se pune laptele la răcoare şi după cîteva ceasurĭ devine *lapte bătut* — ∽ *Bat pietre. Umblu fără treabă.* Z. I. 254. ∽ **Bat ca pe o chilă de popuşoĭ. Bat tare.* Z. I. 265. ∽ **Bat ca pe un cîne. Bat fără milă.* Z. I. 385. ∽ **A fi ca coloĭul bătut la smîntînă. A fi trist.* Z. I. 442. ∽ **Bat calea mînzuluĭ. Umblu fără scop, de colo colo.* Z. I. 545. ∽ **Bat la treĭ coaste. Bat tare.* Z. II. 90. ∽ *Îmĭ bat gura in*[illegible] *fime-*

ile. A fi un păcătos, un imbecil. Z. II. 157. ☞**Îmĭ bat limba. Vorbesc mult.* Z. II. 226. ☞**Bat cuĭva nasul cu vorba. Il înfrunt, îl supăr.* Z. II. 312. ☞**Slab, de-l bate vîntul. Foarte slab.* Z. II. 734. ☞**Bat cuĭva luleaŭa pe datorie. Il supăr cu vorbă multă.* Z. III 211. ☞**Bat sac* orĭ *ţol pe cineva. Bat foarte tare.* Z. III. 354, 404. ☞**Bat uşele. Umblu din casă în casă.* Z. III. 426. ☞**Bat alcaŭa. Pĭerd timpul.* Z. IV. 244. ☞**Bat pe cineva de-ĭ merg fulgiĭ* orĭ *până strigă la racĭ* orĭ *vălălăŭ* orĭ *de tocmeală. Bat foarte tare.* Z. IV. 274, 275. ☞**Bat pe cineva pe datorie. Il bat fără să fie vinovat.* Z. IV. 275. ☞**Îmĭ bat gura de clacă. Vorbesc fără a cugeta, vorbesc nimicurĭ.* Z. IV. 308. ☞*Fecĭor bătut de brumă. Holteĭŭ bătrîn.* Z. IV. 357. ☞**Bat ponturĭ. Daŭ cuĭva a înţelege pe de departe.* Z. IV. 553. ☞**Bat toba în tîrg şi la moară. Daŭ de ştire la toţĭ.* Z. IV. 665. ☞**Bat cu muchea şi scot cu unghiea. Fac un lucru prost.* Z. V. 437. ☞**Bătut ca în piŭă. Ameţit, zăpăcit.* Z. V. 498.

‖ **b**. Netransitiv. ‖ 1. *Lovesc, izbesc.* Propriŭ şi figurat. *Icere, ferire. Frapper, battre (*Un grier, ridicat în doŭă labe, s-a -nchinat *bătînd* din pinten. E. 196.—Călăreţiĭ în caiĭ lor sălbatecĭ bat cu scările de lemn. E. 242.—De va *bate* ploaea peste o arătură proaspătă, strică pe tot anul acel pămînt. ION CAL. 30*)*. ‖ 2. *Tind, caut să ajung, fac aluzie la, pişc cu vorba. Niti* orĭ *anniti ad aliquid, tendere* orĭ *contendere ad aliquid, petere* orĭ *appetere aliquid; significare aliquem* orĭ *aliquid* orĭ *de aliqua re. Chercher à atteindre qc., tendre à qc., faire allusion à qc. (*Irina *bătea* să fie însăş cîrmuitoare. M. 382.—A ! înţeleg, *bate* în cĭocoĭ, unde mînîncă sudoarea poporuluĭ suveran. CAR. T. II. 22*)*. ‖ 3. *Cĭocănesc, bocănesc. Pulsare. Frapper (Bătu* la uşe. DOS. PRO. 54.—Sosind la porţile ĭaduluĭ, *bătu* de treĭ orĭ. N. I 92*)*. ‖ 4. *Pocnesc, plesnesc* (din palme, din aripĭ). *Concrepare* (*manibus, alis*), *manus* (*alas*) *quatere cum clangore. Frapper des mains, battre des ailes (*Aŭ început a rîde şi *a bate* în palme. LET. II. 206.—Corbu-n aripe *bătea*. BIB. 298*)*. ‖ *5. *Fîlfîĭŭ. Fluitare. Flotter (*Cu papuciĭ scîrţiind, cu poalele-n vînt *bătînd*, cu cerceiĭ străncănind ea la apă se ducea. BIB. 263*)* ‖ 6. *Sun* (despre dobă, ceasornic, clopot). Propriŭ şi figurat. *Sonare. Sonner (*Ceasornicul *bătea*, de se auzĭa peste tot tîrgul. LET. III. 151.—Auzĭ, mîndră, doba *bate*, maĭ rămîĭ cu sănătate. P.P.I. 298*)*. ‖ *7. *Mă izbesc de ceva. Impingi alicui rei, allidi ad aliquid. Donner contre, heurter contre, se heurter contre (*Un stîlp de pĭatră, unde *bate* apa heleşteuluĭ Bahluĭuluĭ. UR. V. 314*)*. ‖ 8 *Zvîcnesc.* Propriŭ şi figurat. *Palpitare. Battre (*Inima rece d-abĭa *bate* în peptu-mĭ S. M. 20.—Tîmpla *bate* liniştită ca o umbră viorie. E. 185*)*. ‖ *9. *Clipesc. Nictari, palpitare* (oculis). *Cligner, clignoter (*Ochiĭ marĭ, *bătînd* închişĭ. E. 261). ‖ *10. *Mă înclin, am aplecare. Proclivem* (*propensum, pronum*) *esse ad aliquid, cupidum esse alicujus rei. Avoir la tendance de faire qc. (*Mintea luĭ ca o cumpănă se clătina, cînd într-o parte, cînd în alta, dar tot spre înşelare *bătea*. CO. VIII. 213*)* ‖ *11. *Am plăcere pentru ceva, îmĭ p*[illegible] *nantem,*

amatorem) alicujus rei esse. Aimer qc. (Oaea be foarte puţină apă şi ĭarna maĭ mult *bate* cu omăt. ION. CAL. 230). ‖ 12. *Ajung până la. Pertinere ad (ad...usque), attingere aliquid. Aller jusqu'à, s'étendre jusqu'à, porter* (Şi era cetatea luĭ Por de patru orĭ cît *bate* săgeata. AL. 124.—Şăde numaĭ la oglindă şi gunoĭu *bate*-n grindă. ŞEZ. I. 103). ‖ *13. *Sînt aşezat către, sînt situat către, privesc către Vergere. Etre situé vers* (Neagra Cetate, ce spre mĭază noapte *bate*. BA. AR. 27) ‖ *14. *Port războĭŭ. Bellare, bellum gerere, belligerare, bellum habere. Guerroyer* (Cum aĭ văzut oastea mea, cum aĭ prins *a bate* şi nu staĭ să vorovim. LET. II. 358.—*Bătînd* el la o cetate şi luîndu-o, vru să aprindă turnul. CAL. 111.—Eşi Gaal şi *au bătut* către Avimeleh. B. 181²). ‖ 15. *Am o nuanţă de coloare. Inclinari in, exire in, desinere in, sentire, languescere in. Tirer sur* (Al eĭ păr în galbăn *bate*. GR. A. 339.—Capu-ĭ *bate*-n aurel, cĭocu-ĭ *bate* n arginţel. P.P.T. 39). ‖ *16 *Umblu după prins peşte prin apă. Piscari, pisces venari. Pêcher* (Intră cu plasa în gîrlă. *Bat* în sus, *bat* în jos, şi peşte să prinză, cîtuş de cit. I. 280). ‖ 17. *Latru. Latrare. Aboyer* (De-aude cîniĭ că *bat*, ea se ţipă jos din pat. MAR. SAT. 108). ‖ 18. *Suflu*, despre vînt. *Flare. Souffler* (*Aŭ bătut* toată ziŭa o furtună mare. LET. III. 158.—*Bate* vînt de primăvară. P.P.A. 224). ‖ 19. *Trimet lumină* (despre soare, lună) *Lucere, in aliquid se fundere* (de sole et luna). *Luire, donner dans* (Soarele *bătea* căldicel pe prispă. VL. D. 300.—*Bătea* soarele în [apă]. STĂNC. B. 8). ‖ * 20. *Cîrîĭu* (despre ţarcă, coţofană). *Garrire* (de pica). *Jaser* (Cînd ţarca (coţofana) *bate* (cîrîie orĭ strigă), îţĭ vor veni musafirĭ prietinĭ. ŞEZ. II. 65).— ‖ **Izolărĭ.** **Bate alt vînt. Sînt alte obiceĭurĭ, alte tendinţĭ* (Maĭ toţĭ neguţitoriĭ de aice nu prea se uĭtă bine la elevatorĭ, aicĭ *bate alt vînt*, nu ĭ America orĭ Anglia. CO. IV. 139). ∽ **Bat ca într un puţin mĭŭ deochĭat. Cerc în zădar* (BAR. I. 43). ∽ **Bat din picĭor. Ameninţ bătînd cu picĭorul în pămînt* (Scaraoschi *bătu din picĭor*. CR. 57). ∽ **Bat din pumnĭ. Fac în cĭudă cuĭva bătîndu-ĭ în pumnĭ* (Măriuca făcea adeseorĭ în cĭuda mea şi-mĭ *bătea din pumnĭ*, poreclindu-mă Ion Torcălăŭ. CR. A. 63). ∽ **Bat în palme. Chem slugile bătînd în palme* (*Bătu* de treĭ orĭ *în palme* şi ĭată o cărucĭoară fără să fie trasă de caĭ veni. I. 188). ∽ **Bat în pumnĭ=Bat din pumnĭ* (Cĭoara *bătu în pumnĭ* vulpeĭ c-o amăgit-o. ŞEZ. III. 188). ∽ *Bat în sită şi-n covată. Cern făină* (*Ş-o bătut în sită şi-n covată*, de-o cernut făina toată. ŞEZ. III. 244). ∽ **Bat în strună cuĭva. Aprob cele spuse de cineva, ca să-ĭ fac pe plac* (Fimeea a priceput slăbăcĭunea bărbatuluĭ şi totdeauna ĭ-*a bătut în strună*. SEV. N. 3). ∽ **Bat la cap. Ameţesc, îmbăt* (despre sobă şi băuturĭ spirtoase) (Heĭ, aceasta-ĭ altă băutură, *bate* maĭ tare *la cap*. SB. P. 36). ∽ **Bat la drumurĭ. Hoţesc la drumul mare* (N-am furat, n-am omorît, nicĭ *la drumurĭ n-am bătut*. MAR. SAT. 11). ∽ *Bat la ochĭ. Atrag privirile* (Lipsurile *băteaŭ* prea tare *la ochĭ* ca să nu le fi putut îndată con... ...*tă*

împreună *la popicĭ*. SB. 414). ∽ **Bat pe la ușile oamenilor*. *Cer de pomană* (Începu *a bate pela ușile oamenilor*, să-l lase de mas. POP. RET. P. I. 11) ∽ **Bat tot într-o parte*. *Țin una și bună*, *sînt îndărătnic* (BAR. I. 42). ∽ **Bate grindină* orĭ *grindina* (ȘEZ. III. 77). ∽ **Bate pĭatra*. *Ploŭă cu pĭatră* (*grindină*) (ȘEZ. I. 126, 128, 197; II. 141; III. 48). ∽ *Cît aĭ bate în palme*. *Foarte repede*, *într-un minut*, *într o clipală* (Prăpădi și el *cît aĭ bate în palme* tot ce cîștigase. N. I. 81). ∽ **Cît bațĭ în palme*=*Cît aĭ bate-n palme* (*Cît bațĭ în pălmĭ* aŭ și fost la curțile zmăuluĭ. SB. P. 63). ∽ **Pănă bațĭ în palme*=*Cît aĭ bate în palme* (POP. RET. P. I. 76). ∽ *Rămîn bătînd în buze*. *Rămîn fluerînd a pagubă*, *pĭerd ceva și mă mir de prostiea mea* (Prepeleac a rămas *bătînd în buze*. CR. 46). ∽ **Să bat ca cîniĭ la stînă* (orĭ *la oĭ*). Jurămînt (MÎNDR. 90).—∽**De unde ĭ bate vîntul*. *In ce dispoziție se află*. Z. I. 91 ∽ **Tot în viea Fotiĭ bate pĭatra*. *Cînd necazurile cad tot pe un obraz*. Z. I. 305. ∽ **Ĭl bate din cleşte ca la aricĭŭ*. *Vrea să-l induplice la o treabă*. Z. I. 316. ∽ **Bate ca cînele*. De ceĭ care *flecăresc orĭ amenință fără niciо ispravă*. Z. I. 387. ∽**Îmĭ bate inima ca într-un epure*. Despre ceĭ fricoșĭ saŭ rușinoșĭ. Z. I. 495. ∽ **Bat din călcîe*. *Sînt vesel*. Z. II. 31. ∽ **Bat cu degetul*. *Ameninț*. Z. II. 111. ∽ **Bat cu fruntea în norĭ*. *A fi înalt*; *a fi mîndru*. Z. II. 161. ∽ **Bat cu cuvintele*. *Cer samă cu asprime*. Z. II. 535. ∽ **Rămîn bătînd pe bîtă*=*Rămîn bătînd în buze*. Z. III 20. ∽ **Ĭl bate vîntul în traistă*. *E sărac lipit*. Z. III. 410. ∽ **Bate la ușă cineva*. *Nu e departe*. Z. III. 426. ∽ *Bat *în pintenĭ*. *Mă bucur*; *arăt nerăbdare*; *arăt nepăsare*; *mă silesc*. Z. IV. 550. ∽ **Ĭl bate darabana cuĭva ca mîne*. *A sărăcit*. Z. V. 251. ∽ **Sărăciea bate la ușă cuĭva*. Z. V. 574.

‖‖ c. Reflexiv. ‖ 1. *Mă lupt cu cineva*. *Confligere*. *Se battre avec* (Tot omul are puteare să *să bată* cu vrăjmașul cela ce vine asupra luĭ să-l uciză. PRA. 63_1.—*Se bătură* în sulițĭ, dar ele se făcură țăndărĭ. I. UNC. 52). ‖ *2. *Port războĭŭ*. *Bellare*, *bellum gerere*, *belligerare*, *bellum habere*. *Guerroyer*, *se battre contre* (Am fugit de frica uneĭ cete de Turcĭ, care *se bătuse* chĭar atuncĭ cu volintiriĭ la Secul. CR. A. 20). ‖ *3. *Mă izbesc*. *Impingi alicui rei*, *allidi ad aliquid*. *Donner contre*, *heurter contre*, *se heurter contre* (Un pescar alăturea c-undița-n mînă ședea, care grozavele valurĭ le privĭa cum *să bătea*. P. E. II 31.—In zădar vuește Cerna și *se bate* de-a eĭ stîncĭ mărețe apa-ĭ trecătoare. A. 212). ‖ 4. *Ticăesc*, *zvîcnesc*. *Palpitare*. *Battre*, *palpiter*, *tressaillir* (Leo pune un picĭor pe trupul săŭ cel mort, care încă *să bătea*. B. P. I. 129.—Ochișori-ĭ strălucĭa, inimĭoara-ĭ *se bătea*. P. P. A. 100). ‖ *5 *Mă mișc*. *Se movere*. *Remuer* (Frunza lin *se bate*-n codru-nflorit. A. 197). ‖ *6. Un lucru *se bătătucește*, *se bătătureşte*. *Teri*. *Se fouler*, *se battre* (Pămîntul arat *se bate* și nu se înfoește. ION CAL. 7.—Pămînturile *se bat* și prind scoarță după ploile cele marĭ. ION CAL. 13). ‖ 7. *Doresc mult*, *caut*, *uml* … *antissime*,

*mire, mirabiliter, magno opere, summe) cupere aliquid, alicujus rei cupidissimum esse. Désirer ardemment (*Văzînd uniĭ și alțiĭ figurile cele noao, *se bătea* pre ele, de i le zmulgea din mînă. BA. TII.. 17.—De aceĭa fetele marĭ *se* și *bat* foarte tare după dînsa [pĭedeca, cu care se împĭedecă picĭoarele mortuluĭ]. MAR. ÎN. 70*)*. ‖ *8 *A face actul de perpetuarea specieĭ* (despre epe). *Saliri. Etre couverte (*Mînzul este al celuĭ cu ĭapa, pentrucă nu se caută la timpul cînd aŭ fătat ea, ci la timpul cînd *s-aŭ bătut*, și ĭapa nu *s-aŭ bătut* nicĭ trăgînd la căruța celuĭa, nicĭ cînd aŭ fost împrumutată. SB. P. 219*)*. ‖ *9.*Se ostenesc, fac bătăturĭ.* (despre picĭoare). *Atteri* (de pedibus). *Se blesser les pieds en courant (*Picĭoarele tale nu *s aŭ bătut.* B. 131[2]*)*. ‖ *10. *Mă frămînt* (Figurat, despre gînd, spirit, suflet). *Excitari, concitari. S'agiter (*Bătea-se duhul mĭeu [scopebam spiritum meum]. COR. 204*)*.— ‖ **Izolărĭ.** **Mă bat ca apa de malurĭ. Sînt foarte năcăjit și nu găsesc răgaz nicĭ leac la suferință (*ȘEZ. II. 72*)*. ∽ **Mă bat cu capul de toțĭ părețiĭ=Mă bat ca apa de malurĭ.* ∽ **Mă bat cu cugetul* (orĭ *cu cugetele*). *Mă lupt cu cugetul, mă gîndesc mult și nu știŭ ce hotărîre să ĭaŭ (*AL.. 153*)*. ∽ *Mă bat cu gîndul* (orĭ *cu gîndurile*)*=Mă bat cu cugetul (Se bătea cu gîndul* sirmanul GOR. I. 20.—Pururea *să băte cu gîndurile* cum ar face o corabie. DR. 142*)*. ∽ **Mă bat cu jale. Mă tînguesc, mă pling (*Femeaea masă acolo bocind și *bătîndu-să cu jale.* DOS. PRO. 56₁*)*. ∽ **Mă bat cu mîna peste gură.* Se zice cînd *îĭ este frică cuĭva să nu spună vreo prostie, vreo răutate, vreun neadevăr, față cu o faptă a cuĭva într-adevăr curioază (*Harap Alb atuncĭ *se bate cu mîna peste gură.* CR. 243*)*. ∽ *Mă bat cu moartea. Mă lupt cu moartea, trag de moarte, sînt aproape de a murĭ (*A văzut o cĭoară *bătîndu-se* cu moartea. POP. RET. P. II 66*)*. ∽ **Mă bat de moarte=Mă bat cu moartea. (* SB. P. 121*)*. ∽ **Mă bat în cap cu. Mă megieșesc cu. (*Merge hotarul... și *se bate în cap cu* Bîrleștiĭ în apa Bahluĭuluĭ. UR. XX 93*)*. ∽ **Ne batem în parte. Bat eŭ pe altul și tot atuncĭ mă bate și el pe mine (* DION. 213*)*. ∽ **Se bat babele în gura cuĭva. Vorbește lucrurĭ neînțelese (*Crița, Răstița, Lăpșița și Gurluiță Brînzoĭŭ! da a draculuĭ nume! par că *se bat babele-n gură.* A. T. 394*)*. ∽ **Se bat caliciĭ în gura cuĭva=Se bat babele în gura cuĭva (*Ce limbă grăeștĭ, că par că *se bat caliciĭ în gura D-tale?* A. T. 705*)*. ∽ *Se bat cap în cap maĭ multe lucrurĭ.* ‖ 1. *Daŭ năvală unul la altul și unul peste altul, de nedumerire orĭ de frică.* ‖ 2. *Staŭ în contrazicere unul cu altul (*1. Un bălaur, care, cînd șuera, fĭarele tremuraŭ și *se băteaŭ cap în cap* de spaĭmă. CR. 121*)*. ∽ **Se bat lupiĭ la gura cuĭva. Minîncă lacom (*Incepu ĭarăș a minca, de părea că *se bat lupiĭ la gura luĭ.* I. 216*)*.— ∽ **Mă bat ca peștele pe uscat. Duc o viață plină de năcazurĭ.* Z. I. 592. ∽ **De cînd se băteaŭ urșiĭ în coadă. Foarte de demult.* Z. I. 684. ∽ **Mă bat în treĭ coaste. Alerg mult.* Z. II 90. ∽ **Mă bat ca o* [illegible] *bate cuĭva în* [illegible]. ∽

**Mă bat cu pumnii în piept. Am un necaz.* Z. II. 425. ∽ **Se bate cuiva sufletul în tindă. E aproape de moarte.* Z. II. 440. ∽ **Se bat ca orbii (chiorii). Daŭ cu putere și nu se uită unde lovesc.* Z. II 664. ∽ **Cînd se băteaŭ oamenii cu lipii peste gură. Foarte de demult.* Z. III. 597. ∽ **Se bat cocoșește. Se bat tare.* Z. IV 268.

Din 71 înțelesurĭ și 135 izolărĭ ale luĭ BAT T. înseamnă numaĭ 31 de înțelesurĭ și 24 de izolărĭ. Nu poate să fie explicată această sărăcie de înțelesurĭ prin aceĭa că ar fi îngrămădit maĭ multe subcategoriĭ intr-o categorie maĭ cuprinzătoare. Maĭ întîiŭ T., acolo unde poate, face subdiviziĭ foarte fine, de pildă el deosebește înțelesul *bate o pușcă* de înțelesul *bate ochĭul*, și înțelesul *te văd încotro bațĭ* de înțelesul *bătea să fie împărat*, și înregistrează aceste înțelesurĭ ca patru categoriĭ, învremece eŭ fac din ele numaĭ doŭă. Apoĭ, oricîtă bunăvoință ar ave cineva, n-ar pute vîrî în categoriile luĭ Tiktin, pe care le ar considera ca generale și cuprinzătoare, decît foarte puține din înțelesurile cele care lipsesc; restul rămîne pur și simplu lăsat la o parte. Pentru a da lectoruluĭ mijlocul de a face un asemenea calcul, însemn aicĭ toate categoriile de înțelesurĭ ale luĭ T. cu traducerile germane ale acestuĭa. I transitiv. 1. schlagen; den Rücken klopfen; die Trommel schlagen; in Jemandes Hand einschlagen; Jemanden schlagen, prügeln; Geld ausgeben.— 2. von höheren Mächten: schlagen, strafen; von übeln: treffen, heimsuchen — 3 schlagen=überwinden, besiegen.—4. schlagen=schlagend befestigen.—5. schlagen=schlagend bearbeiten.—6 grindina, ploaea, bruma — holdele; der Hagel, Regen schlägt, der Reif befällt die Saaten.—7. vom Winde: anwehen.—8. von Sonne und Mond: bescheinen.—9. beschiessen.—10. cu pietre scumpe: mit Edelsteinen besetzen.—11. metaniĭ: Kniebeugungen machen.—12 un drum: einen Weg häufig begehen.—13. a-și bate gura, picĭoarele: seinen Mund durch vieles Reden, seine Füsse durch vieles Gehen anstrengen.—14. toba, tactul etc.: die Trommel schlagen, rühren, den Takt schlagen.—15 ceasornicul — ceasul: die Uhr schlägt die Stunde.—16 războiŭ cu vrăjmașul: dem Feinde eine Schlacht liefern, mit ihm kämpfen.—17. cu suveĭca: den Faden mit dem Schiffchen durch die Kette werfen, einschlagen, einschiessen.— 18. un berbec: einen Schafbock verschneiden, hammeln.—19. von Hengsten: beschälen, bespringen, decken.—20. von Dünsten, pe cineva la cap: Jemandem den kopf ein-, benehnemen, ihn betäuben.—21. cimpiĭ: verworrenes Zeug reden, faseln.— 22. mă — un gînd, grija etc.: ein Gedanke, die Sorge etc. quält mich.— 23. mă bat gîndurile să es: drängt, verlangt mich zu.—24. cuĭva capul să: Jemandem einschärfen, ans Herz legen.— 25. a-și — capul: a. sich Mühe geben, sich abmühen; b. pentru, de ceva: sich kümmern, scheren um etwas.— 26. a-și — joc de cineva: Jemandes spotten, ihn verspotten, verhöhnen. II netransitiv. 1. schlagen: cu pumnul în masă, cu picĭorul în pămînt.—ploaea, grindina — în fereastă, a — la ușă, a — în palme, cît aĭ bate în pal[…] Flügel

schlagen.—3. von Schiesswaffen: schiessen. Figurlich: a. reichen; b. (hin- ab) zielen.—4. vom Pulse: schlagen.—5 toba, clopotul, ceasul —: die Trommel, Glocke, Stunde etc. schlägt.—6. vom Lichte. în ceva: auf etwas scheinen, fallen —7. vom Winde: wehen.—8. la ochĭ: a. in die Augen springen, fallen. b. cuĭva: Jemandem in die Augen stechen.—9. la auz. la urechĭ: a. auffällig klingen. b. bine, răŭ la urechĭ: gut, schlecht klingen.—10. în galben, roșu, etc.: schlagen.—11. von Hunden: bellen III reflexiv. 1. cu cineva: sich mit Jemandem schlagen, prügeln.—2 cap in cap oder in capete, von Böcken, etc.: mit den Köpfen aneinander stossen, rennen.—3. mă bat cu un gînd: ein Gedanke quält mich, lässt mir keine Ruhe.—4. pe, după ceva: sich um etwas reissen, eifrig danach verlangen.—5 sich kramphaft bewegen, zucken, zappeln —6. von Fischen: laichen.—Tiktin deci nu înregistrează decît 55 de categorii de înțelesuri din 206 înregistrate de mine din cauză că *n-a putut* găsi maĭ multe.

Proporțiea e din cale afară de mare între aceĭa ce am putut face eŭ și aceĭa ce a putut face T. Și eŭ nu sînt doar un *rühmlichst berühmter Gelehrte*, ci ĭa acolo un mic profesor dela o mică universitate. Și mă gîndesc la un lucru Dacă munca și priceperea luĭ T. aŭ fost în stare să provoace osanale din partea luĭ Tobler, d-apoĭ dacă ar fi cunoscut Tobler munca și priceperea mea? Lăsînd orice modestie la o parte, eŭ socot că aș merita să capăt în ochiĭ celebruluĭ profesor dela Berlin proporțiile unuĭ.., nu găsesc un termin de comparație.

3. Și macar de ar fi înțelesurile date exact, așa multe puține cîte sînt. Dar ĭată ce fel de confuziĭ de înțelesurĭ și traducerĭ greșite întilnim în dicționarul luĭ T. La diferitele exemple daŭ întîĭŭ traducerea mea, apoĭ pe acea a luĭ Tiktin

BETERDISESC (variantă BITIRDISESC). Verb. || **a.** Transitiv. *Compensez. împlinesc. Compensare. Compenser. (A se bitirdisi* în banĭ salahoriĭ și carăle ce urmează a se da din țară în lucrul cetăților împărăteștĭ.. S-aŭ găsit mijloc de *a se bitirdisi.* IL. TEZ. II 398*).* || **b.** Netransitiv. *Duc lucrul la capăt. Aliquid ad finem adducere, aliquid absolvere* (*conficere*, *perficere*, *persequi*, *exsequi*, *expedire*). *Mener qc. à bonne fin (*Alțĭ vestitorĭ maĭ amarnicĭ c-un tertip deosebit arăta că de treĭ zile orzul tot s-aŭ isprăvit. Găsăsc să *beterdisască*, parale de-ar pute cumpăra, dar în visteriea țăriĭ nu găsăsc nicĭo para. B. ET. 72*).*—**Et.:** turc *bitürmek*, cauzativul luĭ *bitmek*, finir, terminer, achever; *hagel bitürmek*, *mener une affaire à bonne fin* ZENKER 176 c.

Tiktin traduce însă prin *requirieren*, adecă *rechiziționez*, *ĭaŭ cu de a sila*, și citează aceleaș locurĭ ca și mine. Va sá zică: *A se bitirdisi* în banĭ salahoriĭ ar însemna în limba de azĭ *a se rechiziționa* in banĭ salahoriĭ! Ce înțeles poate să fie acesta? Și apoĭ «Găsesc *să bitirdisesc*, numaĭ parale să am» ar însemna în limba de azĭ «găsesc să rechiziționez, numaĭ parale să am». [illegible] e?

Dar absurditatea traducerii se poate vede mai lămurit din discuţiea cuvîntului următor.

BETERMEA (variantă BITIRMEA) Substantiv f. *Compensaţie*, în special *compensaţie în bani pentru un lucru, care nu se poate procura în natură. Compensatio. Compensation.* — **Et.:** turc *bitürme*, substantiv verbal dela *bitürmek*, ZENKER 176 a (La Neamţ oastea cea turcească, pe loc cum s-aŭ adunat, vai şi amar de ispravnici în dare de tainat. Nu mai agiunge nimică în cererea ce făcea, să apuce, să răpească, între ei se întrecea. Cerea ce nu se găseşte, căci dacă nu priimia, apoi îi vedei îndată a cădea la *betermea*. B. ET. 84.—Scoţînd cu totul din mijloc *bitirmelele* cele aducătoare de povoară. UR. V. 177.—Să nu se amestece sameşul la niciun fel de *bitirmele* şi tocmele cu satele. UR. XIV 292). Este evident că oastea turcească cerea înadins depela oameni lucruri pe care oamenii nu le aveaŭ, pentruca să ceară dela ei în schimb bani, iar nu ca să le rechiziţioneze, căci ce fel de rechiziţie ar fi fost aceia de lucruri care nu sînt?

Tiktin traduce însă prin *Requisition.*

BRUMARIŬ. Substantiv m. ||| 1. *Luna lui Octombre. October, mensis October. Octobre, mois d'Octobre.*—CAL. II. 72; ION. CAL. 211; MAR. SERB. I. 97. ||| 2. *Luna lui Noembre. November. Novembre.*—P.P.A. 34 nota; BAR. I. 91; MAR. SERB. I. 97 (Născu sfinta Vineri în luna lui *Brumariŭ* 14 zile. CUV. II. 146.—In luna lui *Brumari* nopţile-s mai mari. HOD. 54.—Primăvara-i noaptea mică, nu-i de mers la ibovnică, pînă-n luna lui *Brumariŭ*, c atuncea-s nopţile mari. P.P.I. 95).

Tiktin însă citează exemplul din CUV. II 146 despre sfînta Paraschiva şi traduce totuş numai cu *November*, iar pe celelalte izvoare, de unde rezultă că intr adevăr ~ inseamnă şi Noembre, nu le cunoaşte. Cine nu ştie că sfinta Paraschiva se serbează la 14 Octombre? Numai T. nu ştie.

BUCHEA. Substantiv f, întrebuinţat mai numai articulat: *bucheaŭa. Invăţătura căpătată pe de rost fără pricepere, lecţie învăţată pe de rost fără pricepere. Pensum, quod sine judicio ediscitur. Leçon, qu'on apprend par coeur sans intelligence* (*Bucheaŭa* poate s o invețe şi acasă cine vrea. CR. A. 104).

Tiktin insă, care de altfel discută cuvîntul sub *buche* şi pe *bucheaŭa* din CR. A. 104 o citează cu [*sic*] ca o curiozitate ori o greşală, traduce cu *Schreiben und Lesen*, *Elementargegenstände.*

BATOC (variantă BATOG). Substantiv m. Incepînd dela Miklosich Lexicon, prin Laurian şi Cihac, până la Hasdeu şi Tiktin, toţi lexicografii aŭ tradus cu *gadus morrhua* în gradul de pregătire pe care Nemţii il numesc *Stockfisch* adecă uscat fără

sare la aerul liber. Pentru ce? Romînul mînîncă tot felĭul de peşte sărat, numaĭ Stockfisch nu. Pe icĭ colea numaĭ se găseşte acest peşte pela băcăliile boereştĭ, unde poartă numele grecesc de μπακαλᾶς (citeşte *bakalĭă*), ceĭa ce ar proba că pe acest peşte, mult puţin cît îl cunoaştem, îl cunoaştem prin Grecĭ, în a căror ţară el constitue aproape un aliment naţional. Apoĭ vorba *batoc-batog* înseamnă altceva: ||| 1. *Morun afumat. Accipenser huso fumo siccatus. Esturgeon fumé* || 2. *Orîce peşte afumat. Piscis fumo siccatus. Poisson fumé* (Mă veselĭĭŭ la nuntă, de unde luaĭŭ o bucată de *batoc* şi un picĭor de epure şchĭop. I. 94.— Să prind peşte şi şalăŭ, peştele să-l mînînc eŭ, pe şalăŭ să-l fac *batoc*. ŞEZ. IV 219).—**Et.**: Cu însemnarea 1. batocul se găseşte în comerţ totdeauna în formă de *bîte* groase, cît mîna şi maĭ bine, în patru muchĭ. Lungimea acestor *cĭomege* de peşte variează, de obiceĭŭ e cam de jumătate de metru. Originea cuvîntuluĭ trebue căutată acolo unde deja Miklosich Lexicon sub батогъ o găsise: în slavul *batogŭ*. Dacă acest slav *batogŭ* este vechĭul sloven батогъ, bîtă, cĭomag, orĭ maĭ degrabă rusul *batogŭ*, cĭomag gros, nu se poate hotărî. Să se observe că batogul este marfă rusească şi până astăzĭ încă tot din Rusia (orĭ dela Ruşiĭ din Dobrogia) se aduce.

CHELEFSESC. Verb. *Daŭ prin punerea mînilor pe capul celuĭ ales şi prin rugăcĭune un dar bisericesc orĭ o slujbă bisericească. Ordinare. Faire l'ordination.* (După doxologhie aduc pe ipopsifios din altar; scoţindu-l pe uşile cele împărăteştĭ, protopopul, saŭ alt obraz cinstit din ceĭ maĭ aleşi egumenĭ, îl aduce către mitropolitul *chelefsindu* l. LET. III. 320).—**Et.**: mediogrec κέλευσις jussio sacra (Ducange).

Tiktin însă leagă pe *chelefsindu*-l de *protopopul saŭ al. obraz cinstit* şi-l traduce cu înţelesul greculuĭ κελεύω *auffordern*: Adecă protopopul, învremece conduce pe candidat către mitropolit, îl îndeamnă cu vorba şi cu gestul, ca să nu se sparie!

CÎRNELEAGĂ. Substantiv f. || 1. *Hîrţĭ, întîĭa săptămînă a triodului, a zecea săptămînă înainte de paştĭ, dela duminica vameşuluĭ şi fariseuluĭ până la duminica fiuluĭ risipitor.* In această săptămînă biserica ortodoxă permite să se mînînce carne mĭercurea şi vinerea, ca deosebire de Armenĭ, care postesc treĭ zile din ea în onoarea luĭ Arţivur. MAR. SERB. I 114 nota. Maĭ sînt însă şi alte săptămînĭ în cişlegile de ĭarnă, în care este permisă mîncarea de carne mĭercurea şi vinerea. Aceste săptămînĭ tot *cîrneleagă* se numesc şi toate la un loc *cîrnelegĭ*: «Săptămînile din aceste cişlegĭ, în carĭ mĭercurea şi vinerea se mînîncă de frupt, saŭ, după cum zic Ardeleniĭ, de dulce, se numesc *hîrţĭ* şi *cîrnilegĭ*». MAR. SERB. I. 114. *Decima hebdomas ante diem paschalem. La dizième semaine avant pâques.* || 2 *Cişlegile de ĭarnă, carnaval: timpul dela crăcĭun până la lăsatul de brînză. Tempus quod in[illegible] interest.*

Le temps entre noël et le carême. MAR. SERB. I. 114; MAR. N. 92; MAR. ÎN. 381.—**Et.**: Probabil *cîrneleaga* a fost la început nu săptămîna a zecea înainte de paştĭ, ci a noŭa, aşa numita ‚*mistreaţa, vrîstata saŭ învrîstita*‘, în care astăzĭ ‚mĭercurea şi vinerea se posteşte, adecă nu se mănîncă carne‘ MAR. SERB. I. 115, şi=*carne leagă*, adecă *săptămîna care leagă carnea*, pentrucă în săptămîna a opta înainte de paştĭ se mănîncă numaĭ brînză, (lapte, oŭă), ĭar dela a şaptea săptămînă înainte de paştĭ începe postul (1. Într-o duminecă, prin *cîrneleaga*, a venit tatăl mameĭ, bunicul mĭeŭ David Creangă, din Pipirig. CR. A. 18.— In săptămîna hîrţiĭ saŭ *cîrneleaga* moş Vasile, viind la Fălticenĭ, între alte merinde aduce fecĭoruluĭ săŭ şi treĭ purceĭ grijiţĭ gata. CR. A. 107).

Pentru T. însă ~ este *Fleischwoche*, a noŭa săptămînă înainte de paştĭ. Toată lumea ştie ce-ĭ *cîrneleaga*, numaĭ T. nu.

CORCODUŞĂ (variante CORCODEA, CULCUDUŞĂ, CULCUDUŢA, CURCUDEA, CURCUDUŞĂ). Substantiv f. *Fructul corcoduşuluĭ. Prune cerise, cerisette*. GR. 196.

Pentru T. însă e «*Art kleine gelbe oder rothe Kriechenpflaume*». Cine nu ştie că corcoduşa e neagră cum e pana corbuluĭ? Care copil n-a mîncat corcoduşe? Numaĭ T. nu ştie. Pentru el ~ e un fel de fruct galbăn orĭ roş!

CORLĂ (variantă CURLĂ). Substantiv f. Pasărĭ. ‖ 1. *Curlă verde, găinuţă, găinuşă de apă. Stagnicolus chloropus, gallinula chloropus L. Gallinule*. MAR. O. II. 353. ‖ 2. *Cufundariŭ, cufundacĭŭ, păscărel, bodîrlăŭ. Colymbus glacialis L. Raquet, grand plongeon, huard*. MAR. O. II. 401. ‖ 3. *Cufundariŭ cucuĭat. Podiceps cristatus L. Grèbe huppé ou cornu, dame*. MAR. O. II. 401.—**Et.** ?

T. însă traduce cu «*Art Strandvogel, wahrscheinlich Brachschnepfe, Brachvogel, Numenius, Scolopax arquatus*», şi citează tutuş pe MAR. O. II. 353.

CORUNĂ. Substantiv f. ‖ 1.=COROANĂ. ‖ 2. *Fruntar, masa pietrelor. O scîndură aşăzată în dreptul pietrelor moriĭ, prin care trece piscoaca*. DAMÉ T. 153.

Tiktin însă traduce pe 2 cu «*Boden, auf dem der untere Mühlstein liegt*», adecă cu *podul moriĭ*, şi cu toate acestea citează pe DAMÉ T.!

COTORESC (variantă COTĂRESC). Verb. «*A săpa la rădăcina uneĭ viţe de vie*» SĂGHINESCU VOC. 20. *Vitem circumfodere. Labourer le pied de la vigne* (Viea se desgroapă, *se cotoreşte*, şi apoĭ viţele se leagă pe haragĭ. ÎNVĂŢĂTORUL COPIILOR I, Iaşĭ, 1893, pag 74).—**Et.**: Derivat imediat dela *cotor*.

Tiktin însă traduce «*Weinstöcke beschneiden*», adecă *a tăia viţele* ...

Dar asemenea greșite ințelesurĭ sînt aparițiĭ individuale, dese—nu e vorbă—și bătătoare la ochĭ, dar individuale și ar pute zice cineva: «Dă, într-atîtea miĭ de cuvinte trebue să te aștepțĭ să găseștĭ și traducerĭ greșite.» Din nenorocire însă dicționarul luĭ T. prezintă *grupurĭ* de greșelĭ de ințeles.

Anume în mod regulat T. confundă ințelesurile la cuvintele care aŭ o asămănare oarecare de schelet între dînsele, îndatăce această asămănare e bazată pe o comunitate oarecare de origine. Pentru el, de ex., *acest=cest=acesta=cesta*, *acel=cel=acela=cela*, *aci=aicĭ=icĭ*, *acolea=colea*, *acolo=colo*, *acu=acum=acuma=amu=acuș*, *adică=adicăte=adicăle=adicătelea*, *acufund=cufund*, *bătucesc=batogesc*, *bîtă=botă=boată*, *budăŭ=bădăŭ=bădăŭ*, *budihace=buduhală=buduhaliță*, *bufnesc=bucnesc=pufnesc=buhnesc*, *bulg=bulgăre*, *bulhac=bîlhoacă*, *bulucbașă=bulibașă*, *buștean=buștihan*, *cheotoare=încuetoare*, *cĭung=cĭunt=cĭont*, *cĭuntesc=cĭungesc=cĭungăresc*, *cĭurdă=cĭoardă*, *clanță=clampă=cleampă*, *clănțănesc=clămpănesc=clempănesc=clămpăesc=crănțănesc=crănțăesc*, *cocîrjat=cocîrlat=cocîrdat*, *colceriță=calceriță*, *cracă=creangă*, *crăcan=crăcană*, *croncan=cloncan*. Această procedare e cu totul greșită. Sînt dicționare, unde cuvinte cu o comunitate oarecare de origine sînt discutate supt aceĭaș rubrică, dar numaĭ din punct de videre al scheletuluĭ, fără să li se confunde ințelesul. Dicționarul luĭ Tiktin este singurul, unde cuvinte cu o comunitate oarecare de origine sînt considerate ca avînd numaĭ decît aceleaș ințelesurĭ și discutate supt aceĭaș rubrică din punct de videre al ințelesurilor. Dar această procedare e cu totul greșită. Chĭar acolo unde aĭ a face cu variante ale aceluĭaș cuvînt în deosebite dialecte (*acu—amu*>*eccu*+*modo*) trebue să te aștepțĭ să existe deosebirĭ de ințeles, căcĭ ar fi o minune ca spiritele a doŭă comunitățĭ să se dezvoalte în mod complect analog în chipul de a pricepe lucrurile și de a le simboliza prin cuvinte. Și de fapt chĭar *acu*, *amu* nu sînt identice din punct de videre al ințelesurilor. Cu atît maĭ mult trebue să te aștepțĭ la deosebite ințelesurĭ atuncĭ cînd variantele unuĭ cuvînt aŭ loc în unul și acelaș dialect (*acela—cela*, *acel—cel*, *acesta—cesta*, *acest—cest*), pentrucă sinonimele sînt foarte rarĭ (vezĭ Philippide Principiĭ). Și de fapt în adevăr *acela* nicĭ n-are acelaș ințeles cu *cela*, orĭ *acel* cu *cel*, etc. Incă cu atît maĭ mult trebue să te aștepțĭ la diferite ințelesurĭ atuncĭ cînd nicĭ n-aĭ a face macar cu doŭă variante ale aceluĭaș cuvînt, ci cu cuvinte deosebite, cu cuvinte care aŭ o oarecare înrudire de radical, dar sînt deosebite (*acest—acesta*, *acel—acela*, *aci—aicĭ*, etc.). Să probăm acest lucru la exemplele *acu—amu*, *acel—cel*, *aci—aicĭ*.

Am zis că chĭar acolo unde aĭ a face cu variante ale aceluĭaș cuvînt în deosebite dialecte trebue să te aștepțĭ să existe deosebirĭ de ințeles și o procedare științifică ițĭ impune de a ține separate cele doŭă cuvinte, de a le cerceta pe fiecare a parte și de a nu le confunda sub aceĭaș rubrică decît dupăce veĭ fi cîntărit cu băgare de samă tot materialul. Iaca doŭă cuvinte, va-

riante ale aceluïaş etymon, dintre care unul se găseşte într-un dialect, ïar celalalt în alt dialect, *acu* (orï *acum* orï *acuma*) de o parte, *amu* de altă parte.

ACU (orï ACUM orï ACUMA). Adverb. *Nunc. A présent, maintenant.* Are următoarele înţelesurï.

‖ 1. Momentul de faţă *(*Aha, ïa *acu* ï-am găsit leacul. CR. 29.—*Acum*, dragă doamnă, du-te de-ţï vezï copiiï. N. I. 147.—*Acuma* pîrdalnicele de bătrîneţe mï-aŭ secat toată vîrtutea. I. 12*)*. ‖ 2. Momentul trecut închipuit ca prezent de povestitor *(Acum* întîïaş dată vedem idea de unitate arătîndu-se. BĂL. 8.—Iată lucru minunat, *acu* treï deodată îngreunate din mreana aceasta. SB. P. 120.—Din ce în ce maï vie o simte... şi ştie că de *acuma* a luï rămîne în vecï... Pe ea o simte *acuma*, ce fu a morţiï pradă. E. 209*)*. ‖ 3. Momentul din viitor văzut ca prezent de vorbitor (Prolepsis) *(Acum, acum* veţï vedea. GOR. IV. 14.—De-ncalec pe roşul meŭ, *acu*-mï scapă capul meŭ. P. P. T. 524.—Auzï, bade, *acuma* Joï pune clopote la boï. P. P. I. 68*)*. ‖ 4. Din cauza aceşteï mişcărï a luï *acu* (*acum, acuma*) spre trecut deo-parte, spre viitor de altă parte, a căpătat înţelesul de ‖ α. *de o cam dată* (Polul trecut) şi ‖ β *în sfîrşit* (Polul viitor) *(*‖ α. *Acum* am altele la capul mïeŭ. CR. 189.—*Acum* deodată mă las în voea întîmplăriï. CR. 200.—Lasă astea *acum*. I. 37 ‖ β. Spune-mï, dar, *acuma*, tu ce eştï poet, ce poeziï cîntă inima-ţï încet? A. 127.—Află *acum*, Ivane, că eŭ sînt dumnezeŭ. CR. 300.—Cînd *acuma* să-ï culce, voïnicul... nu voïa... să lase calul delîngă sine. SB. P. 42*)*. ‖ 5. Din înţelesul de *în sfîrşit* s-a dezvoltat acela de ‖ α. *apoï* şi acel concesiv de ‖ β. *să lăsăm aceasta la o parte, aceasta nu te priveşte pe dumneata.* *(*‖ α. Auziï pe maïcă-ta... blăstămîndu-mă pe mine, de ce şed, mîndră, cu tine. *Acum*, dacă-ï treaba aşa, spune-ï... să-ngrădească uliţa. P. P. I. 61. ‖ β. Tată, atîta cer şi eŭ dela D-ta. *Acum*, orï c-a fi trăind calul, orï că n-a fi trăind, aceasta mă priveşte pe mine. CR. 194.—Dupăce aŭ stat *acuma* cît vor fi stat pe locul, unde s-aŭ fost pus,... zise săhastrul. MAR. T. 42*)*. ‖ 6. *Acu... acu. Cîteodată... altă dată. cînd... cînd (Acum* îl vedeaï pe ţărmurile Eufratuluï, şi *acum* îl vedeaï pe ţărmurile Dunăreï. E. V. 261.—Se întoarce roata cu nă-pladul, *acum* în sus, *acum* în jos. CAL. II. 73.—*Acuma* la ure-che-ï un cîntec vechïŭ străbate,.. *acum* o armonie de amor şi voluptate. E. 209*)*. ‖ 7. *Acu+compliment de timp.* ‖ α. *Acu treï anï. Cu treï anï în urmă. Tribus annis abhinc, tres annos abhinc.* ‖ β. *De treï anï acu. Sînt treï anï decînd. Annus abhinc tertius est ex quo (*‖ α. Acel mal *acu* citïva anï s-a năruit. O. II. 178.—*Acum* şesezecï de anï trecuţï unde se pomenïaŭ şcolï ca a luï Baloş în Moldova? CR. A. 19. ‖ β. De treï zile plînge *acum*. A. 27.—De treï zile *acum* pe mare noï pămîntul n-am zărit. A. II. 41*)*.—**Izolărï**. *Acu-ï acu! Aceasta e cea maï bună ocazie; caută de profită de dînsa, căcï de o pierzï, n-o maï găseştï. Aceast*[illegible] *găseştï.* [illegible] *, apoï*

am noroc. In discrimen ventum est (Acum îi acum, dragă monsîu Franț. A. T. 337.—Eî, Cătălin, *acu-i acu*, ca să-ți încercî norocul. E. 271*)*. ∽ *Acu-i timpul* (orî *vremea*). *Acum e cea maî bună ocazie (*Bun, zice el în gîndul său, ĭa *acu mi-i timpul*. CR. 21*)*. ∽ *Acu să te văd=Acu-i acu (Acuma să te văd* cît eștî de vrednic. CR. 204*)*.

AMU. Adverb. *Nunc. A présent, maintenant.* Are următoarele înțelesurĭ.

‖ 1. = ACU 1. *(*Tînăr fuĭŭ și *amu* înbătrîniĭŭ. COR. 95.—*Amu* a scornit alta, ci că să ĭ aduc pe fata împăratuluĭ Roș. CR. 234.—Pare-mĭ răŭ ș-*amu*-ĭ tîrziŭ. P. P. I. 221*)*. ‖ 2 = ACU 2. *(*Se lipsise *amu* mulțĭ pămîntenĭ de vite. LET. II. 52.—Pepelea avea *amu* bourul. SB. P. 1*)*. Ca deosebire de *acu* 2 însă *amu* se întrebuințează foarte des în povestirĭ și, de pildă, CR. și SB. P., care cunosc și pe *acu*, *acum*, *acuma*, se servesc numaĭ de *amu* in fraze ca: *Amu* ci că era odată într-o țară un craĭŭ, care avea treĭ feciorĭ. CR. 183.—*Amu* ci că împăratul acela aproape de bătrînețe... a scris carte frăținesăŭ craĭuluĭ. CR. 184.—*Amu* într-una din zile flăcăul se scoală de noapte. CR. 142.—Intr-o zi de tîrg s-aŭ pornit la drum, și mergînd *amu* cît aŭ mers, ĭată că aŭ întîlnit un om. SB. P. 1.—Strîmbă-lemne și Sfarmă-pĭatră aŭ început a cîrpi la mincĭunĭ,... că eĭ aŭ tras *amu* funiea cît aŭ tras o, dar că dela o vreme lĭ-aŭ fost prea greŭ și aŭ scăpat funiea în jos. SB. P. 88.—Era o babă și un moșneag și eĭ n-aveaŭ copiĭ. *Amu* s-aŭ sfătuit eĭ să se ducă unul pe o cărare și altul pe altă cărare. ȘEZ. II. 107. ‖ 3 = ACU 3. *(*Și *amu* de acĭia cu bucurie nesfîrșită bucura-se-or. CUV. II. 226.—*Amu* ce va fi de tine? P. P. T. 118*)*.—Intelesurile 4, 5, 6, 7 dela *acu* (*acum*, *acuma*) lipsesc la *amu*. In schimb se găsește la *amu* un înțeles, care lipsește la *acu* (*acum*, *acuma*): ‖ 4. *Oarecum, parcă. Quodam modo, quasi. En quelque sorte, comme (*Să nu grăițĭ răŭ ca alte limbi. Pare le *amu* că întru multe cuvente ale loru auzițĭ voru fi. CUV. II. 120*)*.—Izolările dela *acu* (*acum*, *acuma*) lipsesc la *amu*. Și din contra *amu* are una a sa proprie: *amu acmu* ‖ 1. *Haĭde acum*, ca strigăt de îndemn. *Age nunc. Allons.* ‖ 2. = AMU 1. *(*‖ 1. *Amu acmu* cinre grăĭaște. VOR. 130 [ἄγε νῦν οἱ λέγοντες].—Adecă *amu acmu* bogațiĭ. VOR. 131 [ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι]. ‖ 2. Adecă *amu acmu* acela tine părăsiră. CUV. II. 228*)*.

Am zis apoĭ că cu atît maĭ mult trebue să te aștepțĭ la deosebite înțelesurĭ atuncĭ cînd variantele unuĭ cuvînt aŭ loc în unul și acelaș dialect. Să luăm ca exemplu pe *acel—cel*.

ACEL. Pronume. Are următoarele înțelesurĭ.

‖‖ A. Demonstrativ. Arată depărtarea. Despre loc și timp. *Ille. Ce... là.* ‖ 1. Substantival. Numaĭ neutru singular. Arată în timp lucrul despre care s-a vorbit maĭ sus, orĭ acel despre care

se va vorbi maĭ la vale. *Id.* (Dĭavolul ĭaste meşter spre răul nostru şi mulţĭ agĭutorĭ are spre *acea*. VA. 267₂.—Patru posturĭ pentr *acea* le au tocmit, pentruca să să postească hiecare creştin. VA. 41₁.—Aceşte sintu ceĭa ce nu s-eu sculatu înainte preotului, dereptu *ace* se muncescu. CUV. II. 330). ‖ 2. Adĭectival (Acel împărat zise muncitorilor: «să aducă o căldare şi bage *acea* fată. CUV. II. 154.—Unde-ĭ *acea* vreme? C. 101.—Aŭ trecut timpiĭ *aceĭ*, timpĭ de fapte strălucite. GR. A. 16.— Dacă aş avea noroc să pătrund în *acel* loc. P. P. I. 136). ‖‖ B. Determinativ. Arată lucrul despre care maĭ ştim ceva. *Is*, *ille*. *Ce*, *celui*. ‖ 1 Substantival. Corelativ luĭ *care*, *ce*: *acel care* = *is qui* (Vă învăţăm *acele* ce socotim de cuviinţă. DR. 4.—O oftare de *acele* ce sfîşie inimĭ N. I. 18.—Arată semn *acelor* ce nu voesc să crează. GR. A. 5). ‖ 2. Adĭectival. ‖ α. Arată lucrul cunoscut, despre care s-a vorbit maĭ sus (Aŭ luat pildă de pre capul *aceiĭ* hĭerĭ năsîlnice, zimbru. LET. 99.—Se rezimă p-o fereastră spre *acea* grădină. GOR. I. 4.—*Aceĭ* ochĭ negri... *acea* gură... *acel* sîn... *aceĭ* grumazĭ... *acele* mînĭ... *acele* braţe... să se schimbe din viaţă-n neviaţă! C. 84). ‖ β. Lucrul cunoscut şi important, despre care se va vorbi maĭ la vale. Importanţa este totdeauna lămurită printr-o propoziţie relativă orĭ consecutivă. *Ille*, *tantus*, *talis* (Va fi fost *acea* nevoe şi *acea* sărăcie a părinţilor, carea să nu să fie putut într-alt chip ocîrmi. PRA. 96₁.—El cere dela voĭ *acea* ĭubire, care chĭar înfiinţează pe doŭă firĭ într-o fire. C. 81.—Moartea aş vre-o cu-*acea* putere, să mă ducă-n ceĭa lume cu plăcuta mea durere. C. 83). ‖ γ. Lucrul cunoscut, despre care se va vorbi maĭ la vale. Vreo importanţă deosebită nu i se dă. Lămurirea lucruluĭ se face printr-un adĭectiv orĭ un compliment. Pentru acest determinativ nu este analog în limba latină. Pronumele corăspunzător din franţuzeşte este articulul (Oameniĭ împăratuluĭ *aceĭ* într-un gînd cu dînsul. DOS. PRO. 35₁.—Scriptura depărtate locurĭ de ochiĭ noştri ne învaţă, cu *aceale* trecute vremĭ să priceapem ceale viitoare. LET. 5.—Insă până a ajunge în stepina *acea* mare cîte muncĭ, cîte necazurĭ şi cît plîns cu suspinare! C. 82). ‖ 3. Din înţelesul de sub 2 γ s-a dezvoltat un noŭ *acel* substantival, cu totul deosebit de acel de supt 1. Serveşte anume ca subĭect al unuĭ adĭectiv şi al unuĭ compliment. Inţelesul determinativ este cu totul şters şi *acel* trebue considerat ca articul. ‖ α. Ca reprezentant al unuĭ nume precedent (Căutam petricele de *acele* pestriţe. DR. 8.—Rînduĭala morală şi *acea* firească. C. 266). ‖ β. De sine stătător (Zapisul păcatuluĭ *aceluĭ* dintiĭŭ născut. VA. 164₂). ‖ C. *Care*. Pronume relativ. Formează propoziţie subordinată atributivă. *Qui*. *Qui*; *lequel* (Unul dentr înş face o greşală, într *acea* nime dentru scţiile luĭ n au înţeles nice l au văzut. PRA. 148₂).

CEL. Pronume. Are următoarele înţelesurĭ.
‖ A. Determinativ. *Is*, *ille*. *Celui*. ‖ 1. Substantival = ACEL
B. 1 ... fără de

leage. DOS. PS. 11.—Vei face *cel* plăcut și *cel* bun înaintea domnului. B. 130².—In țara orbilor *cel* c-un ochĭŭ e împărat. N. I. 248.—Intorcîndu-se roabele, spuseră doamneĭ lor *cele* ce văzură. I. 24.—D-oĭ săraca mîndra mea, că ș-asear-am fost la ea ș-o găsiĭ c-o sucnă rea, pe *cea* bună ș-o cîrpĭa. P. P. I. 442). ‖ 2. Adĭectival. Pe lîngă adĭective = ACEL **B** 2 γ (Ochiĭ *cel* nalțĭ îĭ va smeri domnul. DOS. PS. 53.—Să să asemine hĭerelor și dobitoacelor *celor* mute și fără minte. LET. 95.—Tulie... făcea slujba jărtviĭ *ceiĭ* maĭ aleasă cu toată rîvna. B. P. I. 4.—Șede baba pe călcîe în tufarul *cel* uscat și tot cată nencetat, cînd la luna *cea* bălae, cînd la focul *cel* din sat. A. 6). ‖ 3. Adĭectival. Pe lîngă substantive (Se ivi *cea* stea comit ca o sabie. M. 374.—Atîta era de ĭuțĭ și de vicleani [draciĭ], cît ținea pre *ceĭ* oamenĭ, ce întrasă într-înșĭ, tot în gropĭ. VA. 237₁.—Mor eĭ *ceĭ* boerĭ, căutațĭ cu felĭŭ de felĭŭ de bunătățĭ și doctoriĭ, da încă dintr-aĭ noștri! CO. VI. 296.—Chirică, cum îĭ treaba băeților, se acățăra pe *cele* gardurĭ. CR. 163.—Iar la *cea* măĭcuță să nu spuĭ, drăguță, că la nunta mea a căzut o stea. P. P. A. 3.—Săracĭ picĭoarele mele, nu le pocĭŭ purta de grele, orĭ de grele orĭ de rele, c-am fost la Turda cu ele, să maĭ stîmpăr din *cea* jele la sînul drăguțeĭ mele. P. P. I. 132). ‖ 4. *Mare, însemnat, păn pe acolo, cine știe ce* (Cu toată acea plecare și de va ave *ce* [=*cea*] chizeșie [bărbatul], pravila nu o dă [pe fimee]. PRA. 83₂.—Cînd fu pela secerat, toate apele o-nghețat, n o-nghețat de *cel* ger mare c o-nghețat de supărare. POP. RET. TR. 14.—Las să mîne boiĭ tare, că nu duc pe *cel* domn mare, ci duc pe un rob legat. POP. RET. TR. 32). ‖ **B.** Demonstrativ. ‖ **a.** *Ille. Celui-là, ce (cet)... là.* ‖ 1. Substantival (Cești în roate și *ce* în călariĭ noĭ în numele dumnezeuluĭ nostru chiemăm. SCH. 58.—Au luat înapoĭ toate cîte le răpise *ceiĭ*. P. M. 46). ‖ 2. Adĭectival (Trage-te, cum poț, până la *cea* mută. DOS. PRO. 118₁.—Vezĭ *cel* boer bătrîn moldovan, ce este la divan, să-l eĭ și să-l ducĭ la odaea ta. LET. II. 208.—Vulturașiĭ mĭeĭ, udați-vă aripile în *cea* fîntînă de-acolo și-mĭ stropițĭ limba. SB. P. 95). ‖ **b.** *Celalalt. Alter. L'autre* (Cum se topește ceara de fața focului, așea să se topească cîrtițele până-n *cea* duminică. P. P. T. 360). ‖ **C.** Pronume relativ. Formează propoziție subordinată atributivă. *Qui. Qui; lequel* (Cealea ce prorocii ziseră *ceale* vrea să fie. VOR. 79.—Mila domnului nostru Is. Hs., *celui* să cade slava și mărirea. VA. 100₁.—Darul domnului nostru, *celui* să cade cinste. VA. 123₂.—Să vor aduna la Ierusalimul cel nou, *celuĭ* iaste meșter sîngur dumnezăŭ. VA. 232₂.—Hs., *celui* i să cuvine laudă. VA. p. 51₂).—**Izolărĭ.** *Alte cele. Alte lucrurĭ* (Domnu! nostru ne-a chemat erĭ la lucru, ĭar eŭ, avînd *alte cele* pe acasă, mĭ-am trimes nevasta. POP. RET. P. II. 49.—Mni-ĭ leagi ca pi jgițeli șî mni-ĭ tundi ca pi mneli, sî-ț parĭ ci-s *alti celi*. SEZ. IV. 135). ∽ *Cea de apoĭ. Urmă, sfîrșit* (Va hi *cea de apoĭ* maĭ amară decît cea dintăĭu. VA. 267₁.—Era strînsă mulțime multă să vază *cea de apoĭ* ce a hi. DOS. PRO. 165₁.—[Trupul] până la *cea de apoĭ* să strică. B. 3 pr.—Cariĭ [boeriĭ] socotind

cea de apoĭ, să nu vie vreo peire țăriĭ, nu-ĭ pristănĭa. LET. 237). ~ *Cea decît toate maĭ mare. Maĭ mult decît toate, maĭ presus de toate (Cea decît toate maĭ mare,* sfinteĭ bisearecĭ te-aĭ arătat ajutorĭu. B. 7 pr.). ~ *Cea lume. Ceĭa lume. Inferi, orcus, coelum. L'autre monde (*Ajunse fiul oiĭ pe *cea lume.* POP. RET. P. III. 65). ~ *Cea maĭ de apoĭ. La urma urmelor (*Și *cea maĭ de apoi* scriptura ĭaste care află raĭul omuluĭ. B. 5 pr.). ~ *Cel ce. Oare (*Află corabie, *cea ce* nuta întru Italia. VOR. 84.—Saara, *cea cei* ei fusetu fecĭori [căreĭa, ᾗ]. VOR. 152.—Minunile *cele ce* au făcut eĭ. NIF. 6.—Isus pre *cel ce* l-aĭ purtat în pîntecele tăŭ, chipul neamuluĭ l au înoit. MIN. O. 167¹₂.—Lipsit... de tot *cel ce* putea să l maĭ mîngîe. S. M. 4). ~ *Cel de apoĭ. Ultimul, cel din urmă (*Eu sînt cel dentăĭu și *cel de apoi* B. 6 pr.—Firească pohtă trage pre oameni la dumnezău ca spre *cel de apoi* săvîrșit. B. 6 pr.—*Ceale de apoi* hotară ale lumiĭ. B. 4 pr.). ~ *Cel de pe comoară. Dracul (*Par-că eștĭ *cel de pe comoară,* măĭ, de știĭ toate cele. CR. 150). ~ *Cel de pe urmă Ultimul, cel din urmă (*I-au aflat pe toțĭ ceĭ ce să găsă acolo în *cea de pe urmă* stare, avîndu-șĭ fețele îngălbinite de foame. DR. 26.—Iaca-țĭ maĭ daŭ odată carul, dar asta țĭ-a fi *cea de pe urmă.* CR. 45). ~ *Cel de sus. Dumnezeŭ (*Nu-ĭ cum vrem noĭ, ci-ĭ cum vrea *cel de sus.* CR. 31.—Moartea .. numaĭ de acolo cosește suflete, de unde-ĭ poruncește *cel de sus.* ȘEZ III. 113). ~ *Cel de + numeralul ordinal = Numeralul ordinal (*Imĭ pare răŭ că n-am luat măcar spinul *cel de al doile* cu mine. CR. 201.—Cîtă poamă e tomnie, nice una nu-ĭ dulcie ca măĭcuța cea *dintîe.* P. P. I. 209). ~ *Cel din urmă = Cel de pe urmă.* ~ *Cel după urmă = Cel de pe urmă (*Divanul *cel după urmă.* E. V. 248.—Ceasul *cel după urmă* a bătut pentru mine. S. M. 10). ~ *Cel fără de fund. Abyssus. Abîme (*Intunearec zăcea preste *cel fără de fund* B. 1¹). ~ *Cel maĭ + pozitiv = Superlativ (*Zise Avraam slugiĭ luĭ *cei maĭ bătrîne.* B. 15².—Corturĭ... adăpostite pîntre pomi *ceĭ maĭ frumoșĭ.* GOŖ. I. 3). ~ *Cel mult. Maxime, summum. Tout au plus (*Lăsațĭ măcar strămoșiĭ ca să doarmă-n colb de cronicĭ, din trecutul de mărire v-ar privi *cel m...!* ironicĭ. E. 249). ~ *Cel pădureț. Cancer, rac* (Boală) *(*Aŭ tămăduit pre o femeae de *cel pădureț.* DOS. PRO. 60₂ jos [Explicație marginală pentru *boala racului* din text]). ~ *Cel perit. Sifilis.* ~ *Cel puțin. Minimum, certe. Au moins (*El perdea înpreună cu punga și viața saŭ *cel puțin* sănătatea. N. I. 16—Sfătuind ceĭ doĭsprezece boerĭ socotiră cu mintea lor că tălhariĭ trebue să fie cel puțin doĭ. I. 373). ~ *Cele multe inainte.* Formulă de felicitare *(*Corbu: «Incă o dușcă, Bujoraș dragă.» Bujor: «Și *cele multe înainte.»* A. T. 239). ~ *Cele sfinte. Inpărtășaniea (*Atuncĭ chĭamă pe preotul local, ca să-l mărturisească și înpărtășească cu sfînta taĭnă a euharistieĭ saŭ, cum se maĭ spune, cu *cele sfinte.* MAR. ÎN. 18). ~ *Cele rele. Nenorocirĭ (*Dumnezeŭ să vă apere de *cele rele,* și maĭ rămînețĭ cu bine. CR. 20). ~ *In cea după (depe) urmă. La urma urmelor.* (Era pri... ă *in*

cea după urmă aŭ rîdicat cu voea tuturor pre Mihnea. MAG. 111.—*In cea după urmă* nicĭ pe cal n-a putut sta. P. E. II. 87). ∽ *In cele depe* (*maĭ depe*) *urmă* = *In cea după urmă* (Toate rugăcĭunile celor treĭ femeĭ, precum și ale caluluĭ, n-aŭ fost în stare să-ĭ potolească dorul părinților, care-l usca pe de a-ntregul. *In cele maĭ de pe urmă* calul îĭ zise. I. 9). ∽ *Multe cele. Multe de toate*, *multe lucrurĭ* (Eștĭ negustor vestit, *multe cele*-aĭ petrecut și toate le-aĭ isprăvit. SEV. N. 146). ∽ *Spre cea maĭ multă parte. In cea maĭ mare parte*, *maĭ de tot. Paene omnino. Presque complètement* (A batjocori, au de săvîrșit, au *spre cea maĭ multă parte*, pre cea de tot folositoare și scumpă neguțitorie. B. 3 pr.). ∽ *Toate cele. Tot*, *toate lucrurile* (Cînd m-aș potrivi eŭ babeĭ la *toate cele*, apoĭ aș lua cîmpiĭ. CR. 77).

Dupăcum se vede, *acel*—*cel* sînt într-adevăr amîndoŭă pronume și amîndoŭă aŭ înțelesurile demonstrativ, determinativ, relativ, aŭ apoĭ amîndoŭă acelaș etymon *ecce* + *illu*, sînt cu toate acestea cu deosebite înțelesurĭ și nu trebuesc confundate într-o rubrică. Lectorul va pute face singur o comparare maĭ amănunțită. Eŭ voĭŭ scoate numaĭ cîteva fapte la iveală. *Acel* demonstrativ e substantival numaĭ la neutru singular; *Cel* demonstrativ e substantival numaĭ la masculin. *Acel* demonstrativ adĭectival e foarte des; *Cel* demonstrativ adĭectival e rar și aproape arhaic. *Acel* determinativ substantival există numaĭ în corelație cu *care*; *Cel* determinativ substantival n-are această corelație. *Acel* determinativ adĭectival arată lucrul cunoscut și important, despre care se va vorbi maĭ la vale și care e lămurit printr-o propoziție relativă orĭ consecutivă; acest înțeles lipsește la *Cel*. *Cel* determinativ adĭectival se întrebuințează pelingă substantive; acest înțeles lipsește la *Acel*.

Numaĭ rar se întîmplă ca variantele aceluĭaș etymon să aĭbă aceleaș înțelesurĭ *), și chĭar atuncĭ lucrul se întîmplă de multe orĭ din cauza insuficiențeĭ exemplelor. Așa, de pildă, din exemplele pe care le-am avut eŭ la dispoziție, deși foarte numeroase, mĭ a fost cu neputință să despart cuvintele *acu*-*acum*-*acuma* (vezĭ maĭ sus) și am trebuit prin urmare să le discut supt aceĭaș rubrică. Atîta numaĭ am putut constata ca deosebire, că *acum* e maĭ legat de momentul de față, astfel că nu se poate mișca așa lesne în trecut și în viitor; ĭar *acuma* se mărginește în sfera timpuluĭ actual-încă și maĭ mult decît *acum*.

Dacă deja e o mare greșală cînd lexicograful discută la un loc variantele aceluĭaș etymon, greșala e încă maĭ mare atuncĭ cînd discută la un loc cuvinte de deosebite originĭ, ca de pildă *aci* > *ecce* + *hic*, *aicĭ* > *a* + *hicce*.

---

*) Maĭ ales se întîmplă aceasta la substantivele concrete (numirĭ de animale, de plante, maĭ rar de minerale) de origine străină.

ACI. Adverb. Are următoarele înțelesurĭ.

|| 1. Locul unde și încotro, apropiat de vorbitor. *Hic*; *huc*. *Ici*. (Călcîndu ĭ înpăratul noaptea fără veste *aci* în ĭatac, ĭĭ găsi. GOR. I 3.—Porunci să întinză cortnrile afar din cetate.., ca să conăcească pe vezir și să-l aștepte *aci* opt zile, pănă să se gătească și el. GOR. 2.—Zădarnica nădejde a afla *aci* fericirea. S. M. 16.—*Aci* eșiră oamenĭ sălbatecĭ. AL. 93.—Să-țĭ spuĭŭ *aci* numaĭ în ce chip imaginațiunea, sufletul și mintea mea aŭ putut aevea să șĭ însușească plăcerile arteĭ. O. III 13.— Să ne înbăem *aci*. I. 37.—Trecurăm cum trecurăm pănă *aci*, stăpîne. I. 6.—Muma smeuluĭ pricepu că *aci* la mijloc se joacă vreo drăcie. I. 19). || 2. Timpul apropiat și îndepărtat. *Acum*, *atuncĭ*. *Nunc*; *tunc*. *Maintenant*; *alors* (El zise: «Oĭŭ să aștept și eŭ să văz cu ochiĭ sfirșitul acestiĭ întîmplărĭ. Și șezu lîngă ceilalțĭ, și *aci* unde vorbĭaŭ citeștreĭ, ĭată că maĭ vine un alt bătrîn. GOR. I. 29.—Stătu de vorbă cu uniĭ din boerĭ pănă pela mezul nopțiĭ. *Aci* ĭĭ veni în gînd să se maĭ întoarcă ca să-șĭ maĭ ĭa odată ziŭa bună dela împărăteasă. GOR. I. 3.—Bătaea reîncepe, mereŭ se întețește, chefnitul e aproape, cît colo frunza sună ș-*aci* c-o detunare tot zgomotu-ncetează. O. III. 88). || 3. *Aci... aci*: *Cîte-odată... altă dată, cînd... cînd* (Frigul numaĭ atuncĭ face stricăcĭune, cînd *aci* slăbește, *aci* se întețește. ION. CAL. 241.—*Aci* de tot se roșĭa, *aci*-ngălbinea ndată ș-*aci* ĭar se aprindea. P. E. II. 150.—[Popa Duhu] *aci* era la Socola, *aci* în Iașĭ, *aci* la mănăstirea și în Tîrgul Neamțuluĭ profesor, de unde cutriera munțiĭ în sudoarea frunțiĭ. CR. A. 135).

Dintre înțelesurile luĭ *aci aici* are în întregime numaĭ pe 1 (Eŭ *aicĭ* în țară n-am venit de voea mea. ANT. XXIV.—Oștirile creștine adesea se văzură *aicĭ* înpreunate. GR. A. 28.—Aceștĭ copacĭ, ce se văd *aicĭ* par că samănă cu răchițile. DR. 48.—*Aicĭ* sîntem pe moșiea uneĭ gheonoae. I. 4.—Stăpîne, așterne un țol *aicĭ* în mijlocul ogrăziĭ. CR. 68). Din înțelesul 2 al luĭ *aci aicĭ* are numaĭ pe acela de timpul *cînd* apropiat, *nunc*, *maintenant*; pe acel de timpul *cînd* îndepărtat, *tunc*, *alors*, nu-l are. Lectorul, dacă vrea să se convingă, să se încerce în exemplele date maĭ sus sub *aci* 2 de a înlocui pe *aci* cu *aicĭ*. Apoĭ cu înțeles temporal *aicĭ* e foarte rar. Singurele exemple pe care le am, și încă și acolo numaĭ în izolare cu *pănă*, sînt următoarele: Calul se răpede la spîn și-ĭ zice: «Păn-*aicĭ*, spînule,» și odată mi ți-l înșfacă cu dințiĭ de cap. CR. 278.—Păn-*aicĭ* toate aŭ fost cum aŭ fost, da de acum am prins eŭ la minte. CR. 45. In sfîrșit un *aicĭ... aicĭ*, corespondent luĭ *aci... aci*, lipsește.

Cu cît comunitatea de origine a cuvintelor e maĭ mică, cu atît și deosebirea de înțelesurĭ a lor e maĭ mare și cu atît procedarea lexicografuluĭ, care discută la un loc cuvinte deosebite, devine maĭ absurdă, pănă ce atinge absurditatea culmea atuncĭ cînd se discută la un loc cuvinte compleet de altă origine și cu com

BĂTUCESC. Verb.>*bătoc.* Înseamnă || a. Transitiv. *Bătucesc, bătăturesc. Terere, fistucare, bene occulcare. Fouler, frayer, battre.* || b. Reflexiv. *Mă tocesc. Hebescere. S'émousser.* –BATOGESC. Verb.>rus *batóžitĭ.* E numaĭ reflexiv și înseamnă *mă flecuesc, slăbesc, mă ramolesc; imbecillum (obtusum) fieri; se ramollir.* –Pentru T. însă *bătucesc=batogesc* și prin urmare T. dă luĭ *bătucesc* înțelesurile luĭ *batogesc* și vice versa. Dacă n-ar fi această nenorocită procedare de a confunda înțelesurile cuvintelor și de a zvîrli cuvintele talmeș balmeș în aceĭaș rubrică, dacă, dupăcum cere o elementară cunoaștere a metodeĭ lexicografice, ar fi discutat Tiktin pe *batogesc* la locul luĭ și pe *bătucesc* ïarăș la locul luĭ, s-ar fi înșelat poate să creadă că din punct de videre al scheletuluĭ *bătucesc = batogesc*, dar n-ar fi fost așa de orb să nu vadă că *bătucesc* are un înțeles, ïar *batogesc* alt înțeles.

CLĂMPĂNESC, CLĂNȚĂNESC, CRĂNȚĂNESC sînt cîte trele onomatopeice, drept, dar altceva e *clamp*, altceva *clanț* și altceva *cranț!* Pentru un Romîn lucrul e atît de vădit, înțelesurile celor treĭ verbe atît de clar deosebite apar, încît pelîngă nenorocirea uneĭ metoade greșite a trebuit să se adauge și acea a uneĭ originĭ etnice neromîne, pentrucă Tiktin să comită enorma greșală de a crede că *clămpănesc* înseamnă *crănțănesc* și viceversa. Și chïar așa lucrul cu greŭ se explică. Nu unuĭ Tiktin, care e așa de celebru învățat, după Tobler, și care e acum profesor de romînește la Berlin, dar nicĭ celuĭ de pe urmă Evreŭ din Tîrgul-Cucululuĭ nu i se poate permite de a confunda pe *cranț* cu *clamp*. Ce ar zice un Neamț, cînd m-aș apuca eŭ să fac un dicționar german și aș da luĭ *schlabbern* înțelesul luĭ *schlockern*, și luĭ *schlottern* înțelesul luĭ *schlürfen*, ïar un profesor universitar romîn, prietin cu mine, ar scri într-o recensie: «ilustrul învățat Philippide a făcut un dicționar german cum încă n-am văzut decînd trăesc.» O, Neamțul cela de mult ar fi spus prietenuluĭ meŭ o vorbă care i se cuvine, noĭ însă Romîniĭ ne uĭtăm uĭmițĭ la Tobler, pentrucă, de, e *T-o-b-l-e-r!*

Și încă greșala, orĭcît e de mare și abïa de crezut, maĭ are încă o culme. Căcĭ ïată ce se întîmplă. Tiktin, deîndată ce a găsit de cuviință să hotărască că cuvintele romîneștĭ, care samănă din diferite împrejurărĭ la sunet, trebue să aĭbă aceleaș înțelesurĭ, cîteodată a însemnat cuvintele dintr-un grup pe fiecare la locul luĭ în ordine alfabetică, trimițînd prin *vezĭ* la cuvîntul care i s-a părut luĭ că e maĭ important și sub rubrica căruïa a făcut chipurile discuțiea, de pildă ‚*crănțăesc*, vezĭ *clănțănesc*‘; de multe orĭ însă (de cele maĭ multe orĭ) a neglijat de a maĭ însemna cuvintele pe fiecare la locul luĭ, așa că o mulțime de cuvinte sînt într-adevăr în dicționar fără ca în aceĭaș vreme să fie, pentrucă lectorul, care le caută în ordinea alfabetică, nu le găsește și nu-ĭ năzdrăvan să știe unde a avut gust Tiktin să le găvozdească.

Să dăm cîteva exemple. Sînt în romînește următoarele treĭ cuvinte: *cocăltăĭ*, *cocîltaurĭ*, *colcîntaur*. De le cauțĭ în dicționarul luĭ Tiktin, nu le găseștĭ, dar sînt, căcĭ știțĭ unde le-a pus? Le-a pus într-o notă sub *coclaură*. Cuĭ l-ar fi trecut prin cap una ca asta?—Este un cuvînt romînesc *coțobănesc*. Toată lumea îl știe, e un verb care înseamnă după definiția ȘEZ. II. 224 «*A se pune cu puterea, a se îndirji. Nu te coțobăni = nu te maĭ pune, nu maĭ umbla, că degeaba ți-ĭ.*» De-l cauțĭ în dicționarul luĭ Tiktin, nu-l găseștĭ, dar este, căcĭ științĭ unde l-a pus? Intr-o notă sub *coțobrel*, pe care pe acest din urmă nu-l știe toată lumea și înseamnă un pom, ce se maĭ numește și *spin*, *porumbel*, *scorombar*, *mărăcine*, *tîrn*; *prunus spinosa L.*; *prunellier*. Cuĭ î-ar fi trecut prin cap una ca aceasta?

4. Sub § **3** am văzut unul din feliurile în care Tiktin îșĭ permite să facă limba romînească din cap dela dînsul, altfel decît cum a lăsat-o dumnezeŭ. Supt acest număr vom observa un altul. Anume i se năzare adesea (Din ce punct de vedere? Imposibil de știut. Pură năzăreală), i se năzare adesea că cutare schelet al cuvîntuluĭ n-ar fi cel just, orĭ că ar fi chĭar imposibil. De pildă plantele *tagetes patula L.* și *tagetes erecta L.*, *tagète étalée*, *tagète dressée*, aŭ o mulțime de nume în romînește, *vizdoagă*, *crăiță*, *boftă*, *ochesică*, *burueană domnească*, *ferfen mare*, *fearfon*; între altele aŭ și numele *caragea*, *cărangea*, *cărăgea*, *cărugea*. Cele patru nume din urmă sînt variantele unuĭ tip oarecare necunoscut, probate *caragea* prin MAR. N. 592 (un izvor foarte serios), *cărangea* prin RUDOW XXII 230 (izvor îndoĭos), *cărăgea* prin POP. RET. TR. 84, *cărugea* prin C. L. XX. 1006. Tiktin cunoaște numaĭ variantele *cărugea*, *caragea*, dar pe *caragea* prinde pică nu știŭ pentru ce, îl citează cu [*sic*] și ni dă a înțelege că nu-ĭ bun. Ca să-l înregistreze la ordinea alfabetică, despre aceasta sigur că nicĭ nu maĭ poate fi vorbă.—Cuvîntul *cananarhisesc* e probat la GH. S. 55: «Să învețe să *cananarhisească*, să ție ison cîntăreților din strană, să citească apostolul.» Inseamnă *intonez daŭ tonul*, *încep să cînt*; *canere coepisse*, *voce pracire*, *monstrare modos*; *entonner*. E neogrecul κανοναρχῶ acelaș înțeles. Tiktin găsește de cuviință că probatul *cananarhisesc* trebue schimbat în *canonarhisesc*, pentrucă nu-ĭ frumos să se deosebească prin sunetul *-a-* în loc de *-o-* de etymon. Orĭ ce alt motiv a avut T.? Este imposibil de cunoscut motivul ce a răsărit din capul unuĭ lexicograf autoritar, care-șĭ permite să schimbe limba după bunul săŭ plac. Da, este imposibil, dar în aceĭaș vreme e îngrozitor de trist și de scandalos. A crezut poate Tiktin că e greșală de tipar? A întrebat pe Ion Ghica și Ion Ghica ĭ-a răspuns? Dacă nu, apoĭ cu ce drept pune nenorocituluĭ cuvînt probat stigmatul *sic* și îl citează sub un alt titlu decît cel probat?—Cuvîntul *cantaragiŭ* e foarte cunoscut și probat prin izvoare foarte bune, ca RĂSC. 40, UR. I. 88. Un lexicograf [...] existență

e problematică. Tiktin înregistrează totuș forma această din urmă ca cea bună (Pentru ce este ea cea bună?), ĭar pa *cantaragiŭ* îl numește moldovenizm.—Cuvîntul *pazarlîc* e probat în A. T. (izvor bun prin excelență) în două locurĭ, întîĭŭ la pag. 1237 «Știŭ că nu-l agĭunge capul să facă asemene *pazarlîcurĭ*;» apoĭ la indice pag. 1775, unde este explicat prin *negustoriĭ*. Polizu are forma *bazarlîc*. Tiktin primește în dicționar, ca bună, forma luĭ Polizu, ĭar forma cea probată, pe *pazarlîc*, o citează cu [*sic*].—Cuvîntul *caĭuș*, substantiv eterogen, pl. *caĭușurĭ*, e probat LET. II. 453: «Aŭ început a-ĭ prinde pe cătane și a-ĭ lua cu *caĭușurile* de grumazĭ, pelingă caĭ.» Inseamnă *curea, lorium, courroie*, și e turcul *qayš* idem Zenker 687 c. Tiktin însă schimbă din propriea putere pe *caĭuș* în *cățuș* și face schimbarea nu numaĭ în titlu, ci în însuș exemplul.—Sînt treĭ cuvinte, *coconoz*, *cucunos*, *cucunoz*, variante ale unuĭ tip necunoscut, care poate a fost etymon vechĭŭ sloven *cuconos* (коуконосъ nasum aduncum habens), poate nu, căcĭ cuvîntul vechĭŭ sloven a putut fi chĭar dela început primit în limba romînă sub una din cele treĭ forme romîneștĭ probate (La acesta sfat... *coconozul* nu avu înpotrivă ceva a răspunde. CANT. I. 58.—O pasire, care se chĭamă *cucunos*. CANT. I. 54.—Brehnacea, șoĭmul, uleul, *cucunozul*. CANT. I. 26. Prin aceste cuvinte CANT. I. înseamnă o pasăre monstruoasă, care nu există, o pasăre de Physiologus, «vițelul întreg deabiia îĭ ĭaste de gustarea dimineții, ĭară la ospățul prînzuluĭ cu taurul și cu cămila nu se satură.» CANT. I. 54). Tiktin însă găsește de cuviință să înregistreze ca *bună* forma neprobată *cuconos*, sub care citează formele probate ca pe niște forme necorecte.—Ce ar zice un Neamț, cînd aș face eŭ un dicționar nemțesc așa fel: ‚*Golden*, adiectiv, *de aur*. Ex. «Ihr, Schüler der Natur, ihr kennt noch *güldne* [sic!] Zeiten.» von Haller.—*Liedlein*, substantiv, *cînticel*. Ex. «Der eine... spielte, umglüht vom Abendschein, sich ein lustiges *Liedel* [sic!]» Lenau'. Iar pe *güldne* și pe *Liedel* nu le-aș înregistra la locul lor în ordinea alfabetică, ci le-aș considera orĭ ca greșelĭ de tipar, orĭ ca niște abnormitățĭ ale unor descrierațĭ care strică limba nemțească? Și ce ar maĭ zice Neamțul, cînd ar maĭ auzi că un prietin al meŭ, profesor la universitatea din Bucureștĭ, a scris într-o recensie că «ilustrul invățat Philippide a scris un dicționar german, care e pur și simplu o capodopera?» Ce ar zice, își poate închipui oricine. Decit, vezĭ, Neamțul se supără și pentru fleacurĭ de acestea. Noĭ Romîniĭ însă, cu toate progresele enorme pe care le-am făcut de 40 de anĭ, am progresat se vede numaĭ pe terenul datorieĭ publice, pe acel al înălțimiĭ clădirilor depe calea victorieĭ și pe acel al adîncimiĭ săracieĭ țaranuluĭ.

5. Un alt soĭŭ de arbitrar al lexicografuluĭ se manifestează in următorul fapt: Pe unele nume de localitățĭ le pune, pe altele nu. Să daŭ exemple. Nume de localitățĭ care se găsesc în dicționarul Tiktin: *Abrud*, *Aiud* (Tr.), *Alba* (rîul Elba), *Alba Iulia*,

Agribiciŭ (Tr.), *Alţina* (Tr.), *America*, *Anadol*, *Anatol*, *Apold* (Tr.), *Arapia*, *Ardeal*, *Arnăutchiŭ*, *Aţel* (Tr.), *Avrig* (Tr.), *Bacăŭ*, *Bahnea* (Tr.), *Banat*, *Baraolt* (Tr.), *Bărăgan*, *Bărgăŭ* (Tr.), *Beciŭ*, *Beclean* (Tr.), *Beĭuş* (Tr.), *Bălgrad*, *Belgrad*, *Biertan* (Tr.), *Bistriţa*, *Bîrlad*, *Bîrsa*, *Blaj*, *Bogdan*, *Bogdan-saraĭŭ*, *Bolcaciŭ* (Tr.), *Brad* (Tr.), *Brăila*, *Braşov*, *Bugeac*, *Ceahlăŭ*, *China*, *Chiev*, *Chĭov*, *Chitaĭŭ*, *Cincu* (Tr.), *Cisnădie* (Tr.), *Cluj*, *Cohalm* (Tr.), *Colase*, *Colonia*, *Colţea*, *Copşa* (Tr.), *Cracăŭ*, *Crîm*, *Criş*, *Cristian* (Tr.), *Crit*, *Cule*. Nenumărate însă altele nu se găsesc. Ca să-şi facă o idee lectorul, să ĭa dicţionarul luĭ Frunzescu şi să numere toate numirile de oraşe, sate, plăşĭ, rîurĭ din regatul Romîniei, care nu se găsesc în dicţionarul luĭ Tiktin. D-apoĭ, va zice lectorul, nu putea T. să înregistreze toate numele de localităţĭ! D-apoĭ atuncĭ din ce punct de videre face el o selecţie? Iaca numele de maĭ sus însemnate cu Tr. în parentez sînt numirĭ de sate din Transilvania. Aş vrea să ştiŭ întrucît *Aĭud*, *Agribiciŭ*, *Alţina*, *Apold*, *Aţel*, *Avrig*, *Bahnea*, *Baraolt*, *Bărgăŭ*, *Beclean*, *Biertan*, *Bolcaciŭ*, *Brad*, *Cincu*, *Cisnădie*, *Cohalm*, *Copşa*, *Cristian*, sate din Transilvania, merită maĭ mult să fie înregistrate într-un dicţionar decît *Cerţăştĭ*, *Cîrlomăneştĭ*, *Criveştĭ*, *Cudalbĭ* şi alte nenumărate sate din Moldova şi Muntenia? Poate că pe acele din Transilvania le-a întîlnit în vreo literatură oarecare? Atuncĭ să ni fi dat izvorul, de pildă cutare poezie, orĭ poveste, orĭ istorie, etc. Insă la niciunul din satele transilvănene de maĭ sus nu dă izvorul. Insă, afară de aceasta, ce fel de procedare e aceĭa ca să dea lexicograful numaĭ acele nume de localităţĭ, pe care le va fi întîlnit în vreo literatură oarecare aşa la întîmplare? D-apoĭ cea maĭ bună literatură pentru acest fel de cuvinte este un dicţionar topografic. Să fi luat dicţionarele topografice ale ţărilor romîneştĭ şi să fi citat de a valma. In asemenea caz, chĭar dacă ar fi avut preferinţĭ şi ar fi făcut selecţiĭ, n-ar fi procedat aşa de absurd cum a procedat, căcĭ, învremece a înregistrat numaĭ acele nume de localităţĭ pe care le-am înşirat maĭ sus, între altele cele maĭ obscure sate ardeleneştĭ, uĭte ce fel de nume de localităţĭ, importante dintr-o mulţime de puncte de videre, a uĭtat să înregistreze: *Acherman*, *Agĭud*, *Alexandria*, *Almaş*, *Amaradia*, *Ampela*, *Ampoiţa*, *Antina*, *Argeş*, *Arad*, *Bahluĭŭ*, *Balcan*, *Basarabia*, *Bălţăteştĭ*, *Berheciŭ*, *Bicaz*, *Borca*, *Bosna*, *Bosnia*, *Botoşanĭ*, *Brateş*, *Bucegĭ*, *Bucovina*, *Bucureştĭ*, *Burdujenĭ*, *Buzăŭ*, *Cahul*, *Calafat*, *Caracal*, *Carpaţĭ*, *Cafarnaum*, *Caşin*, *Căciulata*, *Călimăneştĭ*, *Călugărenĭ*, *Celeĭŭ*, *Cerna*, *Cernica*, *Cisleitania*, *Cisteĭŭ*, *Cîmpina*, *Cîmpulung*, *Cîrligătura*, *Corod*, *Constantinopol*, *Cozia*, *Covurluĭŭ*, *Craiova*, *Cucutenĭ*. Şi multe din aceste nume de localităţĭ oropsite de Tiktin şi lăsate la o parte sînt citate în izvoare de acelea pe care niciun lexicograf nu le poate lăsa necercetate şi pe care le-a cercetat şi Tiktin: *Ampela* FRÎNCU M. 36; *Ampoiţa* FRÎNCU M. 36; *Argeş* P. P. A. 186 („Pe *Argeş* în gios, pe un mal frumos, [illegible] ; *Arad*

P. P. I. 139; *Balcan* LET.2 III. 268; *Basarabia* MAR. T. 305; *Bosna* LET.2 I. 132; *Bucureştĭ* P. P. I. 135; *Craĭova* P. P. I. 491, BĂL. 593; *Cîmpulung* P. P. I. 506; *Cîrligătura* MAR. T. 238; *Carpat* MAR. T. 3; *Cafarnaum* (Cel puţin tot atît de celebru caşi *Colasele Frigieĭ* cel înregistrat de Tiktin) N. I. 321; *Cerna* P. P. A. 14 («Sora cea maĭ mică şi maĭ sălbătică s-a dus, mări, dus pe *Cerna* în sus.» Cine nu ştie? Numaĭ T. nu ştie!). Cu atît maĭ mult ar fi meritat aceste nume de localităţĭ să fie înregistrate, cu cît unele din ele ar fi deşteptat oarecare consideraţiĭ etimologice interesante. La *Ampoiţa*, de pildă, izvorul sună aşa: «Localitatea romană *Ampela*..., în locul căreĭa e astăzĭ comuna munteană *Ampoiţa*.» Iar lîngă rîul *Cerna* exista în Dacia *statio Tsiernensis* CORPUS INSCRIPT. III. No. 1568. Această localitate poartă în tabula peutingeriana numele de *Tierna*, în Ulpianus digestae 50, 15, 1, 8, 9 *Zernensium colonia*, la Ptolemaeus 3, 8, 10 Δίερνα. Inscripţiea e din anul p. Chr. 157. Scrierile *Tierna*, Δίερνα sînt scrierĭ inverse, scrierea *Tsiern-* copia adevărata pronunţare. In gura autohtonilor pe vremea colonizăriĭ cuvîntul suna *Tsierna*, ĭar în limba romînă *t+ĭ+vóc<č+vóc*, aşa că *Cerna* romînă de astăzĭ este dreptul descendent al luĭ *Tsierna* dac. In tot cazul ar fi fost interesant să ştim ce părere are Tiktin asupra acestor lucrurĭ. In tot cazul e maĭ interesant numele de localitate *Cerna* decît un *Bărgăŭ* oarecare din Transilvania.

6. Un alt soĭŭ de arbitrar al lexicografuluĭ consistă în aceĭa că *formele* care nu-ĭ convin din vreun motiv oarecare le explică ca greşelĭ de tipar, de zeţar, orĭ ca *obscure* (*dunkel*). Să daŭ un exemplu.

Verbele *cer* şi *cerşesc* sînt două verbe deosebite. *Cer*, care maĭ sună şi *certŭ*, *ceŭ*, are formele *cerere*, *ceruĭ*, *cerut*, *cerînd* orĭ *ceind*. *Cerşesc* are formele *cerşire*, *cerşiĭ* şi *cerşuĭ*, *cerşit* şi *cerşut*, *cerşind*. Pe *cerşesc* îl derivă Schuchardt în CUV. I, Suplement, XXV, dintr-un **cerşi*, perfect presupus al luĭ *cer*. Eŭ deriv pe *cerşesc* din *cer* prin *-ş* (Pentru *-ş* compară *linguşesc>ling*, *moleşesc>moale*). Dar etimologiea este pentru cazul de faţă indiferentă. Formele *cerşuĭ*, *cerşut* se găsesc numaĭ în limba veche. Formele *cerşiĭ*, *cerşit* se găsesc fără întrerupere dela cele maĭ vechĭ monumente literare pănă astăzĭ. Iată izvoarele limbiĭ vechĭ unde se găsesc *cerşit*, *cerşit*: Arsele nu *cerşiş*. ŞCH. 125.—Spăsenie *cerşiră* şi ispitiră prorocii. VOR. 140.—*Cerşişi* sîngele loru. ŞCH. 23.—Tarii *cerşiră* sufletul mieu. ŞCH. 166.—*Cerşitŭ* domnul şi auzi-me. ŞCH. 99.— Focul cel ce *cerşitu* întru zilele cealea ponile. VOR. 131.—Tinăr fuiŭ şi amu înbătrîniiŭ şi nu văzuĭ dereptul lăsat, nece sămînţa luĭ *cerşitori* pîine. COR. 96; ŞCH. 114 (Νεώτερος ἐγενόμην, καὶ γὰρ ἐγήρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλελειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους). —Găsind pre un boĭer moscal... şi zicînd că *ar fi cerşit*,... ĭ-aŭ tăĭat capul. LET.2. III. 192.—Şi acum ĭată ce face Tiktin. Nu ştiŭ pentru ce, dar şi-a închipuit că formele *cerşuĭ*, *cerşut* aparţin verbuluĭ *cer*,

ïar nu verbuluï *cerşesc*, ïar pe verbul *cerşesc* cu formele sale *cerşit, cerşit* şi l-a închipuit ca format de abïa în secolul XIX, ca un neologizm (erst in diesem Jahrhundert erschlossen). Fiind aşa, trebuïa să se scape de formele *cerşit, cerşit* din limba veche înşirate maï sus, dintre care el cunoaşte numaï pe LET.2 III. 192, VOR. 140, VOR. 131. Şi ïată cum se scapă de dînsele: LET.2 III. 192 este o greşală de zeţar, ïar VOR. 140, VOR. 131 sînt *obscure* (dunkel !). Dar locurile ŞCH. 125, ŞCH. 23, ŞCH. 114, ŞCH. 166, ŞCH. 99, COR. 96? Sigur că tot *obscure* (dunkel). Aşa chip de a trata materialul uneï limbï à la cavalière, maï rar!

7. Dacă pe de o parte, cum am văzut sub numărul precedent, T. consideră ca neologizme cuvinte străvechï, pe de altă parte cuvinte foarte întrebuinţate astăzï le consideră ca aparţinînd limbiï vechï. De ex. cuvîntul *cevaş*, pe care de altfel un Romîn n-are trebuinţă să l caute prin cărţï pentru a-l constata că trăeşte, îl găsesc întrebuinţat în următoarele izvoare moderne: OGL. 101, BA. TIL. 11, P. PO. I. 104, O. I. 82, O. III. 272, GH. A. 566, GH. S. 695, COŞ. F. 93, P. P. A. 162, P. P. I. 407, P. M. 60, EC. 117. Cu toate acestea T. declară că cuvîntul aparţine limbiï vechï, ïar unicul izvor modern pe care-l cunoaşte, P. P. A. 162, îl consideră ca arhaizmu!

8. Greşelile de sub **6** şi **7** se bazează în parte pe sărăciea de material, pe sărăciea de exemple, de care dispune autorul şi pe care caută să o ascundă supt aparenţele unuï om, care nicï nu maï ştie ce să facă cu mulţimea materialuluï, de care dispune. Iată cum am putut eŭ constata acest lucru.

De mult observasem, în amănunţita lectură pe care am făcut-o dicţionaruluï luï Tiktin, că acest autor are doŭă modurï curioase de a cita izvoarele. 1. Cînd nu dă nicïo citaţie din vreun izvor, probează existenţa cuvîntuluï prin *Qu.*, adecă *Quellen, izvoare.* Ce să fie aceste *izvoare*, pe care le are la îndămînă autorul, dar din care *nu vrea* să facă nicïo citaţie? Să fie dicţionarele? Nu, căcï pe acestea le citează cu *Wbb.*, adecă *Wörterbücher.* Să fie comunicaţiï din partea a diferite persoane? Nu, căcï pe acestea le citează cu *Com.* Apoï atuncï ce să fie? Sigur că locurï din scrierï, citaţiï din autorï, pe care autorul le are supt ochï scrise în bilete, dar din care nu vrea să ni comunice nicïuna. Ştiï, de multul material, pe care-l are la dispoziţie, autoruluï i-ï adesea lehamite, şi de aceïa de multeorï nu maï vrea să citeze din el nimic în special, ci-l citează numaï aşa în general, *Quellen.* De ex. «Călţui (a), prez.-ţuesc, v. trans., pop. Zorzausen. Quellen», ca cum ar zice «pentru cuvîntul *cîlţuesc* am o mulţime de citaţiï, dar nu maï spun nicïuna, căcï m-am plihtisit de atîtea citaţiï». Cu toate acestea puternice bănuele am că autorul n-a avut la îndămînă nicïo citaţie. Iaca, maï întîiŭ, cuv[illegible] deminu-tiv[illegible] *aniniş*,

argăseală, *argea*, *ariceală*, *aricĭŭ*, *armasar*, *arsenică*, *arţar*, *aşchiez*, *aşternut*. Toate aceste cuvinte sînt foarte importante şi, ca să atrag atenţiea asupra cîtorva în special, *altîngic* (cu variantele *atingic*, *allangic*, *altîngea*, *altanîc*, *aptangic*) e planta care se maĭ chĭamă *călţunaşĭ*, *condurul doamneĭ*, *tropaeolum majus L.*, *capucine*, turc *altynğyq chrysanthème* Zenker 87 b; *argea* are maĭ multe înţelesurĭ, dar cel maĭ important din toate este acel comunicat luĭ Hasdeu de un corespondent dela Neamţ —Uscaţiĭ, ~ se numeşte tot materialul lemnos la clădirea uneĭ case, afară de păreţi: de ex. costoroabele, grinzile, căpriorii şi leaţurile; tot aşa la o şură saŭ alt acaret', cel maĭ important, pentrucă până la dicţionarul luĭ Hasdeu era cel maĭ puţin cunoscut; *aricĭŭ* are maĭ multe înţelesurĭ, între altele unul foarte important, acela de ,Bran! an Reben', dat de dicţionarul cel modest la formă, dar bogat, al luĭ Bărceanu, de unde l-a scos apoĭ şi Hasdeu; *arsenică* este o variantă a cuvîntuluĭ *arsinic* şi pe această variantă Hasdeu a făcut-o cunoscută după corespondenţi din Moldova şi din Transilvania, ĭar cuvîntul *arsinic* e cunoscut din BR. 176 (unde e tipărit greşit *arşinic*), înseamnă planta *lychnis chalcedonica L.*, *lychnide de Chalcédoine*, *croix de Jérusalem* ou *de Malte*, *Lichtnelke*, *brennende Liebe* şi e derivat probabil prin *-nic* din *ars*, participĭul luĭ *ard* (floarea aceşteĭ plante este roşie ca focul); *arţar* e arborele *acer platanoides L.*, *érable*. Dar nu numaĭ acestea, ci, cum am spus, toate cuvintele de maĭ sus sînt importante şi meritaŭ să fie probate cu citaţiĭ precize, ĭar nu numaĭ în general cu *Qu*. Numaĭ că n-a avut citaţiĭ de felĭŭ, altfelĭŭ nu se explică lucrul. Dacă însă n-a avut citaţiĭ, cum a putut cunoaşte cuvintele? va întreba lectorul. Apoĭ cuvintele fusese înregistrate înainte de Tiktin, şi cu tot aparatul, de Hasdeu, şi probate orĭ cu comunicărĭ din partea corespondenţilor (*agurizar*, variantele luĭ *agtică*, *altîngic*, *argea*, *arsenică*, *aşternut*), orĭ cu citaţiĭ din autorĭ (deminutivele luĭ *albină*, *albiţă*, *alunat*, *amăreală*, *aniniş*, *ariceală*, *ariĭŭ*, *armasar*, *arţar*, *aşchiez*). Aicĭ avem de făcut două observaţiĭ maĭ înainte de a trece maĭ departe. 1. Tiktin foarte des citează ştirile date de corespondenţiĭ luĭ Hasdeu (sub forma *H. Com.*), şi fiindcă aceste ştirĭ sînt foarte multe şi fiindcă apoĭ Tiktin nu lasă din ele nimic la o parte, de frică să nu-ĭ fie dicţionarul maĭ sărac decît acel al luĭ Hasdeu, rezultă de aicĭ că citaţiile *H. Com.* se găsesc cu miile în dicţionarul luĭ Tiktin. 2. Citaţiile din autorĭ ale luĭ Hasdeu la cuvintele însemnate de Tiktin cu *Qu.* sînt din nişte autorĭ pe care Tiktin nu putea să-ĭ consulte. Aşa Hasdeu pentru deminutivele luĭ *albină* (,*albinuţa or albiniţa*, *albinica*, *albinioara*, *albinea*') citează pe Ieromonah Macarie. 1778, Dicţionar slavo-romîn, manuscript în biblioteca centrală din Bucureştĭ (Tiktin zice: ,*Dem. albiniţă*, *-nică*, *-ucă*, *-nioră*, *-niţă*. *Qu*'.!); pentru *alunat* Contemporanul, care lipseşte din lista operelor consultate de Tiktin; pentru *aniniş* documente inedite din arhivele statuluĭ; pentru *ariceală* un tratat de medicină populară

manuscris din sec. XVIII în arhivele statuluĭ; pentru *amăreală* și *aricĭŭ* pe Dr. Brandza Prodromul floreĭ romîne, ĭar Tiktin pe vremea cînd scria pe *amăreală* și pe *aricĭŭ* nu cetise încă lucrarea luĭ Brandza și nicĭ macar lista publicată de acesta în Columna anul 1882 nu o consultase, cum se poate vede din lista scurtărilor publicată la inceputul primeĭ fascicule; pentru *argăseală, aricĭŭ, așchiez* Hasdeu însuș citează alte lexice (Costinescu, Bărceanu). Se vede că, pe de o parte, din cînd în cînd a găsit de cuviință Tiktin să întrerupă citațiile *H. Com.*, pentruca să nu se pară lectoruluĭ că prea din cale afară de mult material împrumută din comunicările corespondenților luĭ Hasdeu, și să considere acele izvoare ca niște comunicărĭ ale sale proprii; ĭar pe de altă parte a considerat ca ceva rușinos să mărturisească că un alt lexicograf a consultat cărțĭ tipărite și manuscripte, pe care el—Tiktin—nu le-a consultat și să zică de pildă, „*alunat*, adj. ochĭ alunațĭ, Glotzaugen. Hasdeu aus Contemporanul II 654". De aicĭ până la a lua citațiile din Hasdeu fără a cita pe Hasdeu nu e decît un pas. Cînd voĭŭ proba că acest pas într'adevăr l-a făcut Tiktin, apoĭ îmĭ va acorda lectorul că am avut drept să explic pe *Qu.* al acestuĭ autor așa cum am făcut maĭ sus. Eĭ, ĭată ce se întîmplă. Și Tiktin și Hasdeu aŭ cetit și extras pentru dicționarele lor psaltirea în versurĭ a luĭ Dosoteĭŭ, decît numaĭ Hasdeu a cetit-o în manuscriptul dăruit de Dosoteĭŭ luĭ Duca Vodă (astăzĭ la biblioteca Academieĭ romîne), ĭar Tiktin a cetit-o, cum am cetit-o și eŭ, în ediția Academieĭ romîne, pe care Tiktin o citează DOS. PS. ÎN V. Manuscriptul cetit de Hasdeu are numerotate filele, nu paginile. Ediția Academieĭ are numerotate paginile. Hasdeu cînd citează, decĭ, citează numărul fileĭ cu adaosul de *a* orĭ *b* (recto, verso), de pildă Dosofteĭŭ 1673 f. 162 b Tiktin cînd citează, citează pagina din ediția Academieĭ, de pildă DOS. PS. ÎN V. 162. orĭ maĭ degrabă numărul psalmuluĭ, de pildă DOS. PS. ÎN V. PS. 77, 20 (vezĭ Dicționarul luĭ Tiktin sub *apătoșa*). Acum este în romînește un cuvînt *aesta*, un pronume. Eŭ am pentru el următoarele probe: VA. 221_1; DOS. PS. 311; MAR. VRĂJĬ 208; ȘEZ. II. 29; ȘEZ. II 112; SB. P. 178; SB. P. 196; SB. P. 307; FRÎNCU M. 76. Hasdeu are următoarele probe: Dosofteĭŭ 1673, f. 162 b; un document din Iași 1588, publicat în CUV. I. 192 Tiktin are următoarea probă: DOS. PS. ÎN V. 162 b Adecă Tiktin n-avea nicĭo probă, a luat pe una din cele două ale luĭ Hasdeu fără să citeze pe Hasdeu, a dat-o drept a sa, ca cu[m] ar fi găsit-o el în psaltirea luĭ Dosoteĭŭ ediția Academieĭ, [u]itat însă că Hasdeu citează după file, ĭar el citează după paginĭ orĭ după numărul psalmuluĭ, și s-a prins cu... *furătura*, căcĭ aceasta se chĭamă *furătură*, *plagiat* Acum cred că lectorul se va fi convins că acel *Qu.*, pe care-l găsim la tot pasul în dicționarul luĭ Tiktin, nu înseamnă niscaĭ bogate izvoare, din care autorul renunță de a face cunoscut vreunul, ci tocmaĭ lipsa de izvoare: Tiktin cînd găsește un cuvînt la un pred[...] [...]n izvor pe c[...] [...] oare-

care, îşĭ dă aerul că ar ave probe multe, dar nu vrea să le maĭ arăte.

2. Dar să trecem la celălalt mod curios de a cita izvoarele. El consistă în aceĭa că niciodată T. nu mărturiseşte că ar avea puţine exemple, ci totdeauna, oricît de puţine exemple ar da, zice *z. B.*, *de exemplu*, dîndu-ni să înţelegem că maĭ are şi altele. Eĭ bine, eu am un puternic motiv de a crede că foarte adeseorĭ, acolo unde T. zice *z. B.*, lăsînd pe lector să creadă că autorul ar ave maĭ multe exemple la dispoziţie, a dispus numaĭ de un singur exemplu. Iată care este acest motiv. Cuvîntul *cîrmoajă* e un substantiv f., care are pluralul *cîrmoaje* şi *cîrmojĭ*. Inseamnă ‚*coajă uscată de pine*' ŞEZ. V. 58. Am pentru el următoarele izvoare: CO VIII r. 9; SB. P. 170; ŞEZ. I 96; ŞEZ. V. 90. In special locul SB. P. 170 sună aşa: «S'aŭ fost pus amîndoĭ la masă şi aŭ ospĕtat. Cînd la urmă, li-aŭ rĕmas vro *cîteva cîrmojĭ*.» T. zice: ‚Gew. pl. masc. z. B. Sbiera Pov. 170 (la urmă le-aŭ rĕmas vr'o *câţiva cârmojĭ*)'. Exemplul din SB. P. 170 dat de Tiktin e greşit, în text stă aşa cum am scris eŭ: ‚*cîteva cîrmojĭ*'. Va să zică, din întîmplare Tiktin însuş orĭ altcareva, cine va fi fost acel care ĭ-a scos citaţiea din SB. P. 170, a greşit de a scris *cîţiva* în loc de *cîteva*. Pe acest *unic* exemplu T. se bazează pentru a schimba genul luĭ *cîrmoajă*, însă în loc de a afirma lucrul cu jumătate de gură şi a zice: ‚*cîteodată* ~ e şi masculin la plural, căci ..', el zice ‚de obiceĭŭ ~ e şi masculin la plural, de exemplu...'

Silinţă de a păre maĭ mult decît este, chĭar cu preţul de a-şĭ *însuşi*, *fără să mărturisească*, munca altuĭa, ĭată ce înseamnă *Qu.* şi *z. B!*

9. Toate greşelele înşirate pănă acum se explică prin lipsa de pregătire a autoruluĭ pentru o asemenea sarcină. Limba romînească e limbă grea şi cine vrea să-ĭ cunoască o parte din secrete trebue să se înarmeze din vreme cu multe lucrurĭ. In special lexicograful, care are pretenţiea de a face un dicţionar etimologic al aceşteĭ limbĭ, are trebuinţă 1) să cunoască macar cît de cît *toate* limbile, din care a făcut împrumuturĭ limba romînească şi 2) să ştie atît de bine cît pot permite mijloacele de până astăzĭ istoriea sunetelor romîneştĭ. Aceste cunoştinţĭ lipsesc însă luĭ Tiktin. Dintre limbile anume, care aŭ influinţat mult limba romînească, sînt limba slovenă, sub forma eĭ veche şi medie, şi limba turcească. Şi Tiktin nu ştie nicĭ slavoneşte, nicĭ turceşte. Este un cuvînt romînesc, un verb, *clatin*, care are variantele *clătin*, *cleten*, *cletin*, *cleatăn*, şi al căruĭ etymon e obscur. Nu e vorbă, deja Cihac l-a pus în legătură cu *clătesc*, sloven *klatiti* quatere, pulsare, dar *-in*, *-en*, elementul derivativ dela sfîrşit, te pune în încurcătură, căcĭ un sufix derivativ verbal de acest fel nu există în romîneşte. Incurcătura exista însă, pentru că nu ştiaŭ lexicografiĭ de maĭ înainte sloveneşte. Tiktin, care ştie, ĭ-a dat de capăt. După Tiktin anume *clatin* trebue pus ... *klatewĭ* al luĭ *klatiti*. Şi în legătu...

cum a aflat Tiktin acest participiŭ trecut pasiv al luĭ *klatiti*, *klatenŭ*? A luat sufixul *-enŭ* al participiuluĭ trecut pasiv, l-a lipit la radicalul infinitivuluĭ *klat-iti*, şi gata! Decît, dacă ar fi limba slovenească *volapuk*, ar şti şi Tiktin sloveneşte, din nenorocire însă nu e. Limba slovenească, ca toate limbile, afară de volapuk, nu e o limbă compusă din bucăţĭ neschimbate, cu care aĭ opera ca cu nişte cubuşoare, aşa că să eĭ pe ista de icĭ şi să-l puĭ lîngă ceala de dincolo; bucăţile celea în limba slovenească se schimbă la faţă după locul unde le puĭ, şi—aicĭ e greul—acea schimbare la faţă trebue să o înveţĭ înainte de a te încerca să afli secrete de ale limbiĭ romîneştĭ cu ajutorul limbiĭ slovene. Şi ĭată, în cazul de faţă bucăţica *klat-*, cînd o lipeştĭ la *-enŭ*, se schimbă în *klaşt*, aşa că participiul trecut pasiv al luĭ klatiti sună, al naibeĭ, *klaşten*! — In DION. 185 sună un loc aşa: ‚S-aŭ dus la *arnăutchiŭ* de şĭ-aŭ strîns oaste.‘ Acest *arnăutchiŭ* a frămîntat mult pe Tiktin: Oare ce să fie? La urmă s-a hotărît să considere pe *arnăutchiŭ* ca un nume comun, să-l traducă cu *Standort der Albanesen* şi să-l explice ca un derivat turcesc din *Arnăut* prin sufixul *-ki*, pentru care trimete la Zenker 782 b. Aceasta e o culme. Să daŭ îndată lectoruluĭ o idee printr-o comparaţie. Presupuneţĭ, mă rog, că aş face eŭ un dicţionar al limbiĭ germane, că ar trebui să ştiŭ macar cît de cît şi franţuzeşte, pentrucă limba germană are multe împrumuturĭ din franceza, că aş ajunge la o citaţie dintr-un autor german care ar suna aşa: ‚Sie gingen nach *Goderville* um neue Mannschaft auszuheben‘, şi aş rămîne în încurcătură cu privire la Goderville, oare ce să fie? M-aş hotărî apoĭ să consider pe Goderville ca nume comun, l-aş traduce cu *staţica Goţilor* şi l-aş explica ca un derivat romanic din *Goder-* prin sufixul *-bilis*. Mĭ-ar zice lectorul, sigur, «D-ta — fie mie acelo — habar n-aĭ de franţuzeşte. D-apoĭ cine nu ştie că *-ville* din *Goderville*, *Longueville*, *Doudeville*, *Ourville*, *Grainville*, *Contrexéville*, *Philippeville*, etc. este *ville*, care înseamnă *oraş*?» Da, eŭ aş fi atuncĭ un om care aşa de bine aş şti franţuzeşte, încît şi pe *ville* ar trebui să-l caut în dicţionar, ca să ştiŭ ce înseminează. Intocmaĭ aşa ştie Tiktin turceşte, adecă de feliŭ. Nu ĭ cere nimenĭ, negreşit, să ştie turceşte ca un hoge, orĭ aşa de bine, încît să citească lesne o pagină. I se cere însă numaĭ decît să fi învăţat o gramatică din scoarţă în scoarţă şi să fi cetit o crestomatie, macar cît de mică, macar de 20 de paginĭ. In asemenea caz ar fi ştiut îndată că *köĭ* înseamnă sat, Zenker 780 c, şi că *Arnăutchiŭ* înseamnă *satul Arnăuţilor*, şi că acest *köĭ* e tot aşa de ĭubit la Turcĭ pentru a forma nume de localităţĭ, ca şi *ville* în Normandia, căcĭ ĭată numirĭ de pe malurile Bosforuluĭ: *Ieni-köĭ*, *Rumeli-köĭ*, *Arnaut-köĭ*, *Orta-köĭ*, *Iedikule-köĭ*, *Makry-köĭ*, *Ingir-köĭ*, *ğengel-köĭ*, *Betlerbeĭ-köĭ*, *Kadi-köĭ*!

Dar nu numaĭ sloveneşte şi turceşte nu ştie Tiktin, dar — ceia ce e maĭ curios — nu ştie nicĭ istoriea sunetelor romîneştĭ. Zic *m*... sunetelor ... anische

Philologie, care aveaŭ pretenţiea oarecum să facă răsuflate studiile—capo d'opera—ale luĭ Miklosich asupra chestieĭ (Ceĭa ce nu s-a întîmplat, doamne fereşte). Este un cuvînt romînesc, un adĭectiv, foarte întrebuinţat, dar forte obscur în originea luĭ, *bălan*. Alăturĭ cu acest cuvînt maĭ este altul, maĭ puţin întrebuinţat, dar tot aşa de obscur în originea luĭ, adĭectivul *băl* (blond, cu părul galbăn, cu obrajiĭ albĭ). Intre alţiĭ şi-a dat şi Laurian părerea asupra originiĭ acestor doŭă cuvinte. Anume pentru el *băl>bellus*, ĭar *bălan>băl+-an*. *bĕllus, bĕlla* însă, conform cu alunecarea sunetuluĭ romînească, trebuĭa să dea naştere în unele dialecte luĭ *bĭél; bĭá*, ĭar în altele, de pildă în cel moldovenesc, luĭ *ghél, ghĭá*, din care apoĭ un derivat prin *-an* trebuĭa să sune *bĭelán, ghelán*, şi niciodată *bălán* *). Aceasta e simplu, ca 2+2=4. Laurian pe vremea luĭ n-avea de unde şti aceste lucrurĭ. Pentru noĭ iştĭ de astăzĭ ele sînt însă elementare. Şi cu toate acestea Tiktin (sub *băl*) reĭa părerea luĭ Laurian şi o sprijine în chipul următor: ‚Dupăcum în *sĕptem<sĭépte, şépte ĕ* s-a prefăcut în *ĭé*, pentrucă a fost accentuat, învremece în *septimána<săptămínă* el a rămas neprefăcut în *ĭe*, pentrucă n-a fost accentuat; tot astfel în *bellán bĕl-* a avut un *ĕ* scurt, dar neaccentuat, şi deci n-a avut de unde să se nască diftongul *ĭe*, care diftong însă trebuĭa să se nască în *bèllus*, unde *ĕ* era accentuat. Şi s-a putut chĭar întîmpla că *bălan* şi alte derivate de acest soĭŭ din acelaş *bell-*' neaccentuat, precum *bălăŭ, bălóĭŭ, bălúţ*, să fi înfluinţat asupra luĭ *bĭél* cel vechĭŭ şi să-l fi prefăcut în *băl*, astfel că *băl* de astăzĭ n-ar fi imposibil de raportat la latinul *bellus*'. Argumentarea luĭ Tiktin este însă falşă. Anume *sĕptem* şi *septimána* sînt cuvinte *latineştĭ* amîndoŭă, şi pe vremea cînd în *limba latină* a avut loc fenomenul prefaceriĭ luĭ *ĕ* scurt accentuat în *ĭé*, *sĕpte* a devenit *sĭépte*, ĭar *septimána* a rămas *septimána*, fireşte. Şi apoĭ aŭ intrat aceste cuvinte în faza romanică de dezvoltare, şi în special pe teritorĭul romînesc *sĭepte*, fiindcă a avut diftong, a născut pe *şépte*, ĭar *septimána*, fiindcă n-a avut diftong, a păstrat pe *s* neprefăcut în *ş* şi a născut pe *săptămínă*. La *béllus* şi **bellán* presupusul orĭ **bellăŭ*, **bellóĭŭ*, **bellúţ* presupusele, avem a face cu un cuvînt *latinesc* de o parte şi cu cuvinte *romîneştĭ* de altă parte. Pe vremea cînd *ĕ* accentuat din *bĕllus* se prefăcea în *ĭé*, cuvintele romîneştĭ nu existaŭ! Limba romînă a primit dela limba latină numaĭ pe *bĭél*, ĭar pe celelalte le-a făcut ea prin *-án, -óĭŭ, -úţ* din acest *bĭél*, şi, decĭ, în caz cînd cuvinte ca *bălán, bălóĭŭ, bălúţ* s-ar fi derivat din *bellus*, apoĭ numaĭ decît ar fi trebuit să sune *bĭelán, bĭelóĭŭ, bĭelúţ*, orĭ, dialectal, *ghelán, ghelóĭŭ, ghelúţ*.

10. În urma celor văzute până acum se poate lesne explica în sfîrşit sărăciea de etimologiĭ noŭă, care ne întîmpină în

*) Acest cuvînt există: ‚De cină le-aŭ pus un mĭel *bĭel* sugarel'. BIB. 241.—‚Ţărancele din Dolj, adresîndu-se una cătră alta, în loc de „dragă Marie" saŭ „dragă Leancă" saŭ „dragă Ioană" obicĭnuesc a zice „*bĭa* Marie", „*bĭa* Leancă".

dicționarul luĭ Tiktin. Acest dicționar are pretențiea de a fi un dicționar etimologic, dar nu e aproape nimic în el, care să nu fi existat deja în lucrările antecesorilor. Această sărăcie de etimologiĭ noŭă Tiktin ar dori să fie considerată ca o sobrietate de judecată, ca un cumpăt de savant serios, care nu se avîntă în lucrurĭ nesigure cu una cu doŭă; în realitate e numaĭ consecința uneĭ culturĭ insuficiente și a uneĭ mințĭ nepregătite pentru o așa grea sarcină. Sper că din exemplele pe care le voiŭ da maĭ la vale, întărite prin considerațiile din paragrafele precedente, va rezulta definitiv această concluzie.

Maĭ întiiŭ cele maĭ ușoare etimologiĭ sînt pentru Tiktin greutățĭ inextricabile. CANCĬ e un adverb, înseamnă *de fel, nicĭ de cu..., minime, point du tout.* E pus totdeauna în gura Țiganilor (*Mănăstire? Hămisire! Toată ziŭa toc, toc, toc... dar mîncare *cancĭ*! CO. I. 405.—Și fugĭa [Țiganul cu căruța], mări, fugĭa, pă ulița satuluĭ, numărînd pariĭ garduluĭ, și poprele puțuntele, și lua sama și la nuele. Iar cînd ajungea la al zecelea, la halba [ĭapa] sub coadă că vijiĭa, halba *cancĭ!* ..nu maĭ putea MAR. SAT. 318*). E țigănescul *kanč*, *kanči*, *quidquam, ceva.* In legătură cu *na*, nu, însemnează *nimic*: ‚voĭ *na* pend'óŭ *kanč*,‘ n-a zis nimic, illa non dixit quidquam; *na* ĭ *kanč*, nu-ĭ nimic; *na* ĭ ma *khanči* osim mánro, non est mihi quidquam praeter panem.‘ Mik'osich Zigeuner V. 28. Ce zice Tiktin? ‚*Et.: Unbek.*‘, adecă etymon necunoscut. Necunoscut? Tiktin așteaptă să-ĭ vie etimologiile mură n gură.—CAȚAON. Substantiv m cu variantele *cațaun, cățăun.* Nume despreţuitor al Greculuĭ, *graeculus* (*Nu-mĭ maĭ pomeni de *cațaonul* cel de dascal. A. T. 366.—Cînd mă gîndesc la răposatul și auz chiuitul *cațaonuluĭ*, mă podidesc lacrămele. DEL. S. 17.—La crucea de ĭatagane de te aș prinde, *cațaoane*, să țĭ daŭ foc la fustanele, să scape țara de e'e! DEL. S. 177*). Grecul se maĭ numește de Romîn și *capră*, orĭ din cauza fuduiieĭ (cf. proverbul *capra pĭere de rîe și cu coada tot în sus șede*), orĭ din aceĭa că Greciĭ cresc de obiceĭŭ capre și în țara lor mînincă numaĭ unt de capră, brînză de capră. κατσίκι și κατσίκα înseamnă în neogrec capră, e un cuvînt cu sufix de deminutiv. *Bocrul* romîn, în gura căruĭa întîĭaș dată s-a născut cuvîntul, știutor de grecește, a înlocuit sufixul deminutival *-iki* prin sufixul augmentativ romînesc *-on*, *-un* (cf. *grăsun*, *căscăun*, *căpcăun*) și a format cuvîntul *cațaun*, ca cum ar fi zis *căproĭŭ, țap.* (Să se noteze că cuvîntul nu e popular, l-am găsit numaĭ în A. T., DEL. S., ZIL., B. ET.). Ce zice Tiktin? ‚*Et*: *Unbek.*‘!—CAZON. Adiectiv. Inseamnă *dela cazarmă, al statuluĭ*, de pildă, *cizme cazone*, *manta cazonă*, *chipiŭ cazon*, *pîne cazonă*, *viață cazonă*, chĭar, acum de curînd, *dicționar cazon*; *castrensis*, *publicus*, *de caserne*, *de l'état.* E rusul *kazónnîĭ* (scris *kazènnîĭ*), *al statuluĭ*, *al fiscului*, *al coroaneĭ.* Ce zice Tiktin? ‚*Et.*: Anscheinend zu *cazarmă*‘, adecă ‚probabil trebue pus în legătură cu *cazarmă*‘! —CETĂREZ, cu variantele *cetăr*, *ceter*, *ceatăr*, *ceater.* Verb transitiv. *I*... *ceva*; *alicuju*... *alicui*

loquendo reddere aures; *fatiguer les oreilles de q., rompre les oreilles à q. en parlant*. E derivat imediat dela *ceateră*, un instrument cu coarde oarecare, precum violină, chitară, cobză, alăută, maĭ în special violină, al căruĭ etymon e latinul (din greceşte) *cithara*. Astfel şi germanul *leiern* înseamnă *cînt din ceateră* şi *năucesc de cap pe cineva spunîndu-ĭ ceva*. Ce zice Tiktin? ‚*Et.: Unbek.*'!—CHIRCĂ. Substantiv f. ‚*Sapa ce se întrebuinţează la curăţitul burienelor*' DAMÉ T. 55 nota; *sarculum*; *serfouette*, *sarcloir*, *sarclet*. După DAMÉ T. cuvîntul se întrebuinţează în judeţul Constanţa. In Moldova el se găseşte ca nume de familie, de pildă în copilăriea mea trăĭa la Cerţăştĭ, sat în judeţul Tutova, plasa Corod, un ţăran, care fusese volintir, şi pe care-l chema *moş Ion Chircă*. E rusul *kirká*, acelaş înţeles ca în romîneşte. Cuvîntul e slav, un deminutiv prin *-ka* din **kirtŭ*, derivat prin *-tŭ*, sufix primar care formează substantive, din rădăcina *kir-*, *ker-*, *kr-*, taiŭ (grec κείρ-ω, κορ-μός, κέρ-μα, sanskrit kr-nami stîlcesc, omor; latin cur-tu-s, cor-t-ex), care apare în vechiŭ sloven *kora* cortex, *korĭ* cortex, *kratŭkŭ* brevis. Ce zice Tiktin? ‚*Et.: Unbek.*'—CÎVÎRGIC. Substantiv m. Un felĭŭ de oĭ, Tiktin din Gazeta săteanuluĭ XIV 445 (Dobrogia). E turcul *qyvyrğyq*, mouton à courte queue, Zenker 730 b. Ce zice Tiktin? ‚*Et.: Unbek.*'!

In al doilea loc, cînd se hotăreşte, rar, să-şĭ dea părerea asupra originiĭ vreunuĭ cuvînt, dă foarte des etimologiĭ de soĭul următoarelor. CHELBE Substantiv f. ‚O boală a pieleĭ capuluĭ, din cauza eĭ părul pică şi nu maĭ creşte' ŞEZ. III. 174. *Porrigo*. *Teigne*. Originea cuvîntuluĭ e obscură. Compară albanez *kel'p*, articulat *kel'bi*, puroĭŭ; *kel'p*, *kal'p* fac să putrezească; *kel'bem*, *kal'bem* put, putrezesc; *kal'bâtâ* putred, puturos; *kel'bâšoń* fac să miroase; *kel'bâsirâ*, *kal'b* murdărie. Aicĭ aparţine şi CĂLBEAZĂ cu variantele *calbază*, *calbează*, *călbază*, *gălbază*, o boală a oilor provenită din cauza unuĭ vierme, numit distoma hepaticum, care trăeşte în conductele de fiere ale ficatuluĭ, de unde trece şi în maţe şi în vasele sanguine; morbus e distomate hepatico; maladie des moutons provoquée par la douve; albanez *kăl'bază* acelaş înţeles. Aicĭ aparţine apoĭ grec κελεφός lepros, probat întîĭaş dată la Arcadios, arhiepiscop în Chipru, mort 596. Poate că avem a face cu un radical autohton albanez *kelb-*. Ce zice Tiktin? ‚Poate că e **calvia*, un presupus derivat din *calvus*, cu atracţiea luĭ *i* ca în *schimb excambio*'.—CALACATÎR. Substantiv m. (variantă *caracatîr*). *Papuc*, pe care-l plesneşte cineva din picĭor, cînd merge; *crepida*, *solea*; *pantoufle*. Originea e următoarea. Cuvîntul *catîr*, substantiv m., are două înţelesurĭ. 1. *Corcitură de cal cu magar*; *mulus*; *mulet*. 2. La plural. ‚Un felĭŭ de încălţăminte proastă' Costinescu. ‚Incălţăminte, der Schuh' Polizu. *Vilis usu detritus calceus*. *Savate*. E turcul *qatyr*, mulet, Zenker 682 a. Inţelesul 2 îţĭ aduce îndată aminte că pantofiĭ se chiamă în franceza *mules* şi în italiana *mule*, *catîre* adecă. Nu e vorbă, cuvintele francez şi italian aŭ fost puse în legătură cu *calcei* … coloarei *mullei*

aceşteĭ etimologiĭ deja Diez a rîdicat îndoele. *Pantoful* nu e nicĭ cal, nicĭ magar, nu e nicĭ *cĭubotă*, nicĭ *papuc*, ci e între amîndouă, o o corcitură, un *catîr*. Probabil înţelesul 2 al cuvîntuluĭ *catîr* există şi în turceşte, dar Zenker nu-l înregistrează. *Caracatîr* e un compus turc din *qara* prost, Zenker 699 a, şi din *catîr* 2. Din *caracatîr* a eşit *calacatîr* prin alunecarea sunetuluĭ. Ce zice Tiktin? ‚*Et: ca-la-catîr*'. Aţĭ înţeles? Adecă ‚o încălţăminte ca acea a catîruluĭ, ca copita catîruluĭ'. Da ce ce adecă tocmaĭ ca copita catîruluĭ, şi nu ca acea a caluluĭ orĭ ca acea a magaruluĭ, căcĭ tot copite-s toate, ba, dacă e pe aceĭa, copita catîruluĭ e cea maĭ bună din toate? Şi apoĭ ce chip de a deriva cuvintele: *ca-la-catîr*! Păcat că nu ĭ-a venit în minte Romînuluĭ maĭ des acest chip foarte simplu de derivare, căcĭ atuncĭ în loc de *şalvarĭ* am fi zis *calaturcĭ*, în loc de pantalonĭ *calanemţĭ*, etc. — CHELĂREL. Substantiv m. (variantă *chelărea*). O plantă, care se maĭ numeşte şi *ochelariţă*, *ochelarĭ*; *biscutella laevigata L.*; *lunetière, biscutelle*. *Chelărel* e **ochelărel*. *Chelărea* e **ochelărea*. Sînt derivate, ca şi *ochelariţă*, *ochelarĭ*, din *ochelarĭ*. O derivare analoagă prezintă şi numirea franceză a planteĭ *lunettière* şi cea germană *Brillenkraut*. Planta prezintă oarecare asămănare cu *ochelariĭ*. Ce zice Tiktin? ‚*Wohl zu chelar*[2],' adecă ‚foarte probabil e derivat din *chelar*[2].' Şi ce înseamnă *chelar*[2]? E cuvîntul care maĭ are variantele *cheler*, *chiler* şi înseamnă *locul unde-şĭ ţine cineva proviziile de tot felul*, *cellarium*, *cellier*. De abĭa de crezut! — CĬOCLEJEL. Substantiv m. Este un cuvînt *cĭucleag* (variantă *cĭocleag*), substantiv m., pl. *cĭuclegĭ* (*cĭoclegĭ*), probat în DAMÉ T. 63 şi înseamnă *cĭocan*, *tulean*, *cĭocălăŭ*: După ce se tae *hlujanul* (*hlujul*, *strujanul*) popuşoĭuluĭ (porumbuluĭ), maĭ rămîne o bucată dintr-însul scurtă înpreună cu rădăcina, acea bucată se numeşte *cĭocan*, *tulean*, *cĭocălăŭ* şi *cĭucleag* (*cĭocleag*); *caulis zeae aridus imus*, *qui zea messa in agro terrae infixus manet*; *extrémité inférieure de la tige séchée du maïs*, *qui reste plantée dans la terre après qu'on a coupé la tige du maïs*. E un deminutiv al luĭ *cĭocălăŭ*, un derivat din *cĭocălăŭ* prin sufixul deminutival *-eag*. Acest cuvînt *cĭucleag* (*cĭocleag*) are o variantă, născută prin analogiea pluraluluĭ, anume *cĭoclej*, substantiv m., pl. *cĭoclejĭ*, şi această variantă mĭ-a făcut-o cunoscută părintele Marian. Acum, orĭ din varianta *cĭoclej*, orĭ din *cĭocleag* (căcĭ rezultatul din punct de vedere al sunetelor acelaş trebuĭa să fie), s-a derivat prin *-el*, sufix deminutival, un deminutiv, *cĭoclejel*, care e deminutiv în prima linie al luĭ *cĭocleag* şi deminutiv în a doŭa linie al luĭ *cĭocălăŭ*. Acest cuvînt *cĭoclejel* are doŭă înţelesurĭ. 1.=*Cĭucleag*. MAR. O. I. 313. 2. O pasăre, care se maĭ chĭamă *ochĭul boului*, *înpărătuş*, *înpăraţel*, *şofrac*, *şofrăcuţ*, *gătejel*, *bourel*, *sfredeleac*, *sfredelaş*, *sfredeac*, *sfredeluş*, *sfedeluş*, *înpăratul păsărilor*, *piţ-înpărătuş*, *panclaruş*, *parantuş*, *ţanţaruş*, *pănţăruş*, *curtubeş*; *troglodytes parvulus Koch*; *roitelet*, *fourre buisso*[...] pasărea troglo[...] *gătejel*, ‚petre[...]ascurĭ,

pintre crengĭ, prin tufarĭ' MAR. O. I. 314. Ce zice Tiktin? ‚*Et.*: deminutivul luĭ *cĭoclaș*'. Dar *cĭoclaș* ce e? După Polizu *cĭoclaș* inseamnă *cărucer*, adecă vizitiul uneĭ căruțĭ, omul care transpoartă oamenĭ și lucrurĭ cu căruța orĭ și cu altfel de trăsură; auriga; voiturier

In al treilea loc, tot ce găsește pela alțiĭ în materie de etimologiĭ îș însușește, fără să pomenească locul de unde a supt, așa ca lectorul să-șĭ închipuiască că are a face cu descoperirĭ de ale luĭ Tiktin. Negreșit, este imposibil, ba chĭar ridicul, ca un lexicograf să arăte paternitatea tuturor etimologiilor și să zică de pildă *om*>*homo* (Cihac), *leg*>*ligo* (Buda), *bat*>*battuo* (Hasdeu). Dar cu toate acestea, maĭ ales cînd e vorba de limba romînească, al căreĭ studĭu e încă în fașă, tot trebue lexicograful să pomenească pe cel căruĭa ĭ-a venit întîiŭ în minte—nu că *leg*=*ligo*, căcĭ aceasta și un copil știe—ci alțceva maĭ greŭ *). Așa, de pildă, sub cuvîntul *conopiștiriță* spune Tiktin: ‚probabil slav konoplja cînepă + štúreț grier, adecă grier de cînepă'. Aceasta i se pare luĭ Tiktin foarte simplu, fiindcă a aflat-o dela altul; dar eŭ socot că acel altul ar fi meritat să fie pomenit de un lexicograf care rămîne uĭmit înaintea luĭ *cazon* și derivă pe *calacatîr* din *ca-la-catîr*. La *alandala* spune Tiktin: ‚neogrec ἄλλα ἀντ' ἄλλα'. Scurt și simplu, pentrucă a aflat dela altul, dar nu s-a gîndit oare Tiktin că el, cel precaut, pentru care până și *cauci* este un secret veșnic, ar fi putut rămîne cu *alandala* dinainte un an de zile fără să-ĭ dea de capăt, dacă nu ĭ-ar fi spus altul? Și nu s-a gîndit el că inbucătura e prea mare, pentru ca să o inghită așa fără să mulțămească? Cu atît maĭ mult ar fi trebuit să facă aceasta Tiktin, cu cît, cînd i se întîmplă și luĭ rar pe icĭ colea să găsească ceva prin propriile forțe, face o gură și o jubilare pare că cine știe ce e. Să daŭ un exemplu. Cum că T. ișĭ inchipuește că *cîrneleaga* este a noŭa săptămînă inainte de paștĭ, învremece ea este a zecea săptămînă, am văzut sub § 3, ĭar cum că etymon acestuĭ cuvînt este *carne* + *leagă* am spus eŭ deja în Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 96. Tiktin adauge dela dînsul următoarea explicare: ‚*cîrneleagă* trebue să fi insemnat dela capul loculuĭ ultima zi din a noŭa săptămînă inainte de paștĭ, adecă lăsatul de carne'. Și se intîmplă că, după cîtăva vreme, află T. din Almanahul macedo-romîn, Bucureștĭ, 1903, pag. 3, că la Macedoromînĭ *cîrleăgă* inseamnă tocmaĭ lăsatul de carne. Răpede se apucă atuncĭ autorul și la Suplement face următorul adaos în ce privește pe *cîrneleagă*: «Presupunerea mea că *cîrneleagă* la inceput a insemnat ultima zi din săptămîna cărniĭ găsește o *strălucită* confirmare în faptul că macedoromînul *cîrleagă* are tocmaĭ acest înțeles.» Par că ar fi vorba de teoriea gravitățiĭ orĭ de sistemul luĭ Kopernik! Cu atît maĭ

*) Nicĭ nu maĭ vorbesc de cazul, cînd cineva publică studiĭ etimologice fragmentare, de pildă etimologiĭ izolate orĭ seriĭ de etimologiĭ prin reviste, căcĭ atuncĭ acel cineva are vădit pretențiea de a face descoperirĭ, și orĭcine in[...] dă dreptul disconeritor al unor lucrurĭ [...]graf. descoperi[...]

mult apoĭ ar fi trebuit T să pomenească pe icĭ colea locurile de unde a cules datele etimologice maĭ interesante, cu cît cîteodată face pomenirĭ tocmaĭ unde nu trebue. De exemplu. La *clocoĭŭ* spune că vorba e obscură (firește că pentru T.), dar găsește de cuviință să pomenească că Gaster a comparat pe turcul-pers *čokadar* lacheŭ. La *crăciun* spune că vorba e obscură, dar pomenește părerea luĭ Schuchardt că ar fi *Christi jejunium* (Aceasta e cea maĭ puțin verisimilă din toate părerile asupra etimologieĭ cuvîntuluĭ într-adevăr obscur *crăciun*). La *boare*, în Suplement, pomenește de Romania XXVIII, 91. Și ce-ĭ în Romania XXVIII, 91? O prostie, ce poate altceva să fie? La *codru*, în Suplement, citează părerea luĭ Meyer-Lübke din Litteraturblatt XXII 299. Și ce spune acolo Meyer-Lübke? Că cuvîntul *codru* bucată nu este latinul *quadrum*, cum susține un specialist romîn, ci latinul din Dalmatia și Illyria *codrum*, pentru care citează pe *κόδρα* din Corpus glossariorum II. 351, și pentru care de mult încă citase bĭetul Cihac pe *κόδρα* mediogrec și pe *codra* mediolatin. Decît numaĭ atîta lucru deosebește pe bĭetul Cihac de o parte și pe Tiktin—Meyer-Lübke de altă parte, că în vreme ce bĭetul Cihac separa cuvîntul *codru*, ce înseamnă bucată, de cuvîntul *codru*, ce înseamnă munte, pădure, și deriva pe cel dintîĭŭ din grecul-mediolatin *κόδρα-codra*, ĭar pe cel de al doilea îl identifica cu albanezul *kódrë* și-l considera ca un element băștinaș, învățațiĭ Tiktin — Meyer-Lübke zvîrl ĭarăș la un loc cele două cuvinte. De unde vine oare această părtinire a luĭ Tiktin pentru unele izvoare, care nu merită să fie citate? Eŭ cred că din două pricinĭ. Maĭ întîĭŭ citează T. izvoare fără importanță, pentruca lectorul să creadă că pe aĭurea, pe unde autorul tace mulcom, avem de a face tot cu descoperirĭ de ale autoruluĭ. Apoĭ sînt uniĭ specialiștĭ romînĭ așa de aprigĭ, cînd e vorba de măruntelele lor descoperirĭ științifice, încît, macarcă eĭ înșiși *împrumută* depe unde pot și tac chitic, fac gălăgie mare cînd se atinge cineva de păcătosul lor peculium. Unul din eĭ scria maĭ acum cîtva timp cam așa: „Citesc cu mirare în cartea... D-luĭ *P.* cum că ar fi aflat din gura D-luĭ *S.* că adverbul romînesc *curînd* își are originea în gerundĭul verbuluĭ *curro*, *currendo*. D-apoĭ bine, protestez, și apelez la memoriea D-luĭ *S.*, pe care o știŭ că e destul de puternică. Acum șapte anĭ în urmă, îmĭ aduc aminte ca acum, eram eŭ și cu Dl. S. la café Soufflet in Paris, îmĭ aduc aminte ca acum, eŭ beam o cafea și D-sa mînca o înghețată de lămîe. Era foarte preocupat și l-am întrebat ce are. «De mult mă gîndesc, mĭ-a răspuns, ce origine să aĭbă cuvîntul *curînd*. Obscură vorbă, nu ĭ-am dat de capăt. Cine va afla mare meșter va fi.» Și m-am gîndit eŭ o săptămînă în capăt, și am aflat. D-l S. a putut uĭta, dar eŭ, care m-am chinuit, n-am uĭtat. Am făcut însă răŭ că am spus descoperirea D-luĭ *S.* Îl credeam altfel de om. Nu-mĭ puteam închipui că se va mîndri într-o zi cu penele altuĭa. Protestez încă odată în numele dreptățiĭ." Înțelege lesne lectorul că de asem[...] cel maĭ fără [...]sit citat

decît odată ori de două ori, aceasta provine nu din cauză că n-ar fi voit T. să-l citeze, ci pentrucă, cu toată dorința lexicografului de a găsi în pomenitul specialist romîn ceva original, n-a putut găsi decît aproape nimic. Sînt alți oameni însă chilani (ori așa par o bucată de vreme) iaca eu. Unul *a împrumutat* de la mine 1. că ,în inscripțiile din Dacia nu se găsește nimic ce ar fi special romînesc', 2. că ,*zină* vine din *divina*' și 3. că ,*gîur* vine din γῦρος'. O, a mai *împrumutat* mult, a *împrumutat* tot ce a găsit în volumul meu *Principii de istorica limbii*, dar pentru moment nu ne interesează decît cele trei plagiate pomenite Și se apucă un demn coleg al specialistului în chestie și într-un raport cetit înaintea unui savant corp relevează plagiatele 1 și 2 ca descoperiri ale specialistului. care pe baza lor a și fost numit într-un înalt post (vezi cap. I al studiului de față); și se mai apucă apoi acel demn coleg al specialistului și publică raportul. Și eu ce credeți că am făcut? Am tăcut. Și Tiktin a văzut că eu tac. Vine apoi un recensent fără scrupul și scoate pe cel de al treilea plagiat la iveală într-o revistă germană (Eugen Herzog în Archiv für lateinische Lexicographie XII. 599) și laudă grozav pe specialistul romîn că a făcut această *descoperire*. Și eu ce credeți că am făcut? Eu am tăcut. Și Tiktin a văzut că eu tac Altul (Sextil Pușcariu) *a împrumutat* dela mine 22 de etimologii (*ară*—captiare, *adăpost*—ad+depositum, *amîn*—a mine, *arunc*—averruncare, *auș*—avus+-ș, *cam*—quam+magis, *deretic*—directicare, *dezmierd*—des-+merda, *despic*—despicare, *răspicat*—,despico a fost considerat ca de+spico, de unde a rezultat *răspic*'. *ie*—ilia *ie*—linea, *minciună*—mentio, *rînă* (*rîtă*)—ren, *sarbăd*—exalbidus, *său*—*soŭ, *stric* extricare, *supsuoară*—sub+sub+ala, *tău*—*toŭ, *urez*—orare, *ușor*—levis, *vită*—vita). pe care le-a publicat ca pe ale sale proprii în Zeitschrift für romanische Philologie și în al său Etymglogisches Wörterbuch der rumänischen Sprache, I. Lateinisches Element*); și se apucă apoi un recensent fără scrupul și pe baza lor laudă într-o revistă germană (H. Schuchardt în Zeitscrift für romanische Philologie XXIX 623) pe specialistul romîn cum că ar fi meșter în aflarea etimologiilor (În adevăr are frumos meșteșug Dl. Sextil Pușcariu!) Și eu ce credeți că am făcut? Eu am tăcut. Și Tiktin a văzut că eu tac Și atunci T. și-a zis: ,Acest om tace, chiar de-i vei lua pielea depe el', și a pus și el mîna ba pe *chiftirița*, ba pe *alandala*. Ei dar iaca. deja o vreme m-am hotărît să nu mai tac și să dau D lui Tiktin și celorlalți peste... condeiu.

III

Dar nu aceasta e cauza, care m-a împins să scriu recensiea operei lui Tiktin, ci alta. Tiktin anume prin întreaga sa activitate științifică, dar mai ales prin al său dicționar a probat în mod strălucit că acei care susțin că Evreii nu se asimilează cu

---

*) D-l Sextil Pușcariu mă citează numai cu ocaziea unei etimologi pe care [illegible] al lui Philippide ar fi dat *"arăzic"*. Iar cu ocaziea [illegible] de Philippide [illegible]

popoarele, în mijlocul cărora trăesc, sînt niște bîrfitorĭ. Cînd și-a început activitatea științifică acum vreo 25 de anĭ în urmă (*Un fenomen morfologic în limba romînă* în Convorbirĭ literare XIII; *Studien zur rumänischen Philologie*, Leipzig 1884) Tiktin era proaspăt venit dela Breslau și avea aere de Neamț, dar încet încet procesul asimilăriĭ cu noiĭ săĭ compatrioțĭ a progresat și, dupăce s-a manifestat asimilarea destul deja în *Vokalismus des Rumänischen* în Zeitschrift für romanische Philologie X XI, XII, *Consonantismus des Rumänischen*, ibid. XXIV, a atins culmea în dicționarul limbiĭ romîne, astfel că astăzĭ între Tiktin și între cea maĭ pură specie de specialist romîn nu este absolut nicĭo deosebire. Treĭ lucrurĭ principale caracterizează lucrarea din urmă a luĭ Tiktin și aceste treĭ lucrurĭ formează tocmaĭ caracterele specifice ale specialistuluĭ romîn.

1.) Bogăție bibliografică. Cîte cărțĭ a cetit Tiktin, din care și-a extras materiea dicționaruluĭ, te încruceștĭ. Dar nu numaĭ că a cetit cărțĭ multe se vede din lista scurtărilor precum și dintr-o răsfoire superficială a dicționaruluĭ săŭ, ci din chipul cum *vorbește*, din chipul cum *așează* materialul, din chipul cum întrebuințează tot felĭul de *scurtărĭ* și de *semne* (crucĭ; steluțe; linioare; caractere fonetice; parenteze; litere, unele maĭ marĭ, altele maĭ micĭ, unele maĭ supțirĭ, altele maĭ groase) se vede cît de colo că e un om cu *metodă*, care lucrează după *tipicul* adevăratuluĭ om de științā: chiar cele maĭ bune dicționare, cele maĭ *noŭă*, scrise de maĭștriĭ lexicografieĭ, nu prezintă o *așezare* a materialuluĭ maĭ *sistematică* și în aceĭaș vreme maĭ *precisă* (knapp!). Dar nu numaĭ atîta se vede dintr-o răsfoire superficială a dicționaruluĭ săŭ, se maĭ vede că acest învățat știe o mulțime de limbĭ, din chipul cum vorbește despre dînsele, și posede vaste cunoștințe filologice, din chipul cum întrebuințează o mulțime de *terminĭ tehnicĭ*.

Aici-ĭ tare *specialistul romîn*. Și mare deosebire e între el și învățațiĭ depe la 1866. Ce-i drept, mare progres am făcut de atuncĭ încoace din acest punct de vedere. Nu e vorbă, și pe atuncĭ eraŭ uniĭ învățațĭ foarte ignoranțĭ, care citaŭ cărțĭ multe și voĭaŭ să-șĭ dea aere că știŭ carte multă. Eĭ, dar ce are a face! Se vedea cît de colo. Era o învățătură cusută cu ață albă, cum se zice. Specialistul romîn de astăzĭ e altceva! Ia gîndiți-vă la chipul cum scria V. A. Ureche. Cita talmeș balmeș scriitorĭ anticĭ și din veacul de mijloc pentru științe moderne, nu cunoștea termeniĭ tehnicĭ, se încurca cu dînșiĭ, vorbĭa tot de Spanioli și era așa de simplu încît să lese pe lector să priceapă că autorul nu cunoaște din limbile romanice decît spaniolește și o leacă de franțuzește, nu era în curent cu noutățile, nu cetĭa reviste de recensiĭ. Istalalt de astăzĭ e altceva. „Îmĭ pare răŭ, zice, de pildă, că în momentul cînd eraŭ aceste rîndurĭ sub presă, am căpătat de abĭa cartea D-luĭ Lundell, Det svenska landsmalsalfabetet, nyare Bidrag till kännedom om de svenska landsmal, d[...] urma uneĭ [...] numaĭ

că știe limba suedeză, dar poate încă ceti și repede! Cată-ți treaba! Îl vezi pe acest... individ? Știe puțin franțuzește, aproape de fel nemțește, limbile greacă și latină, pe care le învățase puțin în liceŭ, le-a uĭtat azĭ complect, așa că-șĭ bat joc de el la examene de capacitate candidațiĭ. Atîta știe, are însă *meșteșug*, cunoaște *chipul* cum vorbesc învățațiĭ, căcĭ într-adevăr învățațiĭ, cînd primesc o carte tocmaĭ în momentul cînd aŭ o lucrare a lor sub presă, așa fac, o citesc — chĭar o citesc — repede și o pomenesc pe scurt. Ista, al nostru, n-a cetit, dar așa vorbește că pare că ar fi cetit: *de formă* a cetit. Orĭ, dupăce spune cîteva nimicurĭ într-un paragraf, la sfîrșitul paragrafuluĭ regulat înșiră 10—15 nume de autorĭ, pe care chipurile i-ar fi consultat pentru materiea paragrafuluĭ, și cînd ĭ-aĭ număra pe toțĭ autoriĭ astfel citațĭ aĭ găsi vreo cîteva sute. Mult a maĭ cetit, veĭ zice! Ba n-a cetit nimic. Decît așa e obiceĭul la uniĭ învățațĭ (căcĭ la alțĭ învățațĭ obiceĭul e altul). Și e un obiceĭŭ comod, căcĭ dacă citezĭ pe fiecare autor la locul pentru care-l citezĭ, maĭ lesne te poate controla lectorul curios, pecînd controlul e cu mult maĭ greŭ atuncĭ cînd 10—15 nume sînt la un loc citate pentru toate chestiile din paragraf. E un obiceĭŭ la modă, comod însă numaĭ pentru specialistul romîn, căcĭ specialistul străin, acela chĭar a cetit cărțile citate la sfîrșitul paragrafuluĭ. Eĭ, unde cunoștea V. A. Ureche asemenea meșteșugurĭ? Pe vremea aceĭa era un om, Timoteĭŭ Cipariu, și omul cela și zi și noapte era numaĭ cu cartea în mînă, și cînd dormĭa, dormĭa pe scaunul dela masa de lucru. Știa multe limbĭ, atîtea cîte toțĭ specialiștiĭ romînĭ de astăzĭ la un loc luațĭ nu știŭ, și cetise toțĭ scriitoriĭ romînĭ din sec. XVI și XVII din scoarță în scoarță, și un mic rezumat din această muncă de eroŭ a publicat într-o capo d'opera ‚*Principii de limbă și de scriptură*.' Dar de geaba, n-avea forma, șicul, moda, maniera, sistema, metoda — goale, căcĭ nu voise să și le procure, căcĭ dacă ar fi voit, un om ca el ar fi devenit perfect specialist romîn într-o noapte. Dar alergarea după forma goală, după modă, șic, manieră, era atuncĭ in toĭŭ la Iașĭ, și unul din metoadele științiĭ moderne este și acela al tendințiĭ de a fi în curent cu știința până în cele maĭ recente manifestărĭ ale sale, voiŭ să zic până la cele maĭ recente scrierĭ asupra chestieĭ: învățatul de astăzĭ citește toate noutățile. Cipariu nu voĭa să știe de aceasta. Și pe vremea aceĭa era în vogă o lucrare (astăzĭ complect răsuflată și care chĭar dela capul loculuĭ n-a avut cea mare valoare) a luĭ Max Müller, *Lectures on the science of language*. Și leader-ul formeĭ goale îl acuza pe Cipariu că nu e în curent cu știința și că n-a cetit pe Max Müller. ‚Habar n-am cine-ĭ acela, a răspuns Cipariu, și nicĭ nu vreaŭ să știŭ cine-ĭ'. Halal să-țĭ fie, Cipariu, D-zeŭ să-țĭ hodinească sufletul cu drepțiĭ! Aĭ fost un mare om! Eĭ, astăzĭ leader-ul poate să fie mulțămit. De orice poțĭ acuza pe specialistul romîn, daı de aceĭa că n-ar fi în curent cu știința, ferit-o d-zeŭ. Ba el e în așa mare curent cu știința, că și-a hotărît chĭar ca principiŭ că tot ce e nou e

bun și tot ce e vechiŭ e răŭ, în justă proporție. De pildă, ĭaca o *gramatică latinească*, a luĭ Kühner. S-a maĭ publicat alta după dînsa? Nu. Apoĭ atuncĭ e bună. Cum s-a maĭ publica încă o gramatică, a luĭ Kühner începe să fie rea, și bĭetul Kühner îșĭ pĭerde din valoare, pănă ce ajunge să inspire specialistuluĭ romîn chĭar groază. Numaĭ să te încercĭ să facĭ acestuĭ învățat o întîmpinare, că îndată-țĭ răspunde: «Se cunoaște că Dl. X. n-a cetit pe Conhlaconhla!» Cine e acesta? Un autor care a apărut astănoapte. Cum nu l-aĭ cetit D ta, așa nu l-a cetit nicĭ el, nu-ĭ vorbă, dar așa e că țĭ-a tăĭat apa de la moară? Am făcut dela 1866 încoace marĭ progrese!

2. Sub această formă corectă, copiată întocmaĭ după forma științiĭ moderne se ascunde la Tiktin lipsă de cuprins al opereĭ și lipsă de cultură a autoruluĭ. Exact aceste doŭă lucrurĭ caracterizează însă pe specialistul romîn. Am probat aceasta cu privire la un specimen de specialist romîn în *Omagiu luĭ Tit Maiorescu*, pag. 91 sqq. Aicĭ voĭŭ da alte doŭă exemple, care, sper, vor fi tot atît de convingătoare.

În Zeitschrift für roman. Philologie XXVIII 326 Radu I. Sbiera publică un studiu asupra vocalelor romîneștĭ *ă* și *î*, asupra articulațieĭ cărora există doŭă teorii, una a mea, făcută cunoscută întîĭaș dată în Principiĭ 16, apoĭ în Gramatica 5, și alta a luĭ Weigand, făcută cunoscută în Olymp 21, Aromunen II XV, III-er Iahresbericht 207. Weigand susține că *ă*, *î* sînt tot felĭul de vocale (*a*, *e*, *i*, *o*, *u*) pronunțate cu larinxul lăsat în jos. Eŭ susțin că *ă* și *î* sînt cel dintîĭŭ *o* și cel de al doilea *u* nerotunzite, adecă la *ă* limba are poziția dela *o*, ĭar buzele sînt neutre, la *î* limba are poziția luĭ *u*, ĭar buzele sînt neutre. Nenumărate experiențe, pe care le-am făcut la cursul meŭ de fisiologiea sunetelor cu instrumente foarte precize și totodată foarte simple m-aŭ convins, și cred că aŭ convins și pe ascultătoriĭ meĭ, 1) că la *ă*, *î* larinxul nu se lasă maĭ jos decît la *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ö*, *ü*, și 2) că la *ă*, *î* principalul este să țiĭ limba în poziția luĭ *o*, *u* și să nu rotunzeștĭ buzele, în colo acestor din urmă poțĭ să le daĭ orice poziție posibilă, poțĭ să cașțĭ gura maĭ puțin orĭ maĭ tare (până la *căscat*), poțĭ să apropiĭ buzele maĭ mult orĭ maĭ puțin una de alta, poțĭ să îndepărtezĭ colțurile guriĭ până la extrem unul de altul, poțĭ să te strîmbĭ, dînd o falcă într-o parte și o falcă în altă parte. Perfect egal, pe *ă*, *î* poțĭ să le producĭ, numaĭ să țiĭ limba în poziția luĭ *o* pentru *ă* orĭ *u* pentru *î*. Lectorul poate singur face experiența, e cel maĭ simplu lucru. Ce spune Radu I. Sbiera? Nimic, însă ĭată cum. Maĭ întîĭŭ găsește ocaziea să citeze pe următoriĭ autorĭ: Tiktin, Körting, Weigand, Meyer-Lübke, Miklosich, Mangiuca, Hasdeu, Diez, Manliu, Cipariu, Thausing, Sievers, Trautmann, Brücke, Winteler, Apostol Philippide, Max Müller, Lepsius, Techmer, Melville Bell, Sweet, Storm, Hellwag, Laurian (și mi se pare că am scăpat vreo cîțiva din vider ... ut-

mann (Da de ce nu după Rousselot orĭ după Scripture? Așa e,
D-le Sbiera, că nu eștĭ în curent cu știința, fac și eŭ ca cela ?),
ĭar la urmă ni spune că *ă*, *î* sînt cel întîĭŭ *o* și cel de al
doilea *u*, cum spun eŭ, însă nu cu buzele neutre, ci cu buzele
în poziției luĭ *e*, *i*. O singură experiență n-a făcut Dl. Sbiera, o
experiență pe care poate s-o facă orĭcine fără să fi cetit(?) atîția
foneticĭ, și care prețueste maĭ mult decît toată această erudiție
de titlurĭ ale unor scrierĭ necetite. Această experiență, pe care
rog pe lector să o facă, este aceĭa că să pronunțe pe *ă*, *î* căscînd
tare, ca atuncĭ cînd cade cineva de somn (ceĭa ce se întîmplă
tocmaĭ foarte des). Orĭ, această poziție a guriĭ și a buzelor în
special din timpul căscatuluĭ nu este de fel acea dela *e*, *i*,
căcĭ la *e*, *i* limba posterioară se apropie de partea anterioară a
ceriuluĭ guriĭ și în această poziție este imposibil căscatul. Rog
pe lector să facă experiența, e foarte simplă. Da, dar orĭcît de
simplă e, este foarte grea pentru savantul romîn. Să citeze nume
proprii, vrute și nevrute, ca să ne sparie, aceasta poate. Dar
ca să învețe ceva, aceasta niciodată !

La baza limbilor romanice vocalele *i* și *u* scurte accentuate
latineștí aŭ suferit următoarea schimbare: *i* (*i* scurt, care era
tot odată și deschis) s-a prefăcut în *é* (*é* închis), și *u* (*u* scurt,
care era tot odată și deschis) s-a prefăcut în *ó* (*ó* închis). A-
ceastă schimbare însă n-a avut loc cu aceĭaș consecvență în toate
limbile și pentru ambele sunete. Anume, dintre cele două sunete
acel care a suferit schimbarea maĭ mult este *i* accentuat, căcĭ toate
limbile romanice, afară de dialectele din Sardinia, prezintă cu cea
maĭ mare consecvență în loc de *i* accentuat latin un *é*; *u* accentuat
din contra se găsește păstrat nu numaĭ în dialectele din Sardinia,
dar și în unele cuvinte din limba romînă (dacă nu cumva pe ici
pe colea chĭar și în alte limbĭ romanice). Raportul dintre locurile
unde schimbarea a avut loc in romînește și între acele unde ea
n-a avut loc se poate vede din următoarele tablourĭ.

1. *u* accentuat neprefăcut in *ó*: *ascult—ausculto*, *asupra—su-*
pra, *cĭuc*, *cĭucă—κύκλος*, *cĭntură—ζῶστος*, *cruce—crux*, *cuc—cucus*,
dulce—dulcis, *fug—fugio*, *fulger—fulgur*, *furcă—furca*, *gură-*
gula, *ĭuo—ubi*, *jug—jugum*, *lucru—lucrum*, *lup—lupus*, *lupt—luc-*
tor, *lut—lutum*, *muc—muccus*, *mulg—mulgeo*, *mult—multus*, *muscă*
—musca, *must—mustum*, *nuc—nucus*, *număr—numerus*, *puĭŭ—*
pulleus, *pulbere—pulvis*, *pulpă—pulpa*, *pumn—pugnus*, *puț—pu-*
teus, *rug—rubus*, *saramură—muria*, *sătul—satullus*, *scurt—*
curtus, *scutur—excutulo*, *spurc—spurco*, *sturz—turdus*, *sufer—*
suffero, *suflu—sufflo*, *surd—surdus*, *turb—turbo*, *tusă—tussis*,
umăr—humerus, *urs—ursus*, *vulpe—vulpes*, *vultur—vultur*.

2. *u* accentuat prefăcut în *ó*: *cĭoc—κύκος*, *cot—cubitus*, *doĭ*
—duo, mr. *gĭone—juvenis*, *moare—muria*, *noră—nurus*, *ploae—*
pluvia, *ploŭă—pluit*, *roĭb—rubeus*, *roĭbă—rubia* (garance, Br.), *săŭ*
*—*soŭ*, *suus*, *tăŭ—*toŭ*, *tuus*, *toamnă—autumnus*

3. Locurĭ îndoioase, pentrucă actualul *u* a putut proveni
dintr-un *ó*, deoarece în romînește *ó+n* și *ó+m+consonantă* alta

afară de *u* se prefac în *ŭ*: *ajung—jungo*, *atuncĭ—tunc*, *cimbru*> **cĭumbru*, θύμβρον, *cuĭŭ—cuneus*, *fund—fundus*, *înpung—pungo*, *june* (cf. mr. *gĭone*)—*juvenis*, *junghĭŭ—jugulum*, *luntre—lunter*, *pătrund—pertundo*, *plumb plumbum*, *porumb—palumbes*, *trunchĭŭ—trunculus*, *umbră umbra*, *undă—unda*, *unde—unde*, *ung—ungo*, *unghie—ungula*. Apoĭ *poașcă*, care orĭ e totuna cu mr. *pusca*—lat. *pusca*, orĭ e—lat. *posca*; *bută*, care orĭ e totuna cu *bute*, cu care ar forma un dublet—βότις, orĭ poate e, înpreună cu *bute*, vreun înprumut maĭ tîrziŭ din limbile romanice.

Acestea sînt fapte cunoscute și elementare, chĭar pentru un student începător, dar încă pentru un profesor. Pentru romînește le-aŭ făcut cunoscute Diez în Grammatik, Tiktin în Zeitschrift für roman. Philologie, dar maĭ ales Miklosich în Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte. Cu toate acestea Sextil Pușcarĭu într-o cercetare etimologică asupra cuvîntuluĭ *toamnă*, pe care a publicat-o în Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII 688, ni spune că „*după cum se știe*, în romînește *ŭ totdeauna* s-a păstrat ca *u*." Cum? *Dupăcum se știe?* Acest lucru ar fi meritat luĭ Sextil Pușcarĭu o bilă neagră la un examen de facultate, și Sextil Pușcarĭu e încă doctor, ba chĭar profesor. Dar toate lucrurile aŭ o explicare, și ĭaca ce s-a întîmplat. A treĭa ediție a gramaticiĭ luĭ Diez ca să ĭaŭ pe una maĭ cunoscută, e din 1869; Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte ale luĭ Miklosich sînt din 1881—1883; Vokalismus des Rumänischen al luĭ Tiktin este din 1886—1888; gramatica luĭ Meyer-Lübke, dedicată luĭ Gaston Paris și luĭ Adolf Tobler, ceĭa ce, fie zis în parenteză, e încă o garanție că trebue să fie foarte bună, e din aniĭ 1890—1899. După socotelile specialistuluĭ romîn, făcute maĭ sus cunoscute, ordinea de bunătate este, deci, următoarea: gramatica luĭ Meyer-Lübke, fiindcă e cea maĭ noŭă, e foarte bună; Vokalismus al luĭ Tiktin, fiindcă e cu un grad maĭ vechĭŭ decît gramatica luĭ Meyer-Lübke, este bunișor; Beiträge ale luĭ Miklosich sînt proaste (Săracul Miklosich!); gramatica luĭ Diez e complect răsuflată, așa că e chĭar rușine să pue mîna specialistul romîn pe dînsa. Și acum ĭaca ce s-a maĭ întîmplat. Meyer-Lübke, pe a căruĭ gramatică numaĭ specialistul romîn a răsfoit-o, a făcut din punct de vedere al vocalizmuluĭ limbilor romanice următoarea schimbare față de cele spuse de Diez. Acest din urmă anume admitea că nu totdeauna *ĭ* accentuat s-a prefăcut în *é* și nu totdeauna *ŭ* accentuat s-a prefăcut în *ó*. Meyer-Lübke din contra susține că totdeauna *ĭ* accentuat s-a prefăcut în *é* și explică în diferite chipurĭ excepțiile aparente; și că totdeauna *ŭ* accentuat s-a prefăcut în *ó* la celelalte limbĭ romanice afară de limba romînă, unde totdeauna *ŭ* accentuat ar fi rămas neschimbat. Excepțiile pentru *u* la celelalte limbĭ romanice (unde adecă *ŭ* accentuat s-ar păre că a rămas neschimbat) le explică el cum poate. Excepțiile din limba romînă însă (unde adecă *ŭ* accentuat apare prefăcut în *ó*) a uitat (orĭ n-a știut) să le înșire și să le explice, ci le ... numaĭ

incidental, pe unele ca provocate de labiala următoare (§ 130), pe altele ca obscure (§ 146). Şi ceïace Meyer-Lübke a uïtat, Sextil Puşcariŭ a crezut că nu există de fel, şi, deci, cînd a dat din întîmplare peste *toamnă>autŭmnus*, a rămas uïmit, căcï ,după cum se ştie etc...'! şi a căutat îndată să explice lucrul printr-o teorie: *toamnă* nu e=*autumnus*, ci **autumnia*, de unde a eşit întîiŭ **atuĭmnia*, şi apoï **aloĭmna*, şi apoï **atomna*, căcï, pe semne, în romîneşte *ŭi* se preface în *óĭ* şi *óĭ* în *ó*! Prin tinereţa D-luĭ Hasdeu nu se aflaŭ legile alunecăriĭ sunetuluĭ maĭ cu puţină băgare de samă. Am făcut marĭ progrese dela 1866 încoace!

Cum că fisiologiea sunetelor este copilul dezmĭerdat al filologilor, care li dă de gol puţina pregătire înainte de a se avînta în istoriea limbilor, este lucru foarte cunoscut. Dupăcum un copil răŭ crescut, măcar că va fi îmbrăcat în mătasă şi împodobit cu tot feliul de cordele, dă de gol prin vorbe urîte defectele morale ale părinţilor, tot astfel fisiologiea sunetelor descopere, din mijlocul a tot feliul de paradă de erudiţie, lipsurile de cultură ale filologilor. Toţĭ vorbesc de dînsa, toţĭ jonglează cu terminĭ tehnicĭ dintr-însa, dar numaĭ puţinĭ o cunosc atîta cît trebue pentru a-şĭ asigura o bază solidă în discuţiĭ limbistice. Şi fisiologiea sunetelor este într-adevăr temeliea orĭcăruĭ studiŭ asupra limbilor, aşa dupăcum aritmetica este temeliea matematicii. În privinţa aceasta specialistul romîn se poate lăuda că are colegi şi în străinătate. Să daŭ un exemplu. W. Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen, I, Leipzig, 1890: ,r, ts, dz, sînt sunete *guturale* şi *palatale*' pag. 63; —,*l*, *n*, *z* sînt sunete *velare*' pag. 78; —,*a* nazal se disimilează în *ā*' pag. 106; — ,*cină*, *cine*, *mine*, *vinde*, *stinge*, *limbă*, *strînge*, [illegible] sînt *proparoxytona*' pag. 108; —,*diftongii sînt legăturĭ de* [illegible]*oŭă vocale care (vocale) aŭ acelaş tărie de accent*' pag. 112; —,*ng*, *nt* sînt [illegible] ,în *dătus* *ă* se lungeşte în *a* şi cu toate acestea devine *deschis*, ĭar în *dăt* *ă* rămîne scurt şi cu toate acestea devine *închis*' pag. 193; —,*tonlos* = *unbetont* [*afon=neaccentuat*]' pag. 200; ,*k*, *g* în *lacte*, *cane*, *granum* sînt *palatale*' pag. 205; —,în prefacerea luĭ *panis* în francezul *pē* influinţa luĭ *n* s'a manifestat prin aceĭa că a reţinut pe *a* în treapta sa de maĭ înainte (auf einer früheren Stufe)' pag. 215; - prefacerea luĭ *arbore* în genuezul *erbore*, a luĭ *barba* în corsicanul *berba*, este o *Brechung*' pag. 221; —, în *tro*, *cro*, *pro*, *mno*, *lno*, *lmo* avem o legătură de *consonant* + *sonant* + *vocală*' pag. 251; —,în *erm* *r* este *sonant* şi formează cu *e* precedent un diftong analog diftongului *eĭ* din *leit*' pag. 251; — ,in *tryér* avem o legătură de *consonant* + *sonant* + *sonant* + *vocal*. Primul *sonant* se leagă cu *consonantul*, în urma căreĭ operaţiĭ al doilea *sonant trebue* să se prefacă în *vocală*, aşa că din *tryer* rezultă *tri-y-er*' pag. 308. Meyer-Lübke se joacă cu vorbele. El face fonetică aşa cum aş face eŭ chimie cînd aş zice: ,Dacă punem în contact *fier* cu *lut*, cu *piatră* [illegible] şi cu *țipirig*, avem o combinaţie de *metal* + *gneis* + *gneis* + *schist*, în care primul *gneis* se preface în *cristalin*, astfel încît al doilea gneis *trebue* să devină *metaloid*, ĭar

rezultatul este orĭ o *sare alcalină* orĭ, poate, *piatra filosofală*. Cu toate acestea, dacă nu cercetăm lucrul cu amănunţime, ci-l privim aşa maĭ pe departe, nu putem tăgădui luĭ Meyer Lübke o lectură foarte superficială a manualuluĭ luĭ Sievers, singurul tratat de fonetică pe care specialistul străin se crede obligat de a l răsfoi. Pe acest manual profesorul neamţ l-a răsfoit, dar nu l-a priceput, pentrucă fisiologiea sunetelor nu se învaţă aşa, ca un roman, răsfoind-o. Altfel stă lucrul la specialistul romîn. Acesta cunoaşte pe Sievers numaĭ din auzite, ĭar dacă vrea să facă paradă de erudiţie învaţă pe de rost numele tuturor foneticilor (vezĭ începutul acestuĭ paragraf şi IV. 3), dar de răsfoit, n-a răsfoit nici macar pe Sievers, şi ştiinţa luĭ în fonetică se reduce la zero. Sînt în orĭcare ştiinţă lucrurĭ maĭ uşoare şi lucrurĭ maĭ grele. Cel care răsfoeşte o carte de ştiinţă pricepe pe cele dintîĭŭ şi nu pricepe pe cele de al doilea. Cel care nicĭ macar n-o răsfoeşte, fireşte că nu pricepe nimic. Profesorul neamţ se încurcă cu *sonant*, *consonant*, *fonic*, *afon*, *gutural*, *palatal*, *velar*. *Brechung* nu-şĭ dă socoteală că este imposibil ca un sunet *lungit* să devină maĭ *deschis* decît un sunet rămas *scurt*; însă tot ştie ce vrea să zică *închis*, *deschis*, poate deosebi o *explozivă* de o *spirantă*, şi pricepe că, dacă prin schimbarea spontanee a sunetelor cele *închise* sînt *lungĭ* şi cele *deschise* sînt *scurte*, este imposibil ca să existe excepţiĭ de aşa fel încît sunetul să fie *închis* şi *scurt*. Astfel cel care a frunzărit o mineralogie şi o chimie se încurcă cu *gneis* şi cu *sare alcalină*, dar tot macar ştie ce e un *metal*, orĭ cel care a frunzărit o aritmetică nu pricepe *extragerea rădăcinilor*, dar ştie sigur că, dacă *doŭă + doŭă fac patru*, este cu neputinţă ca într-un caz oarecare, unde ĭ-ar conveni luĭ, *doŭă + doŭă să facă treĭ*. La specialistul romîn nicĭ atita cunoştinţă nu se găseşte. Una din cunoştinţile elementare date de fisiologiea sunetelor, asămănătoare cu adunarea din aritmetică, este că unele (dintre multe altele) sunete se produc prin *plesniturĭ*, ĭar altele prin *frecăturĭ*, că adecă la unele aerul expirator sfarmă cu plesnitură un obstacol format de organele vocale, ĭar la altele aerul expirator se freacă printre organele vocale. Cele dintîĭŭ se numesc *explozive*, cele de al doilea se numesc *spirante*. Una din explozive este *k*. Această explozivă se formează prin sfărmarea decătră aerul expirator al unuĭ obstacol format de partea posterioară a limbiĭ alipită de palatul moale orĭ de palatul tare. Cînd *k* se formează la palatul moale, se însemnă de foneticĭ cu *k*; cînd se formează la palatul tare, se însemnă de foneticĭ cu *k'*. Cel dintîĭŭ se găseşte, de pildă, în cuvîntul romînesc *cap* (*kap*), cel de al doilea se găseşte, de pildă, în cuvîntul romînesc *chip* (*k'ip*). Şi copilul, cînd începe întîĭŭ să înveţe a cetì, pronunţă aceste doŭă sunete foarte lămurit şi-şi dă socoteală că cel dintîĭŭ *plesneşte*: *k-a-p kap*, *k'-i-p k'ip!* Altceva cu totul o spirantă. Iaca spiranta omorgană a luĭ *k* este *h* în *ham*, de pildă, şi spiranta omorgană a luĭ *k'* este *h'* în *h'irurg*, de pildă. Şi copilul, cînd începe întîĭŭ să înveţe a cetì pronunţă

aceste două sunete foarte lămurit și-și dă socoteală că cel dintîiŭ se hîrîește: *h-a m ham*, *k-i-r-u-r-g kirurg!* Da, și copilul pricepe. Numai specialistul romîn nu; căcĭ ĭată ce ni spune Dl. Sextil Pușcariu în Lateinisches *ti* und *ki* im Rumänischen, Leipzig. 1904, pag. 175 (extras din XI Iahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig): «Sunetul *exploziv* k se preface in sunetul *spirant k*.» Va fi o greșeală de tipar, va zice lectorul. Nu, căcĭ tocmaĭ autorul pune mare bază pe acest fapt, cum că adecă *k* ar fi o spirantă, pentru a explica intr-un chip oarecare *ingenios* prefacerea luĭ *ki* latinesc in africata *tši*, ĭar recensentul din Zeitschrift für romanische Philologie XXX 622 se întreabă cu oarecare sfială (vezĭ că nicĭ el nu e tocmaĭ sigur): «este *k* în adevăr o spirantă? vezĭ Sievers [Nelipsitul Sievers!].» — Altă cunoștință elementară dată de fisiologiea sunetelor, asămănătoare cu scăderea din aritmetică, este că vocalele sînt unele maĭ *inchise* și altele maĭ *deschise*, dupăcum limba se apropie *maĭ mult* ori *maĭ puțin* de cerĭul guriĭ: cu cît la o vocală limba se apropie maĭ mult de cerĭul gurii, cu atît e maĭ închisă, cu cît la o vocală limba se indepărtează maĭ mult de cerĭul guriĭ, cu atît e maĭ deschisă. Lucru clar. Și un copil, cînd începe să învețe limba franceză și află întîiŭ că în această limbă este un *e* termé și un *e* ouvert și pronunță pe cel dintîiŭ într-un cuvînt ca aimé și pe cel de al doilea într-un cuvînt ca mère, îș dă bine socoteală că la cel dintîiŭ stă maĭ aproape limba de cerĭul gurii decît la cel de al doilea. Da, și copilul pricepe. Numaĭ specialistul romîn nu; căcĭ ĭată ce ni spune Dl. Sextil Pușcariu în Studiĭ istroromîne, Analele Academieĭ Romîne ser. II, tom. XXVIII, pag. 119: «*a* pentru *a* accentuat are sunetul unuĭ *a* foarte deschis spre *o*, așa cum pronunță Ungurii pe *a* în *nap*, *hat*.» Vra să zică, dacă apropii articulațiea luĭ *a* de a luĭ *o*, adecă dacă ridicĭ limba puțin în sus, capețĭ un *a* deschis? Iar *a* cel la care limba nu se ridică defelĭŭ în sus, ci se trage numaĭ puțin îndărăt, acela e un *a* închis? Va fi o greșeală de tipar, va zice lectorul indulgent. Ba nu, căcĭ ĭată ce socoteală și-a făcut Dl. Pușcariu: dacă ţiĭ limba neridicată în sus defelĭŭ și lipită de partea inferioară a guriĭ, atuncĭ aĭ un *a lipit, închis*, firește, ĭar dacă dezlipeștĭ limba de partea inferioară a guriĭ și o ridicĭ puțin în sus, atuncĭ aĭ un *a dezlipit*, *deschis*, firește. — Altă cunoștință elementară dată de fisiologiea sunetelor, asămănătoare cu înmulțirea din aritmetică, este că, dacă prin schimbarea spontanee a sunetelor cele *închise* sînt lungĭ și cele deschise sînt *scurte*, este imposibil ca să existe excepțiĭ de așa felĭŭ încît sunetul să fie inchis și scurt. De pildă, în limba latină *toate* vocalele închise eraŭ lungĭ și *toate* vocalele deschise eraŭ scurte. A admite că s-a putut întîmpla ca să fie și o vocală *scurtă închisă* este tot una cu a admite că s-ar pute întîmpla ca doĭ + doĭ să dea cîteodată și treĭ. Cu toate acestea Dl. Sextil Pușcariu în Convorbiri literare 1905 pag. 53, ca să poată deriva cuvîntul bănățean *lis* alb din latinul **lissus*, admite că în acest cuvînt latin «era un *i* închis,

dar scurt.» Nicĭ pe vremea, cînd îşĭ publica Dl. Hasdeu laletica (vezĭ IV, 3), nu-şĭ bătea specialistul romîn maĭ mult joc de fisiologica sunetelor. Am făcut marĭ progrese dela 1866 încoace!

3. Al treilea caracter principal al dicţionaruluĭ luĭ Tiktin constă în silinţele pe care şi le dă autorul de a se arăta maĭ învăţat decît este împrumutînd dela alţiĭ fără să mărturisească împrumutul Cumcă acest caracter este unul din cele specifice ale specialistuluĭ romîn, am probat în de ajuns maĭ sus (II, 10 fine). Aicĭ am o observaţie de făcut. Savantul romîn oglindeşte societatea romînească. Cum e Turcul, şi pistolul. Cum e ţara, şi savantul. Ceĭ care vor să cerceteze maĭ cu amănunţime faptul pot ceti cele spuse de mine în Principiĭ 272 sqq asupra *stiluluĭ*. Furătura e o boală endemică la noĭ, aşa ca frigurile galbene în Brazilia. Maĭ mult saŭ maĭ puţin fiecare a furat orĭ fură orĭ are să fure. Ruşinea e numaĭ de partea celuĭ prost care se lasă a fi prins, şi pedeapsa e numaĭ pentru cel mic care a furat o bucată de pîne. Cel care a furat mult şi cu meşteşug e arătat ca un eroŭ şi dat de părinţĭ ca model copiilor: ‚Eĭ, dragul tateĭ, ĭa aşa se trăeşte în lumea asta. Dreptul umblă cu capul spart. Dacă umblĭ cu mierea, linge-ţĭ degetele. Cine poate oase roade, cine nu nicĭ carne moale. Cutare a furat? Bine a făcut! Ce? Să umble cu crucea în sîn ca mine şi să tragă pe dracul de coadă? Ba să te linguşeştĭ şi să furĭ. Numaĭ aşa poţĭ trăi bine în ţara aceasta'. Aceste sfaturĭ, dacă nu se găsesc totdeauna pe buze, dar se găsesc totdeauna în mintea părinţilor de familie Şi, ca să arăt că furatul nu e considerat ca o ruşine, voiŭ povesti următorul fapt. Odată, într-un loc oarecare, unde fusese între altele vorba de faptul că eŭ citez pe Tiktin în dicţionarul meŭ orĭdecîteorĭ împrumut ceva dela dînsul.— ceĭa ce pentru specialistul romîn, care e totdeauna mare naţionalist şi mare patriot, e în special ruşinos, deoarece Tiktin este Evreŭ—un vechiŭ cunoscut al meŭ (Nomina odiosa), care de altfel n-a furat în viaţa luĭ nimic, decît doar prin vreo carte ceva depe undeva, cum e obiceĭul, mĭ-a dat sfatul următor: «Ia citaţiile din Tiktin, dar nu cita pe Tiktin». Şi ştiţĭ cum mĭ-a dat sfatul acesta? Aşa, cu sînge rece, ca ceva foarte natural, ca cum mĭ ar fi spus: «Ia poftim o ţigaretă.» Eŭ m-am gîndit numaĭ atuncĭ: «Tare micĭ maĭ sînt oameniĭ ceĭ marĭ, cînd îĭ cunoştĭ de aproape!»

IV

Pănă cînd a ajuns specialistul romîn în starea luĭ actuală, a trecut o bucată de vreme. Dar maĭ înainte de a discuta lucrul maĭ departe să punem o întrebare. Oare toţĭ savanţiĭ romînĭ, de orĭce specie vor fi eĭ, prezintă caracterele văzute maĭ sus, adecă sînt şi mediciĭ, zoologiĭ, jurisconsulţiĭ, fizicianiĭ, matemaţiciĭ, etc. romînĭ la aceĭaş înălţime intelectuală şi morală ca şi filologiĭ [illegible] etc?

Eŭ sînt sigur că da. Ar fi absurd ca numaĭ o breaslă de oamenĭ să prezinte anumite caractere și să reflecteze o anumită societate, ĭar celelalte bresle nu Cum e filologul așa e și medicul, și fizicianul și jurisconsultul, și matematicul.. Eŭ mă mărginesc însă, firește, la studiarea aceleĭ bresle din care am onoarea să fac parte și, relund vorbele de maĭ sus, zic că, până cînd a ajuns specialistul romîn în starea luĭ actuală, a trecut prin treĭ faze.

1.) Faza întîĭa e reprezentată prin oamenĭ ca Laurian, Papĭu Ilarian, Cipariu, Asachi, Săulescu, Cogălniceanu, Pumnul. Aceștia aŭ fost oamenĭ uniĭ maĭ învățațĭ alțiĭ maĭ puțin învățațĭ uniĭ maĭ inteligențĭ, alțiĭ maĭ puțin inteligenți, însă toțĭ *voĭaŭ sincer să știe*, doriaŭ să capete cunoștințĭ nu pentru a spăria pe alțiĭ, ci pentru hatîrul cunoștințelor acelora înseș. Iar acele cunoștințe, multe puține, cîte le-aŭ putut căpăta, le-aŭ căpătat cu mijloace drepte, muncind cît aŭ putut munci, și n-aŭ devenit niște savanțĭ ca ceĭ din Franța orĭ din Germania nu din cauza lipseĭ de ĭubire pentru știință, ci din cauza lipseĭ de putere Dacă pe lîngă ĭubirea de știință ĭ-a împins la muncă intelectuală și vreun alt motiv, apoĭ acela a fost patriotizmul, din cauza căruĭa aŭ văzut de multe orĭ lucrurile altfel decît cum le-ar fi văzut, dacă n-ar fi fost prevenițĭ. Niciodată însă aceștĭ oamenĭ nu s-aŭ gîndit să capete cu știința glorie, niciodată niciunuĭa din eĭ nu ĭ-a trecut prin cap că ar fi geniu. Eraŭ convinșĭ că natura nu face salturĭ, vedeaŭ în activitatea lor un *început*, pe care speraŭ că-l vor continua generațiile viitoare. Sinceritatea, cea atît de trebuitoare pentru aflarea adevăruluĭ, o aveaŭ în cel maĭ mare grad. Dacă ar fi avut la aceĭaș înălțime și cealaltă putere, ar fi produs în adevăr niște lucrurĭ minunate. Dar chĭar așa lucrările lor nu și-aŭ perdut încă valoarea și unele din ele nu-și vor perde valoarea niciodată. Orice lexicograf va consulta adesea cu profit, *glosarul* luĭ Laurian. Orice istoric politic va consulta *tesaurul* luĭ Papĭu Ilarian, care e o lectură interesantă chĭar și pentru ceĭ care nu sînt de breasla lor istoricĭ politicĭ Serviciile pe care le-aŭ făcut cultureĭ romîneștĭ, și pe care le vor face de acum înainte, *letopisețele* publicate de Cogălniceanu sînt necalculabile. Gramatica luĭ Pumnul ar merita chĭar astăzĭ să fie învățată în școlile romîneștĭ maĭ mult decît orice gramatică aprobată de ministerul de instrucție, a fost apoĭ maĭ până dăunăzĭ unica gramatică din care un străin putea învăța ceva romînește; ĭar *lepturariul* luĭ este indispensabil istoriculuĭ literar, căcĭ cuprinde numeroase și marĭ bucățĭ din tot felĭul de scriitorĭ romînĭ din prima jumătate a secoluluĭ XIX ale căror opere astăzĭ orĭ sînt perdute orĭ există numaĭ în colecțiĭ rarĭ, ca cele ale Academieĭ romîne.

2.) Aceste începuturĭ aŭ fost niște începuturĭ solide, comparabile cu acele care pe terenul activitățiĭ politice se făceaŭ prin sec

nilor. Dacă am fi avut noi Rominii noroc să nu pierdem terenul de sub picioare și să mergem încet încet pe urma părinților noștri, astăzi alt aspect ar ave și bogăția materială a țării și bogăția ei intelectuală. Din nefericire am perdut cumpătul. Și aŭ apărut atunci, ca o ciumă, geniile și talentele.

Era imposibil ca să nu se nască în mintea omului cu oarecare cultură comparația între operele Laurianilor, Ciparilor, etc., de o parte și între operele savanților europeni contemporani pe de altă parte. Ce deosebire intre Ciparîu și intre Schleicher, ce deosebire între Pumnul și între Grimm, între tesaurul luĭ Papiu Ilarian și Monumenta Germaniae historica! își zicea oricare tinăr venit de la vreo universitate germană ori franceză. Da, negreșit, decit așa merg lucrurile în lumea aceasta, treptat. Dar tinărul n-avea răbdare, căci se nemerise pentru nenorocirea culturiĭ romînești, ca tinerii în stare de a învăța carte maĭ multă și în stare de a se duce pela universități străine să fie tot oameni fără răbdare. Și apoĭ tot uitîndu se la specimenele franceze și germane, nerăbdătorii tineri, care se nemerise pentru nenorocirea culturii romîne să fie și cam seci, aŭ fost ademeniți maĭ mult de gloriea provenită prin știință decît de știința însăși și au fost mușcați la inimă de șarpele gloriei. "Ei ce bine ar fi să-mi zică lumea: „Maĭ, ce învățat, ce învățat! Se poate commpara cu Scaliger, ba chiar îl întrece". Iar cine ar vede un așa mare savant răsărit deodată, fără tranziție, într-o țară care până dăunăzi trăise în veacul de mijlee, va recunoaște negreșit că acel savant trebue să fie un geniu. Și așa gîndiaŭ nenorociții tineri, nepregătiți nici ca minte nici ca școală, cu ochii fixați asupra infoliilor Scaligerilor. De aici până la nebunie nu era decît un pas. N-aŭ înebunit de legat, nu e vorbă, dar aŭ devenit grandomani. Și aŭ început atunci să răsară talentele și geniile ca ciupercele.

Tipul este V. A. Ureche. Era un om doborit de iubirea științii și perdut în cărți, cu buzunările pline de documente, în corespondență cu toți savanții, membru al tuturor societăților docte, răsplătit pentru meritele sale cu toate cavaleriile din țară și din străinătate, împodobit cu toate darurile: poet, istoric, autor a sute de volume în maĭ multe serii cu titluri ca acestea: V. A. Ureche, Opere complecte, seria I, tom. I, vol. I, partea I, fascicula I care din fericire aŭ rămas nepublicate, in sfîrșit celebrul Ureche, genialul Ureche, cel care a cetit un car de *codices* și o haraba de documente pentru a face o ediție, în aparență critică, în realitate nulă, a cronicii luĭ Miron Costin, cel care a publicat o istorie a literaturii romînești, unde importante sînt numaĭ niște facsimile de iscălituri, cel care a publicat istoriea Rominilor în zeci de volume, unde nu se găsesc decit documente, cel care în sfîrșit scria cărți ale căror titluri și conținuturi se potriviaŭ ca nuca în părete și care cit de colo se vedea că are numai pretențiea de a scrie volume fără să aibă și materiea pentru ele.

Deosebirea între operele învăţaţilor din prima fază şi operele talentelor şi geniilor din faza a doua este următoarea. Cele dintîiŭ eraŭ bogate în cuprins, dar fără formă: din chipul cum *vorbeşte* autorul, din chipul cum *aşează* materialul, din chipul cum întrebuinţează *scurtările* şi *semnele* (cruci; steluţe; linioare; caractere fonetice; paranteze; litere, unele maĭ marĭ, altele maĭ micĭ, unele maĭ supţirĭ, altele maĭ groase), din chipul cum face *citaţiile*, din chipul cum este ori nu este în curent cu *noutăţile*, cum le înregistrează ori nu le înregistrează pe acestea, după o repede lectură, în vremea cînd i se tipăreşte cartea, se vede că învăţatuluĭ nostru îĭ lipseşte *tipicul* savantuluĭ european, îĭ lipseşte *şcoala*. Operele talentelor şi geniilor din faza a doua sînt sărace în cuprins (De multe orĭ nu cuprind chĭar nimic), însă daŭ la iveală o vădită tendinţă a autorilor de a imita acel *tipic* al savantuluĭ european, acea *şcoală*. Din nenorocire imitaţiea este nereuşită. De pildă, la 1885 V. A. Ureche a publicat „*Schiţe de istoriea literatureĭ romîne*". Dela cele dintîiŭ cuvinte se vede că autorul nu ştie ce vra să zică o istorie literară, şi că n-a ştiut cum să procedeze ca să afle ce-ĭ aceĭa, că e cu alte vorbe lipsit în cel maĭ mare grad de elementele de cultură, pe care trebue să le poseadă cineva cînd se apucă să facă o istorie literară (Cum ţi-aĭ închipui un om că ar vrea să scrie o aritmetică fără să ştie ce-ĭ aritmetica şi fără ca macar să ştie unde să se adreseze ca să afle ce-ĭ aceĭa?). Cu toate acestea dorinţa de a face paradă de erudiţie o are şi ĭată cum procedează. Spune ce-ĭ filologiea după Ioannes Wowerius Polymathia C. XV. pag. 148; Caspar Scioppius De arte critica p. 2 Amsterdam 1662; Seneca epistola CVIII; Suetonius Vita Augusti cap. LXXXIX, Vita Caligulae CLIII; Camus, Litterarum latinarum institutiones; Gill de Zarate, Cursul săŭ de literatură, Madrid (Acesta a fost profesorul luĭ V. A. Ureche, care-ĭ citează cursul din manuscript. Acest Gill de Zarate, după cum se vede dintr-o citaţie a luĭ V. A. Ureche, a spus ceva important, anume că «fiece naţiune are literatura sa, trebue să aĭbă literatura sa»). Aceasta e pur şi simplu ridicul. Şi apoĭ şi aceste ridicule citaţiĭ le dă cu *vezĭ: vezĭ* Woweren, *vezĭ* Camus! Cine maĭ citează aşa astăzĭ? Nu-ĭ în curent cu *forma* ştiinţiĭ autorul. Pe Hasdeu îl citează cu *D.*, adecă *domnul*, de pildă: Vezĭ Cuvente din betrănĭ de D. Hasdeu. Cine maĭ citează aşa astăzĭ?

3. In vremea aceasta, pecînd unele talente căutaŭ să facă ştiinţă cu tot aparatul şi de fond şi de formă al savantuluĭ european, fără ca să poseadă nicĭ fondul nicĭ forma, alţiĭ, maĭ modeştĭ, renunţaŭ la ştiinţă din punct de vedere al fonduluĭ şi îşĭ concentraŭ toată atenţiea asupra formeĭ sale. Acest studiŭ amănunţit formal pe terenul ştiinţiĭ fusese provocat la talentele acestea de faptul că ele de mult deja făcuse amănunţite studiĭ asupra poezieĭ romîneştĭ artistice, la care constatase o slăbiciune totală, şi

Dacă acești oameni ar fi avut (ceïa ce era imposibil) aceïaș pricepere asupra științiï ca și asupra poezieï poate că răul manifestat în scrierile oamenilor de tipul luï Ureche ar fi fost înădușit în începuturile sale și știința romînească ar fi fost scutită de o mare primejdie Din nenorocire eï eraŭ ceï maï mulțĭ orĭ poețĭ orĭ oamenĭ fără nicïo meserie, ïar în fruntea lor era un specialist în logică, adecă în forma goală Acești oamenĭ, care pricepeaŭ foarte bine lipsurile poezieï romînești și care aveaŭ și profunde cunoștințĭ asupra formeĭ științiĭ franceze orĭ germane, aŭ constatat chipul cum savanțiĭ de tipul luĭ Ureche îș fac știința cunoscută și aŭ dat alarma. Din nenorocire aŭ dat alarma numaĭ în ce privește forma! Și savanțiĭ de tipul luĭ Ureche aŭ luat măsurile de cuviință, aŭ învățat tipicul tot așa de bine ca și criticiĭ dela Iași și s-aŭ transformat din geniĭ faza II în geniĭ faza III, din bolnavĭ la care boala se manifesta prin gălbineala obrazuluĭ, în bolnavĭ al căror obraz e boit cu un deget de suliman și de rumeneală. Acești din urmă sînt *specialiștiĭ romînĭ*. Transformarea a avut loc în însuș tipul V. A. Ureche. Acest barbat a publicat la 1886 o noŭă ediție a scrierilor luĭ Miron Costin sub titlul „*Miron Costin. Opere complete*". Savantul romîn a vrut să dea o ediție critică, adecă o ediție unde, pe baza comparațieĭ tuturor orĭ a celor maĭ multe manuscripte, să se găsească textul *original*, așa cum a eșit din pana autoruluĭ, ïar variantele provenite dela copietorĭ să fie însemnate în josul paginiĭ orĭ la sfîrșitul cărțiĭ. Pentru ca să facă însă o ediție critică a scrierilor luĭ Miron Costin, așa după cum se fac edițiĭ critice de autorĭ prin țărĭ civilizate, nu numaĭ de formă, ci și de fapt, editorul, savantul nu trebue numaĭ să adune orĭ să copieze cît maĭ multe manuscripte, ci maĭ trebue să cunoască limba romînească depe timpul luĭ Miron Costin și maĭ în special limba luĭ Miron Costin. Acest de pe urmă lucru e greŭ, trebue *lectură* multă, trebue *minte*, trebue muncă *intelectuală* multă, *pricepere*, *comparație*, *sintetizare*. Și acest lucru, principalul, *fondul*, niciĭ nu se vede în „*Miron Costin, Opere complete*". Cel dintîiŭ lucru însă, adunarea, copierea, catalogarea manuscriptelor și documentelor, *forma*, e așa de bine, așa de complect, așa de sistematic dus la capăt, încît criticul delà Iași n-ar pute să-ĭ facă vreo imputare, și sigur, cînd a răsfoit cartea acel critic trebue să fi dat din cap cu mulțămire, că avem și noĭ o ediție critică a unuĭ scriitor oarecare. Ca să probez că se înșeală acel critic, care nu poate judeca lucrurile decît din punct de vedere al formeĭ, voiŭ cita cîteva exemple de necunoașterea de către V. A. Ureche a limbiĭ vechĭ romîne (Citez pagina din vol. I). Locul 485 „de care lucru s-aŭ cutremurunt Leșiĭ, de vreame ce, văzîndu-șĭ și rîsipa oștilor cu amîndoĭ hetmaniĭ și a vedeare venind asupra sa puteare ca aceïa" sună în edițiea luĭ Cogălniceanu (LET. I 276) „de care lucru s-aŭ cutremurat Leșiĭ, devreamece, văzîndu-șĭ și rîsipa oștilor cu amîndoĭ hetmaniĭ, și a vedeare venirea puteareĭ ca aceaïa asupra lor" și e foarte clar. V. A. Ureche îl gă-

sește foarte obscur: «Foarte confuză frază. Am dat sensul maĭ mult decît textul.» Cred și eŭ că e obscură, dacă toată viața te-aĭ ostenit să daĭ numaĭ titlurĭ de manuscripte, documente, și nu te-aĭ gîndit că măcar unul ar trebui să-l citeștĭ cu băgare de samă de colo pănă colo. Cogălniceanu, care nu era așa mare savant cum eștĭ tu, și n-avea pretenția să facă edițiĭ critice cu cataloage de codices și de documente înșirate pe 224 de pagini pentru a speria lumea, a făcut o ediție pe baza unuĭ manuscript, însă a știut limba, a priceput locul din Miron Costin și nu și-a permis să-l schimbe, cum l-aĭ schimbat tu. E adevărată nenorocire cînd scriitorĭ ca Miron Costin ajung pe mîna tuturor babelor. Află, decĭ, că în limba veche romînească participiul prezent avea valoarea de imperfect al indicativuluĭ! (Philippide Principiĭ 130). Un loc 558 sună: ‚Acest domn aŭ făcut ca de iznoavă și curțile ceale domneștĭ, casele ceale *cucinii*, grădinĭ, grajdurĭ de piatră‘ cu un cuvînt foarte important, neprobat aĭurea in alt loc, *cucinii* = latin *coquinus*, *casele cucinii* = *bucătăriĭ*. V. A. Ureche însă nu-l pricepe și propune o emendare (Cum fac savanțiĭ din Evropa, întocmaĭ): «Oare nu este a se ceti *cu cinci* grădinĭ?» Dar ajunge atîta.

A fost un savant romîn din faza a doŭa—fără contestare superior tuturor savanților romînĭ din faza II—care a nimerit dela capul loculuĭ *forma* științiĭ, pe care Ureche a nimerit-o abĭa pela capătul carieriĭ, Dl. Hasdeu. Nu e vorbă, puțin timp (cît a stat la Iașĭ și o bucată de vreme dupăce s-a mutat la Bucureștĭ) o brodĭa și D-sa cam cu oiștea in gard, și chĭar și maĭ tîrziŭ *se descopere* cîteodată, ca atuncĭ cînd (în Columna 1877, pag. 171 sqq.) citează pentru *frigurĭ* pe Hippocrat, Vico, cartea luĭ Iov și Mahâbhârata Ap. Muir, Original sanskrit texts London 1868, in 8°, t. 4, pag. 314 (Dl. Hasdeu știe sanscrita ca apa). Dar răpede răpede D-sa a pus mîna pe toate meșteșugurile științiĭ și a început un foc bengal de nume propriĭ, citațiĭ, noutățĭ, reviste, prieteniĭ cu celebrităţĭ, ilustrul cela, amicul meŭ cela, încît a rămas într-adevăr lumea cu gura căscată. Iaca un om, căruĭa nu ĭ-a putut face D-l Maiorescu niciodată nimic. L-a cercat el, nu-ĭ vorbă, D-l Maiorescu cu logica, cu nu știŭ ce, dar degeaba, că Dl. Hasdeu e maĭ tare încă în logică decît Dl. Maiorescu. Să daŭ cîteva exemple. Iaca în Columna luĭ Traian 1882, pag. 65, 129, 193 un studiŭ ‚*Laletica sau fisiologia sonurilor*‘. Bibliografica completă: Bindseil, Bois-Reymond, Brücke, Czermak, Donders, De la Calle, Ellis, Gude, Helmholz, Humperdinck, Kudelka, Lepsius, Melville Bell, Merkel, Müller, Novakovič, Rapp, Rossbach, Rumpelt, Rush, Sievers, Techmer, Thausing, Wolf. Maĭ mulțĭ autorĭ chĭar decît la Dl. Radu I. Sbiera! Apoĭ titlurĭ de capitule: ‚Sfera fonologieĭ în genere.—Istoria laleticeĭ.—Caracterizarea fisiologică a sonurilor.—Clasificațiunea fisiologică a sonurilor‘. Apoĭ figurĭ în text: piramide, triunghĭurĭ, trapeze. Apoĭ numirĭ de sunete: labiale, palatale, linguale, gutturale, dentale, confuze, parazitice, dento-linguale, gutturo-palatale. Apoĭ in-

strumente : laringoscopul, faringoscopul, rinoscopul. Apoĭ citaţiĭ din autorĭ, de unde să se vadă că în adevăr aŭ fost cetiţĭ. De pildă : ‚Păcat numaĭ că accentuaţiunea sub raportul fisiologic a fost până acum prea puţin studiată. Sievers op. cit. p. 119 : «Sonst ist dies ganze Gebiet noch fast gar nicht bearbeitet, wenigstens nicht von allgemeineren lautphysiologischen Gesichtspunkten aus, die hier gerade unentbehrlich sind.»‘ Lectorul va zice că, dacă a ajuns Dl. Hasdeu cu lectura la pag. 119, trebue să fi cetit cele 118 paginĭ precedente. Eĭ bine, lectorul se înşeală. Dl. Hasdeu n-a cetit nicĭ pe Sievers, nicĭ pe nime altul din autoriĭ însemnaţĭ cu băgare de samă în notiţa bibliografică şi citaţĭ cînd de icĭ cînd de d'ncolo. Dl. Hasdeu nu ştie din fisiologica sunetelor nimic. Proba e foarte simplă. Din Columna 1873, 220 ; Cuv. I, 298 ; Columna 1882, 379 se constată că pentru Hasdeu *ph=f*, *kh=h*, *ş* e *s* aspirat, *h* e *k* aspirat, *v* e afon, numaĭ *l* poate fi şi tonic şi afon ; ĭar aceste părerĭ probează că Dl. Hasdeu habar n-are de fisiologiea sunetelor. Probează negreşit pentru cel care cunoaşte această ştiinţă. Pentru logic însă nu probează, pentrucă logicul ştie numaĭ *cum* se fac ştiinţele, dar nu cunoaşte nicĭo ştiinţă. Şi logicul va fi zis, cînd va fi cetit articulele asupra laleticeĭ ale D-luĭ Hasdeu : ‚Cărţile văd că le-a cetit pe toate, terminĭ tehnicĭ văd că ştie, figurĭ văd că are, pe Sievers văd că l-a cetit macar până la pagina 119, fraza e corectă, acordurĭ greşite orĭ altceva aşa nu se găsesc, doamne fereşte ; e chĭar laletică‘. Adecă e chĭar formă goală de laletică. Să maĭ daŭ un exemplu. In Columna 1876 pag. 1 sqq. D-l Hasdeu dă etimologiea cuvîntuluĭ *ghĭuş*. Pentru D-sa acest cuvînt e autohton, =tracul *ghiuga*. Pentru ca să probeze acest lucru, citează următoriĭ autorĭ : 1 Alexăndri Teatru, 2 Millo Baba Hirca, 3 Stamate Muza romînească, 4 Hahn Albanesische Studien, 5 Xylander Die Sprache der Albanesen, 6 Camarda Saggio di grammatologia albanese, 7 Ascoli Sprachwissenschaftliche Fragmente, 8 Miklosich Die romanischen Elemente im Albanesischen, 9 Bopp Ueber das Albanesische, 10 Kopitar Kleinere Schriften, 11 Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen, 12 Negruzzi Scrierile, 13 Cantemir Cronicul Romîno-Moldo-Vlahilor, 14 Dosoteĭŭ Vieţile sfinţilor, 15 Pontbriant Dicţionar, 16 Donaldson Varronianus, 17 Kuhn 's Zeitschrift, 18 Cihac Dicţionar, 19 Hesychius, 20 Curtius Griechische Etymologie, 21 Rapp Physiologie der Sprache, 22 Fritzsche De reduplicatione graeca, 23 Fick Anlaut *g* im Griechischen, 24 Fick Vergleichendes Wörterbuch, 25 Benfey Griechisches Wurzellexicon, 26 Stokes Miscellanea cornica, 27 Pictet Les origines indoeuropéennes, 28 Herodot, 29 Lagarde Gesammelte Abhandlungen, 30 Strabon, 31 Plinius, 32 Fick Zum makedonischen Dialekte, 33 Blau Das Albanesische, 34 Weihrich De gradibus comparationis, 35 Beames A comparative grammar of the modern aryan languages, 36 Stier Die albanesischen Thiernamen, 37 Pauli Ueber die Benennung der Körpertheile, 38 Grassmann Wörterbuch zum Rigveda, 39 Windischmann Die Grundlage des Armenischen, 40 [illegible] Grammatik d [illegible] ativum,

42 Miklosich Lexicon palaeoslovenicum, 43 Eusebius, 44 Windischmann Ursagen der arischen Völker, 45 Lenormand Les premières civilisations, 46 Boetticher Arica, 47 Marsch Lectures on the englisch language, 48 Tobler Versuch eines Systems der Etymologie, 49 Whitney La vie du langage, 50 Grimm Geschichte der deutschen Sprache, 51 Gubernatis Letture sopra la mitologia vedica, 52 Evangeliarul Alba Iulia 1648, 53 De Rada Rapsodie d'un poema albanese raccolte nelle colonie del Napoletano, 54 Ipolyi Magyar mythologia, 55 Anonymus Belae, 56 Kovachich Sammlung kleiner Stücke, 57 Sacharow Skazaniĭa russkago naroda, 58 Baronzi Limba romînă, 59 Budilowicz Putevyia zamĭetki, 60 Maciejowski Polska pod wzgledem obyczajow, 61 Ostrorog Myslistwo z ogary, 62 Kozlowski Poczatek terminologii lowieckiéj, 63 Bobiatynski Nauki Lowiectwa, 64 Brugsch Hieroglyphisches Wörterbuch, 65 Vullers Lexicon persico-latinum, 66 Venelin Slovene, 67 Dozon Chansons populaires bulgares, 68 Maiorescu Critice, 69 Schafarik Slowanské Starozitnosti, 70 Müllenhoff Ueber die Herkunft und Sprache der pontischen Scytten. Apoĭ pune în legătură cu *ghĭuş* următoarele cuvinte: albanez *ghĭuş* bunic, romîn *hojma*, trac γόγγης (ghĭugas) bunic, sanscrit *svaja* rudă, grec γέγειος. Spune că ,după *scoala linguistică cea veche* ar fi foarte lesne, căutînd pe d-asupra la neşte asemănărĭ fonetice şi logice de întîmplare, a înrudi pe *ghĭuj* cu buriaticul *chuşeng* bătrîn din Siberia, saŭ — mŭ ştiĭ! — cu vreo vorbă irochezi din America. *Ştiinţa filologică comparativă de astăzĭ* procedează altfel.' Previne pe cetitor, dîndu-ĭ o lecţie de metodă, că ,Identitatea între romînul *ghĭuj* moşneag, albanezul *ghĭuş* bunic, vechĭul tracic γόγγης bunic şi sanscritul *svaja* rudă fiind odată demonstrată, voiŭ atinge aci două cuvinte grece, carĭ prin ademenirea asămănăriĭ exterioare ar pute să amăgească pe *cel puţin deprinşi cu metoada linguistică*,... γέγειος bătrîn [şi] un fabulos rege ὠγύγης.' La urmă închee cu o lecţie dată luĭ Cihac, în care declară că şi-a pus (adecă Dl. Hasdeu) ,următoarele şase condiţiunĭ de metodă: *bibliografiea cuvîntuluĭ*,... *literatura cuvîntuluĭ*,... *cronologiea cuvîntuluĭ*,.. *fonetica cuvîntuluĭ*,... *paralelizmul cuvîntuluĭ*,.. *migraţiunile cuvîntuluĭ*.... [care] dacă nu înlătură cu desăvîrşire, încaĭ îngreuĭază foarte mult posibilitatea eroriĭ;' în vreme ce ,această trăsură caracteristică a timpuluĭ nostru, uşurinţă şi ĭarăş uşurinţă, a înţeles-o foarte bine în Romînia un grup de diletanţi, avînd drept organ o revistă ce se publică sub titlul de Convorbirĭ literare.' Apoĭ, bazindu-se pe metoda exprimată prin *bibliografiea cuvîntuluĭ*, *literatura cuvîntuluĭ*, etc. combate cîteva etimologiĭ date de Cihac, şi închee lecţiea cu vorbele: ,Cît despre adversarul meŭ, ĭ-am cedat, pentru a-l maĭ inblînzi, tot ce a fost maĭ dulce în etimologiile mele: *ravac* miel coulé. *Coulé*, D-le Cihac.' 70 de autorĭ citaţi, dintre care ceĭ maĭ mulţĭ aŭ fost sigur cetiţi din scoarţă în scoarţă, şi în tot felĭul de limbĭ, albaneză, germană, italiană, greacă, latină, ingleză, armană, bulgară, paleoslavă, ungară, rusă, polonă, egipteană, persă, cehă. Apoĭ s[...] *[...]ivă de*

astăzĭ,... cel puțin deprinșĭ cu metoada linguistică. Apoĭ metodă bazată pe *bibliografica cuvîntuluĭ, literatura cuvîntuluĭ, cronologica cuvîntuluĭ, fonetica cuvîntuluĭ, paralelizmul cuvîntuluĭ, migrațiunile cuvîntuluĭ...*' ‚In toată puterea cuvîntuluĭ un savant la înălțimea [Ce înălțime? Dincolo de înălțime] culturiĭ moderne, trebue s-o mărturisesc, n-am încotro', va fi zis șeful diletanților dela Convorbirĭ literare, palid de ciudă că nu-l poate dovedi cu logica, singura sa armă. Nu este însă trebuință să știe cineva mult, este trebuință să știe cineva foarte puțin, pentruca să priceapă că, cu toată avalanșa de autorĭ, citațiĭ, metode, D-l Hasdeu în articulul săŭ despre *ghĭuș* n-a știut nimic. D-sa anume, care cunoaște atîtea metoade și atîtea școlĭ linguistice, nu cunoaște pe cea maĭ elementară metoadă din toate și care formează baza tuturor școlilor linguistice, maĭ ales a celor noŭă, cărora aparține D-sa. Această metoadă *elementară*, care se poate compara cu alfabetul la cel care pretinde că știe să cetească, este următoarea: Cînd aĭ de gînd să cercetezĭ etimologiea unuĭ cuvînt obscur, ca *ghinj*, trebue să cauțĭ să afli întîĭŭ istoriea sunetelor romîneștĭ în acele cuvinte romîneștĭ, a căror etimologie este sigură. Dacă ar fi cunoscut acest azbuche al metoadeĭ, ar fi aflat Dl. Hasdeu că *g* + *ĭ* în cuvintele de origine latină se preface în romînește în *dž* + *i* și șĭ ar fi zis că, dacă în cuvintele latineștĭ din limba romînească *g* + *ĭ* se preface în *dž* + *ĭ*, cu atît maĭ mult prefacerea a trebuit să aĭbă loc în cuvintele romîneștĭ, care sînt de origine dacă, care adecă sînt încă și maĭ vechĭ decît cele latine. Indată ĭ-ar fi venit în cap D-luĭ Hasdeu că un *gĭúga* dac orĭ trac, dacă s-ar fi păstrat din vremurile acele străvechĭ în romînește, trebuĭa să sune astăzĭ *gĭugă* orĭ *gĭug*, (*džúgă*, *džúg*, în ortografica obișnuită *giugă*, *giug*), ĭar nu *ghĭuș*, și n-ar fi maĭ scris articulul cela cu 70 de autorĭ, cu sute de citațiĭ, cu zecĭ de metode, și prin urmare n-ar fi maĭ vîrît în toțĭ spărieţiĭ pe bieţiĭ diletanțĭ dela Convorbirĭ literare. Dar de unde era să știe acest lucru pela 1876 Dl. Hasdeu? va întreba poate lectorul ageamiŭ. Dar maĭ întîĭŭ, chĭar dacă n-ar fi avut savantul romîn de unde să învețe din lucrările altora istoriea sunetelor romîneștĭ, el prin el însuș dela capul locului maĭ întîĭŭ acest lucru trebuĭa să-l învețe și apoĭ să se aventureze în etimologiĭ de cuvinte obscure. Dar apoĭ, cum că explozivele latineștĭ urmate de *ĭ* consonant s-aŭ prefăcut în toate limbile romanice, decĭ încă din limba latină populară, în africate, era pela 1876 știut și răsștiut, publicat și răspublicat. Citez numaĭ doŭă lucrărĭ: gramatica luĭ Diez și vocalismul luĭ Schuchardt. Acest lucru toată lumea îl știa, numaĭ Dl Hasdeu, cel cu școala linguistică noŭă, nu-l știa, pentrucă Dl. Hasdeu nu știa nimic, ci numaĭ titlurĭ de cărțĭ, citațiĭ din opere răsfoite, colb zvîrlit în ochiĭ lectoruluĭ diletant, adecă *forma goală.*

‚Sînt multe lucrurĭ de mirat în lumea aceasta', *ἦ θαυματὰ πολλά*, zice Pindar Olymp. I 28.—Să-mĭ erte lectorul acest acces de er... ...rbind de

D-sa.—Dar maĭ de mirat lucru eŭ n-am văzut decît acel petrecut pe terenul activităţiĭ intelectuale romîneştĭ dela 1866 încoace, că adecă doĭ oamenĭ, care eraŭ făcuţĭ de dumnezeŭ unul pentru altul, ca să se complecteze aşa cum se complectaŭ Pylades şi Orestes, Achilles şi Patroclos, anume D-niĭ Hasdeu şi Maiorescu, să se duşmănească aşa cum s-aŭ duşmănit. Căcĭ pentru care lucru s-a luptat Dl. Maiorescu? Pentru eliminarea din operele savanţilor din faza a doŭa a deosebirilor de formă dintre acele opere şi operele savanţilor europenĭ. Dar care om a dus maĭ la îndeplinire acest fapt decît Dl. Hasdeu? Despre D-sa se poate zice că e *forma pură*. Apoĭ atuncĭ pentru ce duşmănie? Iaca pentru ce. Dl Maiorescu n-a văzut cu ochĭ bunĭ pe Dl. Hasdeu, pentrucă acesta reprezenta idealul D-luĭ Maiorescu fără ca să fie elevul D-sale. Iar Dl. Hasdeu n-a văzut cu ochĭ bunĭ pe Dl. Maiorescu, pentrucă vedea în acest din urmă un concurent la titlul de geniu, pe care fiecare din talentele din faza a doŭa voĭa să-l poseadă numaĭ pentru sine. Chestie de invidie prin urmare şi la cela şi la cela. Dacă n-ar fi fost invidiea la mijloc şi ar fi voit să-şĭ împartă gloriea în loc de a şi-o însuşi fiecare toată, nu s-ar fi văzut *doĭ* oamenĭ în lume maĭ făcuţi unul pentru altul ca D-niĭ Hasdeu şi Maiorescu.

Aceasta nu înseamnă că Dl. Maiorescu *cu bună hotărîre* şi *cu ştiinţă* a încurajat acea *formă goală*, contra căreĭa a avut pretenţiea de a se lupta. D-sa a făcut aceasta *din neştiinţă*, căcĭ D-sa în afară de *poezie*, pe ale căreĭ fond şi formă le stăpîneşte destul de bine şi asupra căreĭa a stabilit chĭar o teorie, poate originală, *arta pentru artă*, nu ştie decît *metafizică* şi *logică*. Insă orĭ că ştiĭ metafizică orĭ că nu ştiĭ nimic, e tot aceĭa; iar logica, cum ştie oricine, e *ştiinţa formeĭ goale*. Fiind astfel, orîcit de multă bunăvoinţă ar fi avut Dl Maiorescu de a judeca operele specialistuluĭ romîn şi din punct de vedere al cuprinsuluĭ, n-ar fi putut. Pe de altă parte, tocmaĭ faptul că e atît de priceput în poezie —genul literar care pune maĭ mult preţ pe formă din toate—şi în logică, făcea pe Dl Maiorescu cel maĭ apt dintre toate talentele din faza II de a judeca forma. Omul de ştiinţă, să zic un matematic, un filolog, un zoolog, este, din cauză că dă mare importanţă fonduluĭ, adesea prea indulgent în ce priveşte forma, şi de pildă Rohde, un cu adevărat foarte învăţat om, este atît de puţin priceput la facerea citaţiilor (De pildă în *Der griechische Roman* cîteodată citează Iliada cu cifre X, XI, etc,, cîteodată cu litere A, B, etc, cîteodată citează versurĭ din Plaut cu accente, cîteodătă fără accente; citaţiĭ greşite; citaţiĭ chĭar unde nu trebue), încît oricare specialist romîn îl întrece din acest punct de vedere. Din contra omul de gust, cetitorul de poezie multă, logicianul prinde îndată nota caracteristică formală a diferitelor genurĭ literare şi cînd vede undeva bibliografie multă în curent cu toate noutăţile, cînd vede citaţiile îngrămădite la un loc la sfîrşitul paragrafelor. cînd vede cărţĭ cetite în grabă şi rezumate ... cînd vede citaţiĭ în tot fe-

lïul de limbĭ, apoĭ scurtărĭ, steluțe, crucĭ, plus, minus și alte semne, cunoaște îndată că are a face cu un filolog în curent cu știința. Decît numaĭ nu poate ști dacă e în curent cu știința formeĭ goale orĭ și cu știința cuprinsuluĭ! Maĭ bine decît Dl Maiorescu a priceput lucrurile un poet, Eminescu. ‚Iară noĭ? noĭ epigoniĭ? Simțirĭ recĭ, harfe zdrobite!‘ D-l Maiorescu s-a înșelat și a considerat pe epigoniĭ luĭ Eminescu ca pe niște oamenĭ aĭ progresuluĭ, forma goală a luat-o drept știința însăș și s-a făcut patronul eĭ. Și sub egida D-sale a crescut această pleĭadă de specialiștĭ romînĭ, care aŭ redus știința în țara romînească la minimum. Uĭte un exemplu. In ajunul unuĭ examen de capacitate de limba romînă un candidat, care până atuncĭ nicĭ nu se gîndise măcar să se facă filolog, pentrucă învățase numaĭ filosofie, se hotărește deodată să devină profesor de limba romînă. Și ce credețĭ că s-a întîmplat? A eșit întîĭul, și prezidentul juriuluĭ, Dl. Maiorescu, l-a felicitat. Dar ce a scris în teze, dar ce a vorbit la oralurĭ? Firește că nimic, însă a vorbit frumos și a gesticulat frumos. ‚E ușor de făcut versurĭ, cînd nu aĭ nimic a spune‘, vorba luĭ Eminescu. Și, în adevăr, dacă ar fi fost Eminescu prezidentul juriuluĭ, măcar că n-ar fi priceput maĭ mult decît Dl. Maiorescu, dar orĭcum, cînd ar fi văzut pe improvizatul filolog cum îĭ merge gura că fofeaza, ar fi avut oarecare scrupule și ar fi gîndit: ‚Este cu nepuțință ca o știință, chiar în lineamentele eĭ, să poată fi învățată așa bătînd în palme, dintr-o zi într-alta‘. Dl. Maiorescu însă nicĭ nu s-a sinchisit. Și pe urmă ce s-a maĭ întîmplat cu acest geniu din faza III? La jumătate de an a și scris o carte de istoricea limbiĭ romîne plină de steluțe, crucĭ, scurtărĭ, cracane, etc., pe care a și introdus-o în școlĭ ministeriul; ĭar la anul după concurs a fost însărcinat de acelaș ministeriu să țină la un congres al profesorilor de limba romînă o lecție de cum trebue să fie și ce trebue să știe un profesor de limba romînă în țara romînească. Mizerie! Are să ajungă timpul, dacă vor merge lucrurile tot așa, cînd, pentru a fi sigur cineva de reușită la examenul de capacitate într-o materie oarecare, va trebui să învețe o materie cu totul alta. Pentru moment fapte cunoscute de toată lumea sînt următoarele: 1. Acelaș specialist romîn face cu acelaș raport conceput în aceĭaș termenĭ, care nu spun nimic, recomandărĭ pentru tot felĭul de catedre; ĭar vorbele i se ĭaŭ la serios de membriĭ unor învățate corpurĭ. 2. Sub numele de pedagogie se dă atîta importanță la examenele de capacitate gestuluĭ, timbruluĭ glasuluĭ, accentuluĭ, vorbiriĭ încete și cu potrivită intensitate, lipseĭ de cuprins, încît pe de o parte grija candidatuluĭ nu este de a ști ceva, ci de a posede calitățile formale enumerate, ĭar pe de alta nota juriuluĭ este maĭ ales de dînsele hotărîtă. Cu cît o lecție e maĭ banală, maĭ lipsită de ideĭ, însă tacticos spusă, cu gest, cu modulațiĭ din gît, cu atît e maĭ bună, pentrucă (zice juriul) nu tîmpește mintea copiluluĭ, pentrucă (zic eŭ) este singura pe care o pricepe juriul. Suma științiĭ tot scade în țar[...] [...]ot ast-

fel pe terenul activităţiĭ publice n am făcut Romîniĭ altceva dela 1866 în coace decît că am risipit averea particulară şi averea publică, am ruinat starea şi fizică şi psihică a ţăranuluĭ, am lăsat pe străinĭ să acapareze tot comerţul şi mare parte din pămîntul ţăriĭ, ne-am uĭtat dînd din umerĭ la degenerarea şi dispariţiea treptată a raseĭ moldoveneştĭ, una din cele maĭ înzestrate ale neamuluĭ romînesc; dar am ascuns această mizerie cu clădirĭ publice în Bucureştĭ, cu podurĭ peste Dunăre, cu drumurĭ de fíer, cu părăzĭ, cu manevre, cu laude ridicule şi cu exagerările unor fapte, care nu se datoresc atît vredniciei noastre, cît forţeĭ lucrurilor, cu exagerărĭ asupra războĭuluĭ de independenţă.

V

A cerca marea cu degetul.

Oare ce-ĭ de făcut? Sigur că cel maĭ bun lucru de făcut ar fi să eliminăm pricina boaleĭ. „Dacă te supără dintele tăŭ, scoate-l şi-l zvîrle dela tine“, a zis Hristos. Dar să luăm, de pildă, geniile şi să le spînzurăm, putem? Cine te lasă? Poţĭ ucide o ploşniţă orĭ altă gînganie, care-ţĭ suge sîngele; dar să ucizĭ geniile romîneştĭ care aŭ săcătuit mintea romînească, aceasta nu poţĭ. Nicĭ să ne gîndim la una ca aceasta, sigur, şi chĭar eŭ am spus-o maĭ mult în glumă. Pentru aceĭa eŭ aş propune următoarele mijloace.

Maĭ întîiŭ să se hotărască Romîniĭ ceilalţĭ, cîţĭ aŭ maĭ rămas, să nu maĭ fie în ruptul capuluĭ nicĭ geniĭ nicĭ talente, şi să ne vîrîm tot maĭ tare în cap ideea — foarte adevărată — că dela Ştefan cel mare pănă astăzĭ nicĭ umbră de geniŭ n-a maĭ apărut în romînime, iar talente cîte aŭ fost, acelea s-aŭ manifestat în artă, în poezie anume şi în muzică, învremece la ştiinţă, din nenorocire, numaĭ pleava societăţiĭ romîneştĭ s-a îngrămădit. Şi acest din urmă fapt să ni-l explicăm prin înprejurarea că ştiinţa, astfel cum s-a practicat de savanţiĭ romînĭ din faza a doŭa şi faza a treĭa a cerut dela om muncă foarte puţină şi ĭ-a dat în schimb marĭ cîştigurĭ. Pentru ca să facĭ cĭubote, iţĭ trebue să baţĭ ţinte cu cĭocanul pănă ce te doare mîna; ca să fiĭ negustor, iţĭ trebue să cumperĭ marfă eftină şi să te gîndeştĭ cum să înşelĭ clienţiĭ vînzînd-o scump; ca să lucrezĭ pămîntul, iţĭ trebue muncă din greŭ tare, pentruca apoĭ să-ţĭ putrezească pînea pela gărĭ fără acoperişurĭ; orĭce veĭ face, iţĭ trebue muncă şi rizic; numaĭ pentru ştiinţă nu. In schimb însă rentează, şi a rentat încă altă dată şi maĭ mult, această poreclită ştiinţă. Intîiŭ şi întîiŭ premiĭ dela Academie. Şi ce premiĭ! Este unul de 12000 de leĭ, cît cele dela loteriea de Hamburg, pe lîngă care se maĭ adaugă avantajul că la loteriea de Hamburg jocĭ la noroc, pecînd la premiile Academieĭ mergĭ la sigur, căcĭ cuĭ are să le dea Academiea, dacă nu ţi le va da ţie, savantuluĭ? Arată-mĭ un singur autoraş care să fi scris o prostie cît de mare şi care să nu fi

căpătat dela Academie o recompensă de cincĭ, șase miĭ de leĭ. Eŭ singur, care scriŭ aceste rîndurĭ, fac o excepție. Apoĭ ajungĭ membru al Academieĭ. Și ĭar, sigur. Numaĭ, firește, să fiĭ savant din faza II orĭ III. Oricare savant romîn, dacă nu moare degrabă, ajunge membru al Academieĭ romîne. Arată-mĭ un singur autoraș, care să fi scris o prostie cît de mare, și care să nu fi fost membru al Academieĭ romîne, dacă nu chĭar activ, dar macar corespondent? Asachi? D-apoĭ Asachi nu era savant de faza II orĭ III, era savant de faza I și era, firește, de așteptat ca un om ca dînsul să fie lăsat pe delăturĭ, căcĭ similes similibus conveniunt. E de mirat, din contra, cum aŭ putut pătrunde la Academie Laurian, Papĭu Ilarian și Ciparĭu! Eĭ, dar vezĭ, nu eraŭ încă geniĭ de ajuns, și de aceĭa mort copt trebuĭaŭ să între în savantul corp și de al de Ciparĭu. Și apoĭ este știut că Asachi n-a ajuns la Academie din cauza dușmănieĭ luĭ Laurian. Nu fac, drept, parte din Academie numaĭ cîțĭva filosofĭ, din cauză că fundatoriĭ aŭ uĭtat să facă o secție și pentru dînșiĭ. Dar cu vremea se va face, ca să se înfrupte și eĭ, aceștĭ poate ceĭ maĭ caracteristicĭ dintre toțĭ specialiștiĭ romînĭ. Și din cîte nu te înfrupțĭ! Primeștĭ monitorul oficial gratis, ceĭa ce înseamnă, pelîngă lectura luĭ interesantă, un venit anual de aproximativ 3 leĭ, dacă-l vinzĭ cu chilogramul (a 18—20 banĭ kilo); primeștĭ plată pentru asistarea la ședințe (40 de leĭ de ședință, dacă eștĭ din provincie, drumul gratis, la Academie ceaĭŭ și chifle, ceĭa ce te dispensează, dacă eștĭ sobru, de unul din prînzurĭ, vreo 70 de ședințe pe an....); pela părăzĭ te pun tot în frunte, mă rog mandarin de prima clasă. Apoĭ, ca să continuăm cu avantajele savantizmuluĭ, ajungĭ profesor universitar. Că poțĭ ajunge și profesor secundar, de aceasta nu vorbesc, pentrucă avantajele materiale sînt foarte micĭ și tot se cere oarecare știință. In sfîrșit capețĭ recompense naționale. Nu o vorbă, aceasta e maĭ greŭ decît să ajungĭ la Academie, dar tot se întîmplă. Și ĭa gîndește-te. Dacă cumva se întîmplă să fiĭ deodată și profesor universitar, și membru al Academieĭ, și cu recompensă națională, și cu premiĭ dela Academie, apoĭ nu-ĭ maĭ bine să fiĭ *savant* decît orice altceva în țara aceasta?

Apoĭ cînd atîtea foloase aŭ să-țĭ curgă D-tale numaĭ pentrucă veĭ fi învățat forma goală a științiĭ, cum crezĭ că nu eraŭ să se îngrămădească oameniĭ la așa poreclita știință? Și cine a alergat maĭ tare la pleașcă și a pus mîna pe lohma maĭ răpede? Firește că pleava societățiĭ. Vorba ceĭa: Obraznicul mănîncă praznicul. Ce a fost maĭ vrednic și maĭ modest (Aceste două lucrurĭ merg mînă în mînă) a rămas la coadă, ĭar în fruntea meseĭ s-a îngrămădit săcătura.

In al doilea loc, măcar că nu-ĭ bine să disprețuĭască cineva pe nime și nimic, dar, dată fiind gravitatea cazuluĭ, să disprețuim geniile romîneștĭ cu un dispreț egal înfumurăriĭ lor, fiind convin… bună

măsură în modestiea luĭ. Comparațiea cu spicul cel plin, care se pleacă la pămînt, în vreme ce spicul cel sec se ridică în bătaea vîntuluĭ, e o exprimare populară a unuĭ adevăr de mult cunoscut. Și noĭ îl cunoaștem. Dar care noĭ? Noĭ care nu scrim, noĭ care nu sîntem savanțĭ, noĭ al căror glas nu s-aude, țăranul si meseriașul. Toțĭ ceĭ care mînjesc hîrtiea și care într-o proporție maĭ mare orĭ maĭ mică toțĭ sînt înfruptațĭ din specializmul romînesc, pleava societățiĭ, aceĭa nu-l cunosc. Și numaĭ glasul lor se aude și se trîmbițează și pentru aceĭa nicăirĭ nu se aude un rîs de bătae de joc ca răspuns la pretențiile grandomanilor, prin al căror condeĭŭ vorbește duhul sfînt. Nicĭo considerație nu trebue să ni domolească inima, căcĭ puterea remedĭuluĭ trebue să fie la înălțimea răuluĭ, și cu cît îșĭ întărește gîtul specialistul romîn maĭ mult, cu atît maĭ tare trebue să-l tragĭ cu cangea de nas în jos. De orice te poțĭ teme, dar de aceĭa că s-ar pute întîmpla să-ĭ rupĭ nasul, nu. Cu cît se laudă săcătura maĭ mult, cu cît jonglează maĭ frumos cu forma goală a științiĭ, cu atît opera este maĭ de nimic și autorul maĭ netrebnic. Regulă: Ceĭ maĭ marĭ crezuțĭ oamenĭ din țara aceasta sînt ceĭ maĭ micĭ, în special ceĭ maĭ savanțĭ crezuțĭ oamenĭ în țara aceasta sînt ceĭ maĭ ignoranțĭ, ceĭ maĭ inteligențĭ crezuțĭ oamenĭ în țara aceasta sînt ceĭ maĭ proștĭ.

In al treilea loc, să ne emancipăm de tiraniea verdictelor D-luĭ Maiorescu. D-sa, măcar că cu bune intențiĭ, din cauze expuse maĭ sus se lasă înșelat de aparențele științiĭ, și, fiindcă vorba D-sale are mare trecere, apoĭ înădușă vre-o apariție sănătoasă ce ar pute să aibă loc. Cel puțin dacă ar fi lăsat specialistul romîn de capul luĭ, tot nu s-ar gurguĭa așa răpede. Dar așa, dacă-l duce Dl. Maiorescu de mînă! Chĭar dacă țĭ-ar veni ție în cap să fluerĭ, cine te crede, cînd aplaudează Dl. Maiorescu? Dacă specialiștiĭ romînĭ șĭ-aŭ găsit asemenea advocat, asta înseamnă că 80 la sută din șansele de reușită ale vreuneĭ reacțiĭ aŭ dispărut. Iaca unul, oarecare, s-a dus cu o cărticică la Dl. Maiorescu, unde a fost introdus de un alt ejusdem farinae oarecare, s-a închinat frumos, a admirat, a adorat (Și cine nu-ĭ simțitor la asemenea lucrurĭ?). Și Dl. Maiorescu a luat cărticica, a răsfoit-o și a blagoslovit-o. Nu-ĭ vorbă, după cîtăva vreme ĭ-a dat acel oarecare luĭ Dl. Maiorescu o copită, dar acum, cînd șĭ-a făcut interesul, ce nevoe maĭ are? Dacă aĭ fluera tu acum, Dl. Maiorescu n-ar maĭ aplauda. Dar e prea tîrziŭ. Incă un talent, încă o pacoste, încă o cĭumă. Să scuturăm, să ne încercăm a scutura acest prestigĭu, să ne emancipăm de tiraniea verdictelor D-luĭ Maiorescu. Și dacă ne vom emancipa, să punem regula următoare cu jurămînt de a o urma: *Nimenĭ să nu se amestece unde nu se pricepe.*

In al patrulea loc, să ne constituim într-o ligă anti-pedagogică. [illegible]

tinde prin formalizmul eĭ la eliminarea oricăreĭ activităţĭ ştiinţifice din crierul copiilor noştri în şcolĭ. De mult ce se teme să nu dea prea mult, pedagogiea specialistuluĭ romîn a ajuns că nu dă chīar defel; de mult ce se teme să nu tîmpească pe copil învăţîndu-l prea mult, a ajuns să-l tîmpească lăsîndu-ĭ crierul fără de nicīun exerciţīu. Limba romînă, de pildă, se învaţă acum numaĭ din cartea de lectură. In clasa V profesorul ceteşte toată vremea discursurĭ (chipurile oratorice, cele maĭ adeseorĭ productele unuĭ specialist romîn), şi cînd osteneşte el, cetesc eleviĭ. In clasa VI ceteşte profesorul poeziĭ, īar dacă se întîmplă cumva să fie el însuş poet, apoĭ improvizează a la Metastasio, şi cînd osteneşte el, cetesc maĭ departe eleviĭ. In clasa VII ceteşte profesorul din cronicarĭ, alegînd bucăţĭ pe care le socoate că sînt orĭ maĭ frumoase orĭ maĭ patriotice, şi cînd osteneşte el, cetesc maĭ departe eleviĭ. De cînd binele. Dacă te ajută D-zeŭ să fiĭ profesor de romîneşte, apoĭ poţĭ să daĭ toate cărţile pe toc şi să cumperĭ numaĭ o crestomatie potrivită (şi sînt de acestea făcute conform programuluĭ o mulţime), unde să fie un discurs pentru clasa V; cîteva poeziĭ pentru clasa VI, şi bucăţĭ alese din autoriĭ romînĭ pentru clasa VII. Şi te ajută D-zeŭ, că-ĭ bun. Căcĭ înaintea jurīuluĭ examinator, care e totdeauna prezidat de un pedagog, īată ce chestiunĭ îţĭ poţĭ lua. Teza I scrisă: Eminescu ca poet liric. Teza II scrisă: Eminescu ca satiric. Teza III scrisă: Eminescu ca filosof. Teza I orală: Eminescu ca jurnalist. Teza II orală: Stilul epistolar al luĭ Eminescu. Teza III orală: Eminescu ca novelist. Proba practică: Doīna luĭ Eminescu, pe care o declamĭ frumos, aşa că să facĭ pe unul din membriĭ jurīuluĭ să plîngă. (Eĭ dacă aĭ ave noroc să-l facĭ pe prezidentul jurīuluĭ!). Inţelegĭ că n-aĭ trebuinţă decît de ediţiea Şaraga a luĭ Eminescu. La fiecare din cele şapte teze o tot scoţĭ din buzunar şi te uĭţĭ o leacă într-însa, şi dacă aĭ maĭ cetit şi D-ta cîteva criticĭ—că, dă, tot trebue să fi cetit şi D-ta ceva—şi dacă maĭ aĭ şi glas frumos, gest expresiv—ştiĭ, ba din deget, ba din barbă, ba din pīelea frunţiĭ—apoĭ eşĭ la sigur, reuşeştĭ chīar în fruntea listeĭ. Şi tot aşa de cînd binele şi pentru elevĭ, căcĭ la cursul de romîneşte se duc ca la un spectacol. Decît şcoala nu e un spectacol, tot aşa dupăcum nu e o cazarmă. Ştiinţa are un rost în lumea aceasta, nu atît pentrucă printr-însa aĭ ajuns să vorbeştĭ cu oameniĭ la distanţe marĭ, să fugĭ ca fulgerul într-o trăsură fără caĭ, să te plimbĭ prin aer ca păsările, cît maĭ ales pentru aceīa că progresul eĭ înseamnă o perfecţionare a *omuluĭ*, o îndepărtare tot maĭ mare a acestuīa de brută, dela care-şi trage originea. Scopul şcoaleĭ este să ajute la această evoluţie, īar nu să facă din eleviĭ eĭ militarĭ. Militarizmul este tocmaĭ una din manifestările bruteĭ. Ştim cu toţiĭ foarte bine că încă sîntem, noĭ Europeniĭ, în timpurĭ de acelea unde afacerile dela popor la popor se reguleazā cu ameninţarea şi cu bîta, ştim că trebue, maĭ ales noĭ Romîniĭ, să fim gata la tot minutul să mînuim cīomagul. [...] mult prin

școlĭ se pot da cîteva lecțiĭ de mînuirea puștiĭ, săbieĭ și celor-lalte instrumente de măcelărie, ca un fel de gimnastică orĭ de pregătire. Noĭ însă tindem să facem din această anexă scopul principal al școaleĭ, și sînt unele licee, care tind să întreacă în această privință școalele noastre militare, și aĭ căror directorĭ își fac o glorie din aceĭa că e'eviĭ lor aŭ avut la cutare paradă militară o ținută tot așa de marțială ca și acea a jandarmilor. Aceasta înseamnă o îndepărtare de la scopul școaleĭ atît de mare, încît, dacă nu se vor lua măsurĭ, copiiĭ noștri aŭ să capete în instituțiile de cultură ale statuluĭ o dezvoltare unilaterală, pur fizică și muzicală, ca acea care se dădea în gimnaziile greceștĭ, în special în cele spartane. Fiecare lucru la timpul luĭ însă. Sparta a fost bună pe vremea eĭ, astăzĭ e un anacronizm. Tot astfel nu este școala un local de petrecere, ci de muncă, de năcaz. Tot lucrul bun se capătă cu greŭ. In școală nu trebue să se gîndescă învățătorul cum să amuzeze pe elevĭ, așa că să li se pară învățătura o jucărie; ci trebue să se gîndească cum să-ĭ deprindă maĭ bine cu munca grea a științiĭ, care nu e o jucărie, atuncĭ cînd e într-adevăr știință, ĭar nu pseudoștiință ca acea a specialistuluĭ romîn. Dacă nu deprinzĭ cu puțină greutate mintea copiluluĭ, apoĭ cum are să învingă vreodată greutățile științiĭ mintea bărbatuluĭ? Nu că știința e ușoară trebue să facĭ să creadă pe copil, ci din contra că e grea, dupăcum și este. Cine nu poate dovedi, apuce-se de altă treabă. Cine se tîmpește de multă carte, acela era tîmp de acasă. Școala nu e spital, să îndreptăm pe ceĭ slabĭ de minte, ci un concurs de muncă intelectuală grea, unde se selectează ceĭ vrednicĭ, cu minte puternică, aptă de a face știință, adevărată știință.

In sfîrșit să ne deprindem a avea răbdare. Graba strică treaba. Vor veni ele odată vremurile, cînd Romînia va fi în adevăr Belgia orientuluĭ. Noĭ iștĭ de astăzĭ, începătoriĭ, nu trebue să o silim să devină Belgie cu toptanul și cu deasila, căcĭ vom face din țara aceasta o caricatură. Este frumos, firește, să avem și noĭ un istoric ca Mommsen orĭ ca Ranke, un fizician ca Helmholz, dar pentru moment e cu neputință. Degeaba, natura non facit saltus. Să ne mulțămim și noĭ să fim maĭ micĭ și să fim destul de modeștĭ să o mărturisim. Dacă n-am fi așa de pretențioșĭ și n-am dori să spăriem lumea cu aparențe falșe, apoĭ în acele începuturĭ, care singure sînt posibile în momentele de față și aŭ fost posibile dela 1866 încoace, am putea produce lucrurĭ de samă. Proba pentru aceasta nĭ-a dat-o Alexandru Lambrior. Pecît specialistul romîn e înfumurat și sec, pe atît acela era modest (spic plin); pecît specialistul romîn ne sparie cu citațiĭ pentru a ascunde o remarcabilă sărăcie de cunoștințĭ, pe atît acela cita puțin, însă tot cărțĭ importante, cetite și meditate din scoarță în scoarță; pecît specialistul romîn se arată că știe tot, macar că știe puțin, și se rușinează de a-și arăta lipsurile, pe atît acela își mărturisĭa sincer toate lipsurile, macarcă avea

într-adevăr o vastă cultură. Toate lucrările lui prezintă aceiaş sinceritate şi aceiaş iubire de ştiinţă, ca şi lucrările învăţaţilor romînî din faza I, probează într-un cadru mic că autorul era în curent cu ştiinţa europeană contemporană şi cuprind în acel cadru mic mai multe vederi originale şi juste decît toate scrierile savanţilor romînî din faza II şi III. Cadrul e mic însă, şi din punct de vedere al forţeî autoruluî, cît şi din acel al extensiuniî opereî, dar, abstracţie făcînd de aceîa că Lambrior a murit tînăr (era numaî de 37 de anî), nu putea spiritul romînesc în evoluţiea luî firească produce decît începuturî modeste. Dar pe lîngă opera luî Lambrior (Şi tot aşa în toate ramurile ştiinţiî, nu numaî în filologie, a existat dela 1866 încoace cîte un Lambrior), activitatea învăţătorilor noştri probează că s-ar putea închega şi la noî o cultură reală, dacă ne-am hotărî să procedăm treptat şi modest. Este fapt cunoscut de toată lumea că învăţătoriî noştri sînt oameniî ceî maî cu adevărat iubitorî de ştiinţă din toată ţara şi că activitatea lor ştiinţifică, în cadrul eî modest, e cea maî solidă. Dacă profesoriî secundarî şi ceî superiorî ar ave iubirea de ştiinţă şi aptitudinea pentru dînsa în proporţie, sigur că am avea un învăţămînt public ca cel din adevărata Belgie. Dar aceasta nu se poate, e contra naturiî. Noî sîntem în asemenea împrejurărî de începătorî, că nu vom pute învăţa înmulţirea decît dupăce vom fi învăţat întîiŭ adunarea şi scăderea, şi noî sîntem încă la adunare şi la scădere.

Pe lîngă această răbdare, că să facem întîiŭ lucrurî maî uşoare şi pe urmă altele maî grele, maî trebueşte încă una. De vor fi lucrurile uşoare orî grele, ele sînt aşa precum le-a făcut natura, şi numaî în limita aceasta, a necesităţiî, pot fi la dispoziţiea minţiî. Nu poţî face, de pildă, un calcul infinitezimal şi integral de maî multe felîurî, unul pentru un copil de 7 anî, altul pentru un elev din clasa V, şi altul pentru un student. Calculul acesta e numaî unul şi acelaş, orî îl pricepî orî nu-l pricepî, dar ca să-l facî şi maî uşor şi maî greŭ, după placul D-tale, nu poţî. Orî, nu poţî face un curs de gramatică comparată a limbilor indogermane de maî multe felîurî, unul pentru clasele primare, altul pentru liceŭ şi altul pentru universitate; acest curs nu se poate face decît la un anumit timp şi pentru nişte anumiţî oamenî; ca să-l facî şi maî uşor şi maî greŭ, după placul D-tale, nu poţî. Pentru anumită activitate intelectuală trebue anumit om şi anumit timp. Nu poţî zice: «Te rog, învaţă pentru hatîrul meŭ chinezeşte până mînî dimineaţă, pentrucă are să vie mînî un Chinez la Bucureştî şi n-are cine să vorbească cu dînsul» Dumnezeŭ însuş nu poate face pe om să înveţe o limbă în maî scurt timp decît acela în care el, dumnezeŭ, a hotărît dela capul loculuî. Prin alte sfere a făcut el poate fiinţe de acelea care să poată învăţa chinezeşte într-o noapte, aicî pe pămînt n-a făcut.

Dintre toate condiţiile propuse de mine aceasta de pe urmă, de a ave[illegible] răb-

dare a fost cauza principală, care a făcut să degenereze la Romînî știința în *specializmu romînesc* (vezî IV, 2.), și pănă la atîta grad de putere a crescut acest mare defect moral, încît lucrurî absurde aŭ ajuns în mintea romînească un fel de precepte intelectuale și morale, destinate oarecum să călăuzească soarta romînimeî (Ce ironie!).

Toată lumea știe, chĭar un copil, că *a rezuma* se chĭamă a spune aceĭa ce este maĭ important dintr-un șir de cunoștințe, pe care *prealabil* cineva le-a avut și le-a cîntărit tocmaĭ pentru ca să vadă care sînt maĭ importante și care nu sînt. Pentru ca să rezumĭ ceva, trebue întîĭŭ să-l știĭ pe acel ceva în întregime. Presupune că un învățător dela un sat ar vorbi cu un elev al săŭ astfel: ‚Măĭ băete, ĭaca aĭ aicĭ, pe aceste zece paginĭ, istoriea luĭ Mihaĭŭ Viteazul. Această istorie tu trebue să o știĭ pe de rost, dar maĭ întîĭŭ să mĭ-o rezumĭ.‘ Sigur că elevul, orîcît de prost ar fi el, ar crede că învățătorul glumește și ĭ-ar răspunde: ‚Lasă-mă întîĭŭ s-o învăț pe această istorie a luĭ Mihaĭŭ Viteazul și apoĭ țĭ-oĭŭ rezuma-o.‘ Dacă însă învățătorul n-a glumit, ci a vorbit serios, ce crede ĭubitul lector? Eĭ, dar e altăceva să fiĭ învățător la sat și altăceva să fiĭ profesor universitar și membru al academieĭ. Cum spuneam cu altă ocazie, dacă furĭ în țara aceasta o pîne, mergĭ la criminal; dacă furĭ însă un milion cu meșteșug, ca să nu-țĭ poată pune procurorul mîna pe guler, eștĭ un eroŭ admirat de părințiĭ de familie. Tot așa aicĭ, dacă eștĭ învățător la sat și puĭ pe elevĭ să rezumeze întîĭŭ și pe urmă să învețe, li pare oamenilor lucrul curios; dacă însă eștĭ profesor de universitate și membru al academieĭ, poțĭ face asemenea propunerĭ absurde fără teamă de a provoca mirarea. Și într-adevăr un vechĭŭ cunoscut al meŭ (Nomina odiosa) mĭ-a făcut mie o asemenea propunere cu privire la dicționar. Pecînd mă silĭam maĭ tare să clasific după înțelesurĭ citațiile nenumăratelor cuvinte, maĭ ales ale celor care, ca *bat*, aŭ sute de înțelesurĭ, ĭar lucrul mergea încet cu toate silințele mele, am primit următorul sfat din partea aceluĭ prietin: ‚*Rezumează ca Darwin*‘. *Ca Darwin*, maĭ întîĭŭ. Se înțelege, dacă toțĭ găgăuțiĭ din țara romînească sînt niște geniĭ, trebue să fiŭ și eŭ măcar ca Darwin. Apoĭ *rezumează*! Tu de abĭa aĭ început să citeștĭ istoriea luĭ Mihaĭŭ Viteazul și el îțĭ strigă să rezumezĭ. Ce să rezumez? Cele 100 de înțelesurĭ ale luĭ *bat*? Dar lasă-mă întîĭŭ să le aflu care-s. Nu vezĭ că nu le știŭ încă și că tocmaĭ îmĭ bat capul să le aflu? Ce noroc aĭ, măĭ omule, mĭ-am zis, că eștĭ un om mare și nu eștĭ un învățător de sat, căcĭ te-ar lega ca meniĭ. Dar așa nu te leagă nimenĭ, căcĭ e grozav prestigĭu de a fi cineva *om mare* în țara romînească!

Răŭ cu răŭ, dar maĭ răŭ fără răŭ, zice Romînul. Și are dreptate, căcĭ ĭată ce vrea el să zică. Se mărită, de pildă, o fimee deșteaptă și nimerește un bărbat prost, dar harnic. Prin prostiea luĭ bărbatul se face nesuferit fimeiĭ, prin hărniciea luĭ însă procură bĭelșug familieĭ. Acum, din punct de videre al fimeiĭ,

firește că nu i-i bine cu prostul alăturea, dar ce ar face ea singură cu o casă de copii, cînd n-ar fi prostul? Orĭ, a căpătat cineva dela părințĭ moștenire o bucată de pămînt răŭ și o cocioabă. Ar fi maĭ bine, negreșit, ca cocioaba să fi fost o casă bună și pămîntul cel răŭ un pămînt fertil, dar dacă n-ar fi moștenit nimic, ca atîția alțiĭ, n-ar fi fost încă și maĭ răŭ? Și ce maĭ trebuesc exemple? De cîte orĭ nu s-a întîmplat fiecăruĭa dintre noĭ ca să tragă un profit dintr-un lucru, pe care in alte înprejurări îl disprețuise ca netrebnic, dintr-un cuțitaș știrb, dintr-o părechc de papucĭ rupțĭ, dintr-un bumb de fier, dintr-un ac fără vîrf! Să nu disprețueștĭ nimic. Acest filosofem e deobște cunoscut. Dar de aicĭ nu urmează că trebue să strîngĭ toate hîrburile, potcoavele, cuele, bumbiĭ stricațĭ, custurile, potloagele. Sînt și de aceĭ care strîng aceste lucrurĭ, dar nu din vreo filosofie, ci din necesitate, pentrucă hîrburile, potloagele, etc., li constitue o marfă, un material de schimb, un mijloc de existență. Dar încă maĭ puțin din acest filosofem nu urmează că cineva cu bună voință și cu bună hotărîre trebue să urmărească lucrurile cele rele. Omul trebue să tindă la bine. Dacă cumva *se întîmplă* ca să dea peste răŭ, să caute să utilizeze și răul, dar nu este treabă bună ca să umble după răŭ *înadins*. Se înțelege că trebue să aĭbă cineva puțină răbdare. Adeseorĭ, în adevăr, (Nu totdeauna), lucrul bun costă maĭ mult timp, maĭ multă muncă, dar încalea, și dacă aștepțĭ puțin, e lucru bun. Răul e tot răŭ, de-geaba. Te poțĭ sluji de el, nu-ĭ vorbă,—răŭ cu răŭ, dar maĭ răŭ fără răŭ,—însă, dacă poțĭ cu puțină răbdare să-l înlocueștĭ cu altul bun, nu sta la îndoĭală. Și cu toate acestea vorbele „*fie și prost, numaĭ să fie maĭ răpede*" aŭ devenit o dogmă în țara aceasta. E greŭ, foarte greŭ să reagițĭ contra acesteĭ dogme, căcĭ ea își are originea în firea uneĭ întregĭ clase de oamenĭ, în firea specialiștilor romînĭ, care a tot înflorit dela 1866 încoace și a găsit în acea dogmă sancțiunea și formula. Cu toate acestea trebue să avem răbdare. „*Să răbdăm*", acesta să ne fie cuvîntul de ordin, iar în locul formuleĭ „*fie și prost, numaĭ să fie maĭ răpede*" să punem o alta: *fie cît de tîrziŭ, numaĭ să fie bun*.

Indice de exemple şi de nume